

Jogtudományi Monográfiák 12.

GERENCSÉR BALÁZS

A LATÍNÓK AZ AMERIKAI
EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

PÁZMÁNY PRESS

GERENCSÉR BALÁZS

A latínók az Amerikai Egyesült Államokban

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK
KÖNYVEI

JOGTUDOMÁNYI MONOGRÁFIÁK 12.

Sorozatszerkesztő: *Schanda Balázs*

GERENCSÉR BALÁZS

**A LATÍNÓK AZ AMERIKAI
EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN**

PÁZMÁNY PRESS

Budapest

2019

A kötet kézírata a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15.-2016-00001
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés”
c. projekt keretében készült.

Erekly István Közjogi Kutatóközpont
erekly.jak.ppke.hu

A kötetet lektorálta:
Kántor Zoltán

© Szerző, 2019
© PPKE JÁK, 2019

ISSN 2061-5191

ISBN 978-963-308-371-0

Kiadja:
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kara
1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30.
www.jak.ppke.hu

Felelős kiadó: Dr. Szabó István dékán

Korrektúra: Csizner Ildikó
Nyomdai előkészítés: Szakaliné Szeder Andrea

Készült a PPKE Egyetemi Nyomdában
Felelős vezető: Ulrich-Hesz Margit

TARTALOM

Előszó.....	9
1. Egy régi-új nyelv- és népcsoport	13
1.1. Spanyol nyelv az USA-ban	13
1.2. ... a kontinensen a spanyol volt előbb	15
1.3. Kisebbség-e az amerikai hispán népcsoport?	18
1.4. A hispán identitás és a kétnyelvűség kapcsolata	22
2. Latínók a számok tükrében	25
2.1. A nagy statisztikai tájkép	25
2.2. A hispán/latínó csoport összetétele	28
2.3. A hispán/latínó csoport földrajzi eloszlása	30
2.4. Egy fiatal korfa	34
2.5. Iskolázottság, szegénységi ráta, belső migráció	35
2.6. Jövőkép	36
3. Hispán migráció és a nyelvhasználat kapcsolatai	37
3.1. A hispán migráció arányai	37
3.1.1. <i>A migráció főbb vonalai</i>	37
3.1.2. <i>Főbb származási országok (Mexikó, Kuba, Puerto Rico)</i>	41
3.1.3. <i>Főbb migrációs okok</i>	46
3.1.4. <i>Főbb migrációs formák</i>	48
3.2. A hispán migráció irányai	50
3.2.1. <i>A belső migráció dinamikus vizsgálata</i>	50
3.2.2. <i>A meghonosodott, a dinamikusán gyarapodó és az egyéb területek</i>	52
3.3. A nyelvi kompetencia a bevándorlók körében	54
3.3.1. <i>A nyelvismeret szintjei (LEP-jelenség)</i>	54
3.3.2. <i>A nők és a nyelvismeret kapcsolata</i>	57
3.3.3. <i>A gazdasági preferenciák és nyelvválasztás</i>	59

4. Versengő nyelvek: angol vs. minden más	63
4.1. Történelmi nyelvek – más nyelvek.....	63
4.1.1. <i>Van-e hivatalos nyelv?</i>	63
4.1.2. <i>Bennszülött, gyarmati, bevándorló nyelvek</i>	65
4.1.3. <i>Versengő nyelvek, nyelvi asszimiláció</i>	67
4.2. Az angol nyelv dominanciája – English Only Movement.....	69
4.2.1. <i>Roosevelt, az amerikai identitás és az angol nyelv expanziója</i> ...	69
4.2.2. <i>Fordulat a második világháború után</i>	70
4.2.3. <i>Nyolcvanas évek: újabb fordulat</i>	72
4.2.4. <i>ELA, azaz angol mint az egyetlen (hivatalos) nyelv?</i>	73
4.2.5. <i>Vita a törvényhozásban</i>	73
4.2.6. <i>Érvek pro és kontra – nyelv és nemzet</i>	75
4.2.7. <i>Az angol nyelv dominanciája, English Only</i> – <i>Official English</i>	76
4.3. Egy észszerű alternatíva: „English+”.....	79
5. Szövetségi jog	83
5.1. A szövetségi állam viszonya a kisebbségi nyelvhez.....	83
5.2. Alkotmányos szabályok.....	86
5.2.1. <i>Az USA alkotmánya és módosításai</i>	86
5.2.2. <i>Az alkotmányos jogok összefoglalása</i>	94
5.2.3. <i>A szövetségi törvényhozás (USC)</i>	97
5.2.4. <i>A szövetségi kormányzás (CFR)</i>	109
5.3. Kormányzati eszközök.....	112
5.3.1. <i>Az elnöki normatív aktusokról röviden</i>	112
5.3.2. <i>Utasítás a közigazgatás nyelvi hozzáférhetőségéről</i>	114
5.4. Nyelvvédelem különböző szektorokban.....	117
5.4.1. <i>Alapjogvédelem – egyenlőségi klauzula</i>	117
5.4.2. <i>Egészségügyi-szociális igazgatás</i>	119
5.4.3. <i>Oktatás</i>	122
6. Tagállamok viszonya a többnyelvűséghez	133
6.1. Alkotmányos szabályok.....	133
6.1.1. <i>Alkotmányos seregszemle</i>	133
6.1.2. <i>„English Plus” Deklarációk</i>	135
6.1.3. <i>A hivatalos kétnyelvűség</i>	136
6.2. Kalifornia.....	138
6.2.1. <i>Szines forgatag (a Vad-) nyugaton</i>	138
6.2.2. <i>Alkotmányos szabályok</i>	139
6.3. Florida.....	142
6.3.1. <i>A „napsütés állama”</i>	142

6.3.2. <i>Az angol mint hivatalos nyelv – alkotmányos szinten</i>	143
6.3.3. <i>Többnyelvűség adminisztratív szinten</i>	145
6.4. Ohio.....	146
6.4.1. <i>Egy hivatalos nyelv nélküli tagállam</i>	146
6.4.2. <i>Törvénykönyvekbe rejtett nyelvjogi szabályok</i>	148
6.4.3. <i>Hispanic-Latino Affairs Commission</i>	150
7. Levonható és levonhatatlan következtetések	155
7.1. A különbségek jelentősek	155
7.2. Együtt élő nyelvek.....	156
7.3. Oktatásra fordított figyelem	159
7.4. Az ohioi modell: állami ernyőszerkezet.....	160
7.5. Európa helyzeti előnye: a Nyelvi Charta.....	161
Zárszó és köszönet.....	163
Irodalomjegyzék	167
Jogesetek jegyzéke.....	175
Tárgymutató.....	177

ELŐSZÓ

Közép-Európában élünk. Ott, ahol bármilyen égtáj irányába indulunk, csak olyan országokba jutunk, ahol évszázadok óta természetes jelenség több nyelv együttélése. Egész Európára igaz, hogy szinte minden országában található kisebb-nagyobb nyelveket, amelyek csodálatos kulturális sokszínűséget és valódi kulturális erőforrásokat jelentenek ezen a kontinensen.

A 2000-es években azonban olyan újnak számító jelenségekkel is találkozunk Európában, mint például új nyelvek és kultúrák megjelenése, amelyeket bevándorlók tömegei hoztak magukkal egyik napról a másikra. A kép teljességéhez hozzátartozik, hogy nyelvileg, vallásilag és kulturálisan eltérő tömegek jelennek meg Európában, amelyhez hasonlót sem az Egyesült Államokban, sem más fejlett országban ilyen intenzitással nem figyelhetünk meg. Mindez politikai és gazdasági értelemben is zavart okozott az európai országok között.

Ha képletet szeretnénk egyszerűsíteni, akkor elmondhatjuk, hogy az őshonos kisebbségek mellett megjelentek más nyelvi formációk is, amelyek át fogják festeni a nyelvhasználatról alkotott képünk jelenlegi árnyalatait. Bármilyen országba is érkezünk, mindenek előtt a nyelv csatornáján lépünk kapcsolatba az ott élőkkel. A kulturális és vallási kapcsolatok csak ezután alakulnak ki. Vajon, mi a megoldás ebben a több ismeretlenes egyenletben?

A nyelvi jogok és kisebbségi jogok kutatójaként akkor merült fel bennem, hogy vajon van-e olyan ország, ahol hasonló kihívással már sokkal előbb találkozott? Van-e a hasonló politikai és társadalmi berendezkedésű országok között olyan, ahol releváns tudás és tapasztalat figyelhető meg?

Ekkor találtam rá egy olyan aktuális társadalmi kérdésre, amely több mint száz éve bukkant fel az USA közéletében. Különböző fel- és leívelő korszakokban igazi hullámmal találkoztam, amikor az USA spanyol nyelvet beszélő lakosságát elkezdtem megismerni. A hispánok ma az USA legnagyobb kisebbségi népcsoportja, a teljes lakosság 18 %-át teszik ki, és ez az arány évről-évre emelkedik. Egészen különleges, kölcsönös gazdasági és politikai függést

vettem észre a többség és a kisebbség között, amelyet fűszerez a Közép-és Dél-Amerikából fenntartott folyamatos migráció.

Ez a könyv egy helyszínen végzett kutatás eredménye. A vizsgálati módszerem alapvetően empirikus tényfeltáró, de sok helyen alkalmazom az összehasonlító jogi módszereket is. Használok alkotmányjogi és adminisztratív megközelítést, valamint vizsgálatom középpontjában mindig az emberi jogok és az emberi méltóság érvényesülése áll. Munkamódszerem előzményei 2000-re és 2005-re nyúlnak vissza, amikor nyolc országot felölelő, kétszer 6000 km-es helyszíni adatgyűjtést végeztem Közép-Európában, majd 2011-ben Belgiumban kutattam, amely utakon szerzett tapasztalatokat 2017-ben, az USA-ban folytatott vizsgálatnál is tudtam kamatoztatni. Ekkor az USA három tagállamában kutattam: Ohioban, Kaliforniában és Floridában. Az *Ohio State University*-n folytatott munka részeként az USA több kiemelkedő egyetemén is tárgyalhattam, mint például *Georgetown University*-n, *University of San Francisco*-n és a *Dayton University*-n.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy ki számára készült ez a könyv és milyen hasznot remélhet az, aki elolvassa?

Ebben a könyvben egyfelől bemutatom az amerikai jogrendszer és jogi kultúra több sajátosságát, amely segíthet megérteni az európai kontinensről nézve sajátos amerikai gondolkodást. Mindenkinek ajánlom a könyvet, aki a latínók nagy társadalmi kérdésének több árnyalatát szeretné megismerni. Ez a munka kiegészíti az eddigi gazdasági, politikai és nyelvészeti elemzéseket azzal, hogy e színterek között szintetizál. Ezenkívül, ez a könyv kiemeli azt, hogy az ember kulturális gyökerei olyan fontos kérdést jelentenek, amelyek akár a gazdasági érdekeket is át tudják törni.

A kutatás eredményeinek összegzésekor arra jöttem rá, hogy nehéz közvetlenül átvehető és alkalmazható tanulságokat találni. Sőt, szinte lehetetlen. Olyan jelentősek a különbségek a jogi gondolkodásban az USA és Európa között, hogy a jogösszehasonlításban folyamatosan akadályok gördültek elém. A funkcionális összehasonlítás helyett a jogi kultúrák alapvető sajátosságait figyelembe véve kellett haladnom. Ennek ellenére már most mondhatom, hogy a könyvben igyekeztem kerülni a közvetlen összehasonításokat az USA és Európa között annak érdekében, hogy ne kapjak hamis eredményt a vizsgált amerikai társadalmi csoportokról.

Mégis találtam pár olyan szempontot, amelyek valós tanulságként szolgálhatnak. Ezeket a könyv utolsó fejezetében fejtem ki bővebben, itt csak pár tézist emelnék ki:

-
- Az ember mindenekelőtt egy kulturális lény, amely még a gazdasági és politikai jellemzőit is megelőzi.
 - A nyelv az egyik legerősebb kohéziós erő a társadalomban. Ez a kisebbségi társadalmakra különösen igaz.
 - A nyelv megmaradásának kulcsa az azt beszélő közösség kezében van. A nyelvet ezért nem is lehet egyéni jelenségként szemlélni.
 - Rugalmas adminisztratív eszközök hatékony segítséget tudnak nyújtani a sérülékeny társadalmi csoportoknak. Ez a nyelvhasználat jogi szabályozásában jól kimutatható.
 - A helyesen szabályozott nyelvhasználat domináns és nem domináns nyelvek között politikai, biztonsági és gazdasági stabilitást eredményez. A helyes szabályozás alatt elsősorban azt értem, hogy ismerni kell a helyi sajátosságokat és mindig ahhoz kell igazítani a szabályozást.

Remélem, hasznos olvasmány lesz ez a könyv Önnek, Kedves Olvasó. Tartalmas időtöltést kívánok a nyelvhasználat aktuális társadalmi kérdéseivel.

Budapest, 2019. szeptember

1. EGY RÉGI-ÚJ NYELV- ÉS NÉPCSOPORT

1.1. Spanyol nyelv az USA-ban

Az Amerikai Egyesült Államok egynyelvű ország? Az USA-ban az angol hivatalos nyelv?

Ha ezekre a kérdésekre egyelőre nem tudunk még egyértelmű válaszokat adni, ne essünk kétségbe. Sőt, mivel még nem fedtem fel a helyes választ, így – most még – minden válasz elfogadható. Nemcsak egy európai számára okozhatnak ezek a kérdések fejtörést. Nyugodjunk meg, az amerikaiak jó része sem tudja a megfejtést. Egy felmérés szerint 1986-ban az USA állampolgárai közül megkérdezettek 64%-a biztosan állította, hogy az angol alkotmányosan elismert hivatalos nyelv, míg 34% mondta, hogy nem az. Ez az arány később jelentősen változott, ugyanis egy megismételt kutatás 1997-ben már azt mutatta ki, hogy a megkérdezetteknek csak 35%-a gondolta az angolt hivatalos nyelvnek, 58%-uk pedig az ellenkezőjét gondolta.¹ Mi hát akkor a válasz?

A helyes megfejtés mindkét kérdés esetében a nemleges válasz. Ez a könyv megpróbálja összegyűjteni azokat az okokat, amelyek ezekhez a válaszokhoz vezetnek bennünket.

Az Egyesült Államok soknyelvűsége nem mai keletű jelenség. Az európai hódítások előtt az észak-amerikai kontinensen élő indián törzsek nagy nyelvi diverzitásban éltek. Több száz féle nyelvet beszéltek, amit a kutatók több nagy nyelvcsaládba sorolnak.² A megérkező hódítók nem beszéltek a helyi nyelveket, Columbus maga is azt írta a naplójába, hogy a spanyol nyelv megtanítása által tanítják meg az őslakosokat (egyáltalán) beszélni. Ahogy a spanyol hódítók délen, úgy a britek északon terjesztették saját nyelvüket. Az őslakosok pedig az Egyesült Államok növekedésével már a XIX. századra fokozatosan kezdték elveszíteni nyelvüket, kultúrájukat. Mire az állam rájött, hogy a kontinens értékét

¹ SCHILDKRAUT i. m. 202.

² TIERSMA i. m. 248.

adó ősi kultúra az erőszakos angolosítással nyomtalanul elvész, és elfogadták az őslakosok nyelvtörvényét,³ már késő volt. Az ősi nyelvek túlnyomó többsége eltűnt.⁴ Maradtak viszont a bevándorlók és az ő nyelveik. A folyamat az 1500-as években kezdődött és ma is tart.

Ma az USA-ban az angol mellett a legnagyobb számban a spanyol nyelv használatos, amelynek okaival, körülményeivel és a felmerülő problémák, feladatok kezelésével fogunk az alábbiakban foglalkozni.

Az Amerikai Egyesült Államokban élő spanyol ajkú lakosságról a kétezres évektől egyre gyakrabban hallunk a nemzetközi sajtóban. Viszont amikor Jennifer Lopez, Enrique Iglesias, Ricky Martin vagy Christina Aguilera nevét, vagy 2017 legnagyobb nyári világslágerét, a „Despacito”-t halljuk, mégsem az amerikai hispán közösség jut eszünkbe. A sajtóban jellemzően a munkavállalás, az oktatás és a növekvő nyelvi intolerancia összefüggéseiben hallunk amerikai „spanyolokról”. Tulajdonképpen helytelen is így hívni ezt a népcsoportot, hiszen legfeljebb az 1500-as években kalandkereső őseik lehetnek valóban spanyolok. Ma a spanyolt anyanyelvükként beszélő USA állampolgárokat hispánoknak (Hispanic) vagy latínóknak (Latino) hívjuk.

A latínók az USA jelenleg legaktívabban gyarapodó népcsoportja. Köszönhető ez egyrészt a természetes szaporulatnak, másrészt az állandó bevándorlásnak, amely elsősorban Közép- és Dél-Amerikából érkezik. A latínók színes kulturális és vallási hagyományokkal rendelkeznek, erős összetartozástudat és a családi kapcsolatok tisztelete jellemzi őket. A latínókat jellemzően olcsó munkaerőnek tartják, ami szoros összefüggésben van azzal, hogy túlnyomó többségükben aluliskolázottak, így különösen fizikai munkaerőként vehetők figyelembe, felsőfokú végzettséggel pedig csak egészen kis részük rendelkezik.⁵ Nem véletlen tehát, hogy társadalmi feszültséget szül az, hogy a képzetlenebb, de olcsó latínó munkavállaló komoly konkurenciát jelent a képzetesebb, de nagyon drága amerikai más rasszhoz tartozó munkavállaló számára. Bár a számokat egy külön fejezetben gyűjtöttem össze, itt a bevezetésben elég a fentiek alátámasztására, hogy komoly belső problémát jelent, hogy a középiskolai latínó tanulók mintegy fele

³ Native American Languages Act, 25. USC 2901 (1).

⁴ Tiersma példaként az alaszka nyelveket hozza: a mintegy húsz helyi nyelvből mára összesen kettő maradt meg. TIERSMA i. m. 250.

⁵ Ha a Kedves Olvasó a fenti karaktereket a Minyonok (Minions, 2015) című amerikai animációs filmben is felfedezni véli, talán nem a véletlen műve. A film az én olvasatomban egy hatalmas amerikai társadalom-karikatúra, amelynek a főszereplői a kedves, de érthetetlen nyelven beszélő, kiszolgáló munkát vállaló, közösségszerető és vidám, egyértelműen hispán vonású kis lények.

nem fejezi be tanulmányait.⁶ Ma a hispán kutatások fókuszában nem véletlenül az oktatáspolitikai és oktatásmódszertan áll és az USA kétnyelvű iskoláinak jó része spanyol nyelvű oktatást folytat.

Az Egyesült Államokban – elsősorban tagállami szinten – a spanyol nyelv teljesen áthatja a mindennapokat. A banki szolgáltatásoktól a közigazgatási űrlapokig; az élelmiszerek fogyasztói-tájékoztató felirataitól a helyi közlekedési buszok vészcsengő-felirataig szinte minden kétnyelvű (írásban). Különösen érdekes látószöveget ad mindehhez, hogy jelen sorok írásakor az elsődleges tapasztalataimat nem is egy Mexikóval határos államban, hanem az észak-középhegyei Ohio államban, az Ohio State University kutatójaként szereztem, amely állam mégcsak nem is esik a latín migráció kiemelt célterületei közé. A kutatói időszak alatt végzett helyi adatgyűjtések során az elsődlegesen hispán közegnek számító Florida és Kalifornia államok meg is erősítették ezen tapasztalataimat, ahogy ezt később be is mutatom.

Régóta foglalkoztat, hogy e tényleges kétnyelvű írásbeliség mögött van-e bármilyen állami racionalitás vagy policy? Vagy mindez esetleg csak az amerikaiakra olyan nagyon jellemző praktikum eredménye? Miért csak a spanyol nyelv a kedvezményezett? Más nagy számú bevándorlók, mint a kínaiak vagy vitenámiak – esetleg olaszok, lengyelek, németek vagy oroszok nyelve nem kerülhetne ilyen státuszba néhány államban?

Nehéz ezekre a kérdésekre egyszerű és gyors választ adni. Sok összefüggést kell megvizsgálni ahhoz, hogy megalapozottan bármit is mondjunk. Mielőtt a spanyol nyelvhasználat mai jogi, politikai és közigazgatási hátterét megvizsgálánk, érdemes a történelmi előzményekre is rápillantani. A Kolumbusz Kristóf első partralépésétől számított történetírás alapján első, referenciapontul is választható megállapításunkat máris megtehetjük, amely szerint...

1.2. ... a kontinensen a spanyol volt előbb

Valóban, a mai USA területén először a spanyol nyelv jelent meg a felfedezések korában és azt is megállapíthatjuk, hogy az 1500-as évektől kezdve folyamatosan jelen volt a spanyol nyelv a kontinensen. Juan Ponce de León 1508-ban megalapította San Juant Puerto Ricóban és 1509-től 1511-ig a sziget kormányzója is volt. Őrá és a spanyol hódításra is emlékezve nevezték el a kontinens dél-keleti

⁶ SOSA i. m. 88–91.

területét Floridának, azaz Húsvét Vasárnapnak (spanyolul: *Pascua Florida*), utalva arra, hogy 1513-ban ezen a napon érkeztek a szárazföld partjaihoz. De León behajózta a Mexikói öböltől a mai Virginia területéig a keleti partokat.⁷ 1521-ben halt meg egy indián fegyver által okozott sebtől.

A spanyol hódítók stratégiai területe Florida lett. Korán meg is telepedtek; az első város, amelyet a spanyol hódítók alapítottak és a mai napig fennáll, Saint Augustin. A várost Pedro Menéndez de Avilés alapította 1560-ban és máig az USA legrégebbi, Európaiak által alapított településeként tartják számon.

Az úgynevezett spanyol Florida a mai Florida területénél jóval nagyobb volt: a mai Georgia és Texas területére is elért. Ferences, jezsuita és más misszionáriusok jöttek a térségbe és spanyol nyelvet tanítottak a helyi őslakos népeknek. Jó példa a korabeli inkulturációs törekvésekre az 1627-ben, Mexikóvárosban spanyol és timuca nyelven kiadott katekizmus. Spanyolország célja volt, hogy az Újvilágba kulturális értékeket, nyelvet és közigazgatási formákat exportáljon.⁸ A terjeszkedés a csendes-óceáni partokig ért, ahol alsó Kaliforniától (Baja California) északra jezsuiták missziókat alapítottak, amelyek felső Kalifornia (Alta California) néven váltak ismertté.⁹

Az USA déli államainak spanyol orientációját több száz évig sem a bennszülöttekkel, sem a többi hódítóval folytatott harcok nem törték meg. Az 1700-as évek második felétől azonban hatalmi versengés alakult ki a gyarmatosító Spanyolország, Nagy-Britannia és Franciaország között. Mexikó 1821-ben lett független Spanyolországtól, míg további szakadást jelentett, hogy Texas (Tejas) területe Mexikótól vált külön 1836-ban. Ez utóbbi területen az angol fennhatóság rögzült végül és 1845-ben tagállami jogosultságot adott számára az USA. Ez utóbbi lépéssel viszont kezdetét vette az amerikai-mexikói háború (1846–1848), amelyről a 3.1.2. fejezetben írok bővebben.

Később az Egyesült Államokhoz társuló volt spanyol fennhatóságú területek fokozatosan átvették az angol nyelvet és kultúrát, valamint bevezették az USA-ban elfogadott kormányzati formát – többnyire a hispán igények figyelembevétele nélkül, ami miatt az átalakulás nem volt fájdalommentes.¹⁰ Az 1800-as évek közepén érkező angolszász telepések egyértelműen meg akarták szüntetni

⁷ MORISON i. m. 499–515.

⁸ DORN i. m. 88.

⁹ Uo. 89.

¹⁰ Uo. 90.

a spanyol örökséget és saját kultúrájukat akarák ültetni az addigra már félvér (mestizo) lakosságra.¹¹

Az így elültetett hispanofóbiát a XX. század elején kezdte el feloldani a megjelenő hispán tudományos élet, politikai értelemben hangsúlyt azonban csak a második világháború után nyert – szoros összefüggésben a század nagy migrációs hullámaival. Az 1900-as évek elején nagy számú bevándorló érkezett az Egyesült Államokba, Európán kívül természetesen Mexikóból és a Karib térségből is. Ez az időszak fordulópontot is jelentett, hiszen a századfordulót a spanyol kultúra megőrzésére indított törekvések kiindulópontjaként is számontartják.¹² A húszas években a Columbia egyetem megnyitotta kapuit a spanyol nyelvű irodalom előtt, később a John Hopkins egyetem és a marylandi egyetem hasonlóan. A negyvenes évek végén a Kongresszus könyvtára megvásárolta Thomas Jefferson elnök magángyűjteményét, amelyben sok hispán témájú szakirodalom szerepelt, hiszen a volt elnök Közép- és Dél-Amerikáról is gyűjtött könyveket, írásokat. Szimbolikus jelentőségű az, hogy a legkiemeltebb szövetségi könyvtár is gyűjteményébe vette a hispán irodalmat, és ezzel országos szintre emelte a spanyol kultúra megőrzését az USA-ban. Ma sok egyetem foglalkozik hispán tudományokkal, különösen az USA déli államaiban. A tanárképzés és a nyelvészet a fő képzési és kutatási területük, nem véletlenül.

Az elmúlt közel kétszáz év történelme azonban azt eredményezte, hogy nem egyértelmű a spanyol ajkú lakosság számára kultúrájuk, identitásuk megőrzése: azért tenniük is kell. Jó példája ennek az egyetemi hallgatói mozgalmak, érdekképviseltek helyzete. Mára jellemző, hogy a hispán vagy latinó hallgatók önálló érdekképviseltekkel rendelkeznek. Egy, a floridai állami egyetemen (University of Florida) végzett 2004-es felmérés azt állapította meg, hogy a saját egyetemi érdekvédelmi szervezetek a latinó hallgatók számára jó közvetítő szerepet jelentenek annak érdekében, hogy az amerikai kultúrát elsajátítsák, és közben saját kultúrájukat megőrizzék.¹³ A képhez azonban hozzátartozik, hogy főleg a felsőoktatásban kevés hispán hallgatóval találkozunk. A University of Florida hallgatóinak mintegy tizede volt latinó a fenti kutatás idején.¹⁴ Ez a szám a többi állami egyetemet figyelembe véve magas. Azonban, ha a következő fejezetekben a lakosság statisztikai arányait is megnézzük, rájövünk,

¹¹ WEBER i. m. 341.

¹² DORN i. m. 93.

¹³ DELGADO-ROMERO–HERNANDEZ–MONTERO i. m. 237–253.

¹⁴ Uo. 240.

hogy a teljes népességhez képest mégiscsak alacsony számú a spanyol ajkúak reprezentáltsága.

A törtéleml előzményekből is látható, hogy nem egyértelmű a hispánok megítélése, mert egyfelől az angoloknál régebben honosak az USA-ban és ma már szinte őslakosnak számítanak, másfelől a Közép- és Dél-Amerikából állandóan érkező bevándorlók viszont új lakosai az államnak.

1.3. Kisebbség-e az amerikai hispán népcsoport?

Nehéz erre a kérdésre egyszavas választ adni. Valahol az „attól függ” mezőben kell tehát körbenéznünk. A válasz egyfelől *nem*, hiszen nem tartják magukat kisebbségnek és a klasszikus európai felfogás szerint¹⁵ nem is tekinthetők annak, mivel az őshonos és a bevándorló vonásaival egyszerre rendelkeznek. Másfelől azonban *igen*, mert olyan intézményeket állítanak fel, amelyek a kisebbségi érdekvédelemre jellemzőek. Gondoljunk a tanárképzésre és a kulturális identitás módszeres megőrzésére, vagy a politikai tanácsadó testületekre és a tagállami hispán bizottságokra – amelyekről később még részletesen szó lesz.

Mint látni fogjuk, a statisztika is aszerint gyűjt adatot, hogy e közösség tagja hol született, tehát ő vagy a családja mikor érkezett az USA területére, így nem az „őshonosság” lesz az legfőbb érték, mint például az amerikai indiánok vagy az európai nemzetiségek (kisebbségek) esetében. A latinókat a spanyol nyelv és kultúra köti össze, ez az identitásuk alapja. Ezért leginkább *nyelvi közösségként* lehet tekinteni rájuk. Mit is értek ez alatt?

Nincs a kisebbség szónak egy általánosan elfogadott definíciója. Ahogy Kovács Péter hivatkozta, ugyan sok tudományos definíció van, de politikai vagy jogi értelemben egyik sem univerzálisan kötelező. Mégis a kisebbségek nemzetközi jogi védelmének rendszere alapvetően sikeresnek mondható azok miatt a dokumentumok és monitoring mechanizmusok miatt, amelyekhez bármelyik állam fordulhat.¹⁶

Ha ezt elfogadjuk – márpedig alappal így tehetünk – akkor elvileg az észak-amerikai latinók esetében is a nemzetközi dokumentumokhoz fordulhatunk bizalommal, ha a fenti kérdésre szeretnénk választ találni.

¹⁵ Francesco Capotorti nevéhez fűződő ENSZ-definícióra utalok itt. Ld. Special Rapporteur of the United Nations Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities. E/CN.4/Sub.2/384/Rev.1, para 568.

¹⁶ Kovács i. m. 381.

Az ENSZ égisze alatt született kisebbségvédelmi dokumentumok közül elsőként a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát* érdemes megvizsgálnunk. Az Egyesült Államok 1977-ben írta alá a szerződést, azonban ratifikációjára csak 1992-ben került sor. Az egyezmény 27. cikke rendelkezik a kisebbségvédelem állami kötelezettségeiről az alábbiak szerint:

„Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”¹⁷

Az USA a csatlakozási dokumentumában ehhez a cikkhez nem fűzött fenntartást vagy más nyilatkozatot. Általános megjegyzésként azt tette csupán, hogy az 1–27. cikkek nem alkalmazhatóak önmagukban (*not self-executing*), azaz hatályosulásukhoz belső jogi eszközre van szükség. A formális logika szabályai szerint a fenti nemzetközi normaszöveg alapján tehát akkor tudhatjuk meg, hogy a hispán közösség kisebbség-e, ha az állam – akár szövetségi, akár tagállami szinten – azt valamilyen jogi dokumentumba foglalta.

Ezzel kapcsolatban az Egyezségokmányhoz fűzött nyilatkozatok között találjuk azt, hogy az Egyesült Államokban az Egyezségokmány alkalmazása megoszlik a szövetségi és tagállami szervek között.¹⁸

Az USA a nemzetközi kötelezettség vállalásakor tehát külön nem definiálta, melyik közösséget tekinti a 27. cikk alá tartozónak. Ennek kiderítésére az ENSZ további dokumentumaihoz kell tehát fordulni. Az Egyezségokmány 40. cikke alapján minden tagállam időszakonként jelentéseket nyújt be az egyezmény végrehajtásának állásáról. Az USA által 2011-ben benyújtott, negyedik körös országjelentés¹⁹ azt mutatja, hogy a 27. cikk hatálya alá elsősorban a bennszülött (native, azaz indián) közösségeket sorolja az állam. A hispán, a fekete, az

¹⁷ Hivatalos magyar fordítás az egyezményt kihirdető 1976. évi 8. törvényerejű rendelet szerint:

¹⁸ „(5) That the United States understands that this Covenant *shall be implemented by the Federal Government* to the extent that it exercises legislative and judicial jurisdiction over the matters covered therein, *and otherwise by the state and local governments*; to the extent that state and local governments exercise jurisdiction over such matters, the Federal Government shall take measures appropriate to the Federal system to the end that the competent authorities of the state or local governments may take appropriate measures for the fulfillment of the Covenant.” https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=_en#EndDec

¹⁹ Ld. különösen az országjelentés 481–501. bekezdéseit, <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsijKy20sgGcLSyqccX0g1nn5zPr->

ázsiai és a csendes-óceáni népek sajátos „kisebbség” csoportja az általános megkülönböztetés tilalmán túl csak egy úgynevezett egészségügyi kisebbségi hivatal bemutatásában található.

A következő lépés tehát, hogy elsősorban a szövetségi szabályanyagban keresünk kisebbségekre vonatkozó rendelkezést – ha egyáltalán van ilyen.

Az Egyesült Államok szövetségi törvénykönyve (U.S. Code) a „faji vagy etnikai kisebbség” (*racial or ethnic minority*) kifejezést a klasszikus humán közszolgáltatások között, az egészségügyi szabályozásban találjuk. A törvény létrehoz egy Kisebbségi Egészségügyi Hivatalt (*Office of Minority Health*),²⁰ amely egy kormányzati belső kapcsolattartó és javaslattevő szerv. A feladatai között a jogszabály kiemeli a nyelvi szolgáltatásokra való javaslattevést.²¹ Ugyanitt találjuk a kisebbség fogalmának meghatározását is: ezek szerint ide tartoznak az amerikai indiánok, az ázsiai amerikaiak, a bennszülött hawaiiak és a csendes-óceáni népek, a feketék, valamint a hispánok.²² A hispánok/lanitók tehát e tekintetben kisebbségként tartandók számon. Ugyanitt a törvény meg is határozza, hogy kiket sorol e csoportba: a mexikói, Puerto Ricó-i, kubai, közép- és dél-amerikai és más spanyol (állam)nyelvű országból származó egyéneket.²³

Érdekes felfigyelnünk arra, hogy a szabály kifejezetten nem tesz különbséget az állampolgárok és nem állampolgárok között. Az „egyén” kifejezés elvileg tehát itt a „kisebbség” fogalma miatt lesz az állampolgársághoz vagy valamely jogilag elismert bevándoló státuszhoz kapcsolható, hiszen a kisebbség fogalma önmagában feltételezi, hogy az állam többségét alkotó népcsoporthoz képest

dU2xOjK73ORoewfqxiaGZsCSrmUF2uSU%2by9CTAYOMMuTCbMEJNYRP-f6Ig2v5lXbiTf6s9kiCsYk0a5w%2fk

²⁰ 42 USC 300u-6.

²¹ In carrying out this subsection, the Secretary, acting through the Deputy Assistant Secretary, shall award grants, contracts, enter into memoranda of understanding, cooperative, interagency, intra-agency and other agreements with public and nonprofit private entities, agencies, as well as Departmental and Cabinet agencies and organizations, and with organizations that are indigenous human resource providers in communities of color to assure improved health status of racial and ethnic minorities, and shall develop measures to evaluate the effectiveness of activities aimed at reducing health disparities and supporting the local community. Such measures shall evaluate community outreach activities, *language services*, workforce cultural competence, and other areas as determined by the Secretary [42 USC 300u-6 (a)].

²² g) Definitions.

For purposes of this section:

(1) The term „racial and ethnic minority group” means American Indians (including Alaska Natives, Eskimos, and Aleuts); Asian Americans; Native Hawaiians and other Pacific Islanders; Blacks; and Hispanics. 42 USC 300u-6 (g)(1).

²³ (2) The term „Hispanic” means individuals whose origin is Mexican, Puerto Rican, Cuban, Central or South American, or any other Spanish-speaking country. 42 USC 300u-6 (g)(2).

kisebb csoportról beszélünk. A kisebbség fogalmán belül egyébként is értelmezhetetlen lenne egy spanyol vagy kubai turista nyelvhasználati joga.

A hispán mint kisebbségi csoportra való másik fontos utalás az oktatási szakigazgatás körében található a szövetségi joganyagban. Az 1965-ös felsőoktatási törvényben az intézmények egy külön kategóriáját alkotják az úgynevezett „hispanic-serving”, azaz latinó hallgatókat (is) oktató intézmények. A felsőoktatási törvény itt az európai kisebbségi jogból is jól ismert cezúrát alkalmazza, mégpedig 25%-os hallgatói küszöb esetén tekinthető egy – jog által elismert – oktatási intézmény hispánokat támogatónak.²⁴ Az alsó- és középfokú oktatásban a kisebbségi származást többször is említi a joganyag, azonban elsősorban tagállami kötelezettségként jelenik a kisebbségi tanulók jogainak védelme és a megkülönböztetésmentes bánásmód garantálása.²⁵

A US Code a fenti konkrét definíciókon túl a „kisebbség” kifejezést csak utalásként tartalmazza. Ilyen például a szövetségi állami tisztviselők munkajogi szabályaiban való kedvezményes szabályrendszer (például képzés,²⁶ fizetési fokozatok)²⁷ vagy a mezőgazdasági támogatási rendszer kialakítása.²⁸ Ez utóbbinál az egészségügyhöz hasonló kisebbségi származású földműveseket támogató bizottságot (*Minority Farmer Advisory Committee*) is létrehozott 2008-tól a jogszabály, amely a fenti „hátrányos helyzetű” farmereket támogató program végrehajtásáért felelős. A „hátrányos helyzet” (*Socially disadvantaged individuals*) egyébként egy olyan gyűjtőkategória, amely a kisebbségek sokféle típusát felöleli a faji vagy etnikai kisebbségeken túl. E kategória a megkülönböztetésnek kitett helyzetet tartja számon.²⁹

²⁴ (5) Hispanic-serving institution

The term „Hispanic-serving institution” means an institution of higher education that-

(A) is an eligible institution; and

(B) has an enrollment of undergraduate full-time equivalent students that is *at least 25 percent Hispanic students* at the end of the award year immediately preceding the date of application [20 U.S.C. 1101a(a)(5)].

²⁵ 20 USC 7231 (a)–(b).

²⁶ 5 USC 4107.

²⁷ 5 USC 5379.

²⁸ 7 USC 2279. A szakasz címe: „Outreach and assistance for socially disadvantaged farmers and ranchers and veteran farmers and ranchers” A hátrányos helyzet itt tágabb, mint csupán a kisebbségi lét: „As used in this section, the term »socially disadvantaged group« means a group whose members have been subjected to racial or ethnic prejudice because of their identity as members of a group without regard to their individual qualities.” [7 USC 2279. (e)(1)].

²⁹ Ez a tágabb kategória sok jogszabályban megjelenik a honvédelmi joganyagtól a kereskedelmi jogig.

A fentiek alapján még itt a vizsgálat elején levonhatjuk tehát azt a következtetést, hogy a *hispán/latinó népcsoportot az Egyesült Államok nemzetközi jogi értelemben nem, de belső jog szerint kisebbségként ismeri el*. Igaz, ekként csak bizonyos igazgatási ágazatokban van nevesítve.

Felmerül a kérdés, hogy ha elvileg az állam kisebbségként ismerte el a latinókat, akkor milyen kisebbségi jogok illetik meg őket? Vagy ez az elismerés csupán kiemelt figyelmet jelent az általános megkülönböztetés tilalmán felül? Kell-e egyáltalán pozitív jogi szabályozás, vagy közpolitikai (*policy-making*) eszközökkel is lehet biztosítani a kisebbségvédelmet?

Kovács Péter hangsúlyozza, hogy a kisebbségi jogok biztosításához nem feltétlenül szükséges az alkotmányos vagy törvényi kifejezett elismerés.³⁰ Elég a nemzetközi kötelezettségek teljesítéséhez tehát, hogy az állam csak egyes kisebbségi jogokat biztosítson. Mégis mindez igaz-e az USA-beli latinókra?

Az Egyesült Államokban a latinók a legkülönlegesebb „kisebbségi” csoport. Egyértelműen látható már a bemutatott szövetségi szabályokból is, hogy minden más „elismert” népcsoporttal szemben itt különösen a nyelvi karakter hangsúlyozott. Ugyanakkor a latinókra vonatkozó szövetségi szabályrendszer egyáltalán nem emeli ki a nyelvi jogok védelmét. Mégis úgy tűnik, hogy a hispánok esetében nem a „klasszikus”, azaz Capotorti- vagy Eide-féle kisebbség (számszerűség, őshonosság) fogalmi kereteiben kell gondolkoznunk, hanem *itt a nyelvhasználat (és ezáltal a kultúra) van a védelem fókuszában*. Az eszközrendszert pedig az angolszász gyakorlatiasság és a *common law*-ra épülő jogi kultúra fogja biztosítani.

1.4. A hispán identitás és a kétnyelvűség kapcsolata

A hispán népcsoport az Egyesült Államokban eltérő időpontban és eltérő származási országból jelent meg. Az 1500-as évektől napjainkig áramlanak be spanyol ajkú, azaz a spanyolt első nyelvként beszélő bevándorlók. Ma a latinók között csak a statisztika és a nyelvészet tesz különbséget: az első azt vizsgálja, honnan és mikor érkeztek, a másik, hogy a spanyol nyelv melyik változatát beszélik. A latinók tehát nem egy homogén népcsoport: nemcsak a származási országuk, de a beszélt nyelvük (nyelvjárásuk) is különbözik.³¹

³⁰ KOVÁCS i. m. 382.

³¹ NIÑO-MURCIA i. m. 12.

Ana Celia Zentella, a San Diegó-i egyetem kutatója szerint a latinók alapvetően kétnyelvűek és ez a kétnyelvűség egy megőrzendő érték.³² A kétnyelvűség alatt azt érti, hogy nem mondaton belül, hanem a szöveggörnyezet-hez képest adekvát módon választja meg a használt nyelvet. A használt nyelvek esetében viszont számomra, európai kutató számára szembetűnő, hogy nem a „többségi-kisebbségi” párosítást használják, hanem a „*domináns nyelv – származási nyelv*” párosítást.³³ Ez a megkülönböztetés nem feltételez hierarchiát a két használt nyelv között, szemben a másik terminológiával. Különösen jó ezt a fogalompárt használni a spanyol esetében, ami Észak-Amerikában származási nyelv, Dél-Amerikában viszont domináns nyelv.

Bár itt az észak-amerikai kontinensen és azon belül is az USA-ban létező angol-spanyol kétnyelvűséget vizsgáljuk, azonban ne feledjük, hogy az államokon belüli, a dominánstól (többségítő) eltérő nyelvek használata világjelenség, történelmi és földrajzi adottság, amely egyszerre áll egészen szoros kapcsolatban az egyének identitásával és az állam jogával.³⁴

A kétnyelvűség elsajátítása és alkalmazása során Zentella szerint a cél, hogy mindkét nyelvet folyékonyan tudja használni az egyén, mert ezzel minden társadalmi csoportban magabiztosan tud majd helytállni. Ezzel szemben ma a latinók nagy része (főleg a közelmúltban bevándoroltak) csekély mértékben beszélnek a domináns, azaz angol nyelven, amely viszont a társadalmi „közérzetükre” is visszahat. Jobban szeretnek saját nyelvi közegükben lenni, mint az angol közegben. Így viszont könnyen alakulnak ki – főleg a déli, határközeli országrészben – „nyelvi zárványok”.³⁵ Ez nem feltétlenül negatív jelenség, azonban mind a nyelvészeknek, mind a közigazgatásnak jelentős feladatot ad.

Ezek a homogén nyelvi közegek – amelyeket nyelvi zárványnak hívok – kialakulása több összetevőből áll. Elanie Sherk, a Saint Joseph’s University kutatója szerint a nyelvválasztás nem vezethető vissza pusztán gazdasági szempontokra.³⁶ A munkavállalás tehát nem elegendő ok, hogy egy spanyol ajkú megtanuljon angolul. A kutató egy kétnyelvű (*DLP, Dual Language Immersion Program*) osztályban végzett kérdőíves felmérést, ahol bár a nyelvválasztás mindenkinél eltérő volt, mégis a kétnyelvűséget választó fiatalok célja mindkét

³² ZENTELLA i. m. 4.

³³ Dominant language – heritage language. Mercedes Niño-Murcia kifejezetten eufémizmusnak tartja a „kisebbségi nyelv” kategóriát. NIÑO-MURCIA i. m. 13.

³⁴ ROMAINE i. m. 7–8.

³⁵ Erre a statisztika a *linguistically isolated* fogalmat használja.

³⁶ A spanyol nyelvválasztásban ezt még két jellemzővel is színesítik: Az értékalapú faktor *Sense of Elite Generic Belonging*, a praktikus faktor pedig a *Spanish-as-a-skill*. SHENK i. m. 245.

nyelven való folyékony kommunikáció elérése volt. *A kétnyelvűség tehát presztízs kérdés*, amely a globalizált világhoz egy magasabb szintű hozzáférést tesz lehetővé. Ezek szerint a latínók nyelvválasztása egyfelől olyan szubjektív és értékalapú faktorokból tevődik össze, mint identitás vállalása és származásra való büszkeség, másfelől a nyelvválasztásban pedig fontos elem a globális előny mint racionális, praktikus faktor.³⁷

Eljutottunk tehát oda, hogy a spanyol nyelvhasználat az USA-ban egyszerre történeti, gyarmati gyökerű kérdés és egyszerre migrációs jelenség.

³⁷ URCIUOLI i. m. 276.

2. LATÍNÓK A SZÁMOK TÜKRÉBEN

2.1. A nagy statisztikai tájkép

A statisztika mindig nehéz (főleg egy jogász számára), mégis nagyon sokat tudhatunk meg általa. Az Egyesült Államokban a kézirat lezárásáig a legutolsó általános összeírás 2010-ben volt. Azóta az amerikai statisztikai hivatal (*U.S. Census Bureau*) több elemzést is közzé tett, amelyek a hatalmas adathalmazt elemzik-boncolgatják. Az alábbiakban ezek és a korábbi felmérések adatait (egészen a nyolcvanas évekig visszamenően) vetem össze annak érdekében, hogy egy átfogó képet nyerjünk a mai hispán valóságról.

A spanyol ajkú közösséget a statisztikai hivatal „hispán vagy latínó” (*hispanic/latino*) névvel illeti. Ez a népcsoport azonban magát elsősorban „latínóként” nevezi. A legutóbbi népszámlálás során külön kérdés vonatkozott a hispán származásra és külön a faji hovatartozásra. *A hispán származás ugyanis nem faji, hanem inkább kulturális és nyelvi kategória* a statisztikában – amely szintén megerősíti az előző fejezetben felvetett „nyelvi közösség” jelleget.

A hispán származásra vonatkozó adatgyűjtés módszertani alapjait egy 1997-es statisztikai módszertani útmutató tartalmazza.³⁸ Ez egy szövetségi és sajátosan amerikai norma: egy központi közigazgatási hatóság (*agency*) által kiadott szabályozó, amely a hatáskörben lévő szervek munkájára kötelező erővel bír. Ez a szabályozó tette kötelezővé, hogy mivel „faji” (*race*) és „származási” (*ethnicity, Hispanic origin*) önálló, egymástól elkülönülő fogalmak, így az adatfelvétel során ezekre vonatkozóan két külön kérdést kell feltenni. Megjegyzem, hogy „etnikai” jelzővel egyedül a latínókat illeti a statisztika, a bennszülött indiánok „faji” kategória. Így van lehetőség például arra, hogy a „mesztic”, félvér lakosság egyszerre tudja hispán és bennszülött identitását

³⁸ Revisions to the Standards for the Classification of Federal Data on Race and Ethnicity, www.whitehouse.gov/omb/fedreg/1997standards.html

vállalni az összeírás során, bár elsődlegesen az Afro-Latino csoport kiesésével indokolták a U.S. Census Bureau kutatói a két külön kategória fenntartását.³⁹

A külön kérdéssel történő adatgyűjtés sok vitát váltott ki az irodalomban pro és kontra.⁴⁰ A statisztikai hivatal a kritikákra reagálva egy alternatív kutatást folytatott le, amely postai megkeresés, telefonos interjú és országos adatelemzésből állt. Az alternatív kutatás kimutatta, hogy a hispán választ adók ugyanolyan számban jelennek meg akár két, akár egy kombinált kérdést tesznek fel. Azonban érdekes, hogy a „fehér” faji megjelölés jelentősen kevesebb volt a kombinált kérdés során.⁴¹ Ez azt mutatja, hogy ha a statisztika lehetőséget ad faji identitás felvállalására, a válaszadók élnek vele, így részletesebb kimutatás készíthető a lakosság tényleges összetételéről.

A hivatalos összeírás során 2010-ben arra a kérdésre, hogy „*ön hispán, latínó vagy spanyol származású?*”, igenlő válasz esetén különböző válaszok voltak adhatóak:

- Igen, mexikói, mexikói amerikai, „chicano”⁴²
- Igen, Puerto Ricó-i
- Igen, kubai
- Igen, egyéb⁴³

A kérdőívre adott válaszok tehát nemcsak a teljes létszámot, hanem a származási identitást is megpróbálják elének tárni. A hispán származást a statisztika mind nemzetiségi csoportként, mind a személy vagy felmenőinek szülőhelyeként használja. Mivel a faji és származási fogalmakat külön gyűjti a statisztika, így a hispán származást megjelölő egyének bármilyen fajúak lehetnek.⁴⁴

A „hispán” fogalma a statisztikában minden olyan egyént jelent, aki kubai, mexikói, Puerto Ricó-i, dél- vagy közép-amerikai vagy más spanyol kultúrájú vagy származású, faji eredetétől függetlenül.⁴⁵

³⁹ RÍOS–ROMERO–RAMÍREZ i. m. 4.

⁴⁰ A vita fő közege a sajtó volt, pl. EL NASSER i. m., <http://www.usatoday.com>. A 2020-as tervezésre vonatkozó dokumentum is vitát váltott ki: COMPTON–BENTLEY–RASTOGI–ENNIS i. m.

⁴¹ RÍOS–ROMERO–RAMÍREZ i. m. 3., 9.

⁴² Ez utóbbi mára már nem pejoratív szó, a déli államokban élő, mexikói-amerikaiak egyik felvállalt megnevezés-formája.

⁴³ A kérdőívet és a statisztika hivatalos elemzését ld. ENNIS–RÍOS–VARGAS–ALBERT i. m., <https://www.census.gov/prod/cen2010/briefs/c2010br-04.pdf>

⁴⁴ A statisztika az alábbi adatokat gyűjti e tekintetben: „White, Black or African American, American Indian and Alaska Native, Asian, Native Hawaiian and Other Pacific Islander, Other”.

⁴⁵ A hitelesség kedvéért álljon itt az eredeti angol definíció: „Hispanic or Latino” refers to a person of Cuban, Mexican, Puerto Rican, South or Central American, or other Spanish culture or origin regardless of race. ENNIS–RÍOS–VARGAS–ALBERT i. m. 2.

A hispán származásra vonatkozó kérdést először 1970-ben tartalmazta a kérdőív. Akkor a spanyol vezetéknev, születési hely, spanyol anyanyelv voltak a meghatározó kérdések. Az elmúlt évtizedekben azonban a latinók tekintetében sok minden változott a statisztikai adatfelvételt illetően. Mára elsősorban nem a névviselet, hanem a földrajzi származást és a nyelvhasználatot tartják az identitás mérhető faktorának.

A 2010-es összeírás alkalmával 308,7 millió személyt számoltak össze az USA-ban, amelyből 50,5 millió (a teljes lakosság 16 százaléka) vallotta magát hispán vagy latinó származásúnak. 2000-ben, az előző összeírás alkalmával a hispánok a teljes lakosság 13%-át tették ki (35,3 millió fő). Ez a nagyarányú növekedés azonban elsősorban a külső, azaz külföldről származó bevándorlók számának és nem a belső szaporulatnak köszönhető.

A korábbi statisztikák is hasonló növekedést mutatnak. Az alábbi összeállítást a statisztikai hivatal oldalán elérhető hivatalos statisztikai jelentések alapján készítettem:⁴⁶

	Lakosságszám (millió)	A teljes népesség %-a
1980	14,6	6,4
1990	22,3	9
2000	35,3	13
2010	50,5	16
2016	57,5	17,8 ⁴⁷

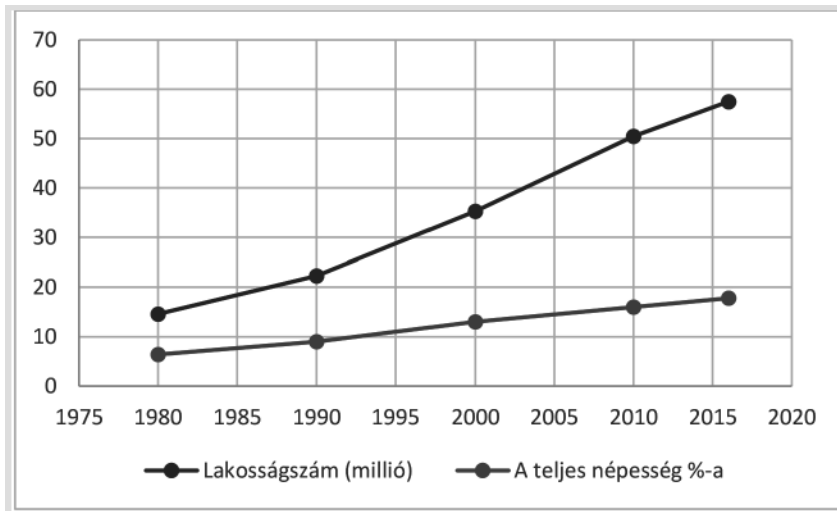
Ugyanezen számsor az alábbi diagramban rajzolható le:

A növekedés egyértelmű. A statisztikai hivatal a tendenciából becsléseket is készített. Egy 2006-os becslés, amely a 2010-es számokat csak alulról közeli-tette, 2050-re 102,6 milliós hispán népességet jósol, amely a teljes népesség 24,4%-a lesz.⁴⁸ Az, hogy harminc év múlva valóban minden negyedik ember az USA-ban latinó lesz-e, nyilván nem tudhatjuk egészen biztosan. A népcsoport belső növekedési rátáját nem lehet közvetlenül befolyásolni, de a migrációs szabályozásokkal jelentősen alakítható a jövőkép, amely a nem USA-ban születettek arányára viszont közvetlen kihatással lehet.

⁴⁶ Ld. <https://www.census.gov/topics/population/hispanic-origin.html>

⁴⁷ Facts for Features: Hispanic Heritage Month 2017. US Census Bureau, <https://www.census.gov/newsroom/facts-for-features/2017/hispanic-heritage.html>

⁴⁸ Ld. https://www.census.gov/population/hispanic/files/hispanic2006/Internet_Hispanic_in_US_2006.pdf

2.2. A hispán/latínó csoport összetétele

Mint láttuk, a statisztika származási ország szerint tovább részletezi az adatokat. A hispán/latínó csoporton belül a mexikói származásúak aránya változott a legjelentősebben: 54%-os emelkedés figyelhető meg 2000 és 2010 között, ami 11,2 milliós lélekszám-növekedést jelent. Ezzel a legnagyobb csoportként tekinthetünk rájuk, a maguk 31,8 milliós népességükkel. A származás megjelölés azonban nem a „születési országot jelöli”. A statisztikában szereplő „*People of Mexican origin*” kifejezés alatt olyan személyeket ért, akik akár Mexikóban, akár az Egyesült Államokban, akár más országban születtek, de a származásukat tekintve mexikóinak tartják magukat, azaz *az identitásuk mexikói*. Ugyanez vonatkozik a többi származási országra (Kuba, Szalvador stb.) is.⁴⁹

A Puerto Ricó-iak száma a két census között 36%-kal, 3,4 millióról 4,6 millióra nőtt. A kubai származásúak pedig 44%-kal, 1,2 millióról 1,8 millióra emelkedett. Az alábbi ábra a Census Bureau elmezésének kivonata a legfontosabb számokat illetően:⁵⁰

⁴⁹ ENNIS–RÍOS–VARGAS–ALBERT i. m.

⁵⁰ Uo. 3.

	2000		2010		változás		2000–2010	
	Lélekszám	%	Lélekszám	%	Lélekszám	%		
USA teljes lélekszám	281,421,906	100	308,745,538	100	27,323,632		9.7	
Hispán vagy latínó	35,305,818	12.5	50,477,594	16.3	15,171,776		43.0	
Mexikói	20,640,711	58.5	31,798,258	63.0	11,157,547		54.1	
Puerto Ricói	3,406,178	9.6	4,623,716	9.2	1,217,538		35.7	
Kubai	1,241,685	3.5	1,785,547	3.5	543,862		43.8	
Egyéb Hispán	10,017,244	28.4	12,270,073	24.3	2,252,829		22.5	
- Dominikai	764,945	2.2	1,414,703	2.8	649,758		84.9	
- Közép-Amerikai	1,686,937	4.8	3,998,280	7.9	2,311,343		137.0	
- Dél-Amerikai	1,353,562	3.8	2,769,434	5.5			104.6	

	2000		2010		változás		2000–2010	
	Lélekszám	%	Lélekszám	%	Lélekszám	%		
USA teljes lélekszám	281,421,906	100	308,745,538	100	27,323,632		9.7	
Hispan vagy latinó	35,305,818	12.5	50,477,594	16.3	15,171,776		43.0	
Mexikói	20,640,711	58.5	31,798,258	63.0	11,157,547		54.1	
Puerto Ricói	3,406,178	9.6	4,623,716	9.2	1,217,538		35.7	
Kubai	1,241,685	3.5	1,785,547	3.5	543,862		43.8	
Egyéb Hispán	10,017,244	28.4	12,270,073	24.3	2,252,829		22.5	
- Dominikai	764,945	2.2	1,414,703	2.8	649,758		84.9	
- Közép-Amerikai	1,686,937	4.8	3,998,280	7.9	2,311,343		137.0	
- Dél-Amerikai	1,353,562	3.8	2,769,434	5.5			104.6	

Bár a mexikói, Puerto Ricó-i és a kubai népcsoport a legnagyobb számú, hiszen az összes spanyol ajkú lakosság közel kétharmadát teszik ki. A fenti táblázatból azonban jól látható, hogy tízéves időtartamban nézve növekedésük aránya nem éri el a többi közép- és dél-amerikaiakét. Közép-Amerikából Guatemala és Hondurasz, Dél-Amerikából pedig Uruguay és Bolívia a két legnagyobb számban megjelölt származási ország.

Nyilván a földrajzi adottságok is indokolják, hogy a közép-amerikai származású hispanok (benne Mexikóval) teszik ki a hispan lakosság 71%-át. Ezt

követik a Karib-térségből származó latinók 15,5%-a, majd a dél-amerikai 5,5% és egyéb latinók 8,1%.

2.3. A hispán/latinó csoport földrajzi eloszlása

A hispán lakosság kétharmada az USA déli és nyugati államaiban él. A nyugati államokban (elsősorban Kaliforniában) élő latinók száma a régió lakosságának 26%-a, azaz ebben a térségben lépi át az országos 16%-ot a számuk.

Minden, az USA államaiban mért hispán lélekszám emelkedett 2000 óta, azonban az egyes régiók és államok között eltéréseket figyelhetünk meg. A legutóbbi felmérés szerint a latinók 75%-a (37,6 millió ember) az USA nyolc államában él: Kalifornia, Texas, Florida, New York, Illinois, Arizona, New Jersey, és Colorado. Kaliforniában él a legtöbb: 14 millió, Texasban 9,5 millió. Ezt szemlélteti az alábbi kivonat a statisztikai adatokból (Ohio államot csak a további elemzés miatt emelem ki.)⁵¹

	2000			2010			lélekszám változás			
	Összes	Hispán	%	Összes	Hispán	%	Összes	%	Hispán	%
USA	281,421,906	35,305,818	12.5	308,745,538	50,477,594	16.3	27,323,632	9.7	15,171,776	43.0
Kalifornia	33,871,648	10,966,556	32.4	37,253,956	14,013,719	37.6	3,382,308	10.0	3,047,163	27.8
Texas	20,851,820	6,669,666	32.0	25,145,561	9,460,921	37.6	4,293,741	20.6	2,791,255	41.8
Florida	15,982,378	2,682,715	16.8	18,801,310	4,223,806	22.5	2,818,932	17.6	1,541,091	57.4
New York	18,976,457	2,867,583	15.1	19,378,102	3,416,922	17.6	401,645	2.1	549,339	19.2
(...)										
Ohio	11,353,140	217,123	1.9	11,536,504	354,674	3.1	183,364	1.6	137,551	63.4

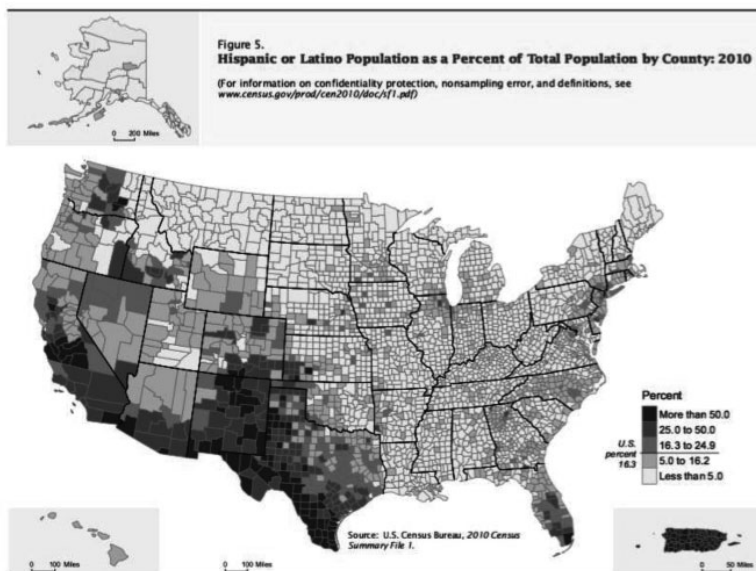
A latinók jelenleg az USA legdinamikusabban gyarapodó népcsoportja. Az országos, 9,7%-os növekedésnek több mint a felét a spanyol ajkú lakosság számának emelkedése teszi ki. Az egyes államok közötti dinamika is érdekes. Az USA kilenc államában a hispán közösség a két census közötti tíz évben megduplázta lélekszámát. Ezek: Alabama, Arkansas, Kentucky, Maryland,

⁵¹ Uo. 6.

Mississippi, Észak-Karolina, Dél-Karolina, Tennessee, valamint Dél-Dakota. Ezekben az államokban a növekedési ráta azonban még így is az országos átlag alatt marad. A hispánok legerősebb növekedését Dél-Karolinában érhetjük nyomon. Itt 2000-ben 95 ezer latinót számoltak össze, míg 2010-ben 236 ezret, ami 148%-os növekedést jelent. Ez összefügg az állam nagyarányú fejlődésével is, ami egyaránt sok külső és belső migrációt vonz – minden népcsoportból. A második legnagyobb növekedést Alabama államban mérte a statisztika (145%).

A származási ország és az elhelyezkedési gyakoriság összeolvasásával az alábbi top-listát állították össze a statisztikai hivatal munkatársai (kivonat).⁵² Ebben is látható, hogy mely származási országból mely államban él a legnagyobb közösség:

	Első	Második	Harmadik
Mexikói	Kalifornia	Texas	Arizona
Puerto Ricó-i	New York	Florida	New Jersey
Kubai	Florida	Kalifornia	New Jersey
Dominikai	New York	New Jersey	Florida
Guatemalai	Kalifornia	Florida	New York
Salvadori	Kalifornia	Texas	New York

⁵² Uo. 8.

Mindezt a térképen elhelyezve, jól látható, hogy a déli–délnyugati államokban messze az USA átlag felett laknak latinók, míg északra haladva az arány egyre csökken.⁵³

Ha tovább bontjuk az elhelyezkedési statisztikát, az alábbi tíz városban található a legnagyobb számú hispán közösség az USA területén – továbbra is a 2010-es adatok szerint:

Város, állam	Összlakosság	Hispán lakosság
New York, NY	8,175,133	2,336,076
Los Angeles, CA	3,792,621	1,838,822
Houston, TX	2,099,451	919,668
San Antonio, TX	1,327,407	838,952
Chicago, IL	2,695,598	778,862
Phoenix, AZ	1,445,632	589,877
El Paso, TX	649,121	523,721
Dallas, TX	1,197,816	507,309
San Diego, CA	1,307,402	376,020
San Jose, CA	945,942	313,636

Ha a megyei bontást nézzük (szintén a US Census Bureau 2010 Census Summary File 1 alapján), akkor az USA 82 megyéjében található hispán többségű lakosság, azonban csak a latinók 16%-a lakik ezeken – a többnyire mexikói határmenti – területeken, többségében Texas és Kalifornia államok területén, valamint Miami (Florida) és Bronxban (New York). E két utóbbi városnál külön érdemes megjegyezni, hogy bár nagyon sok latinó él itt, karakterük nagyon eltérő: Miami-Dade megyében kubai többség él, olyannyira, hogy Miami gyakorlatilag spanyol ajkú városnak ismertem meg 2017-ben. New York állam ezzel szemben igazi nagy „gyűjtő”, ahol az angol nyelv dominanciája továbbra is fennmaradt.

A nagy belső változások–irányok az USA középső és keleti államai felé tolódnak. Az alábbi térkép jól szemlélteti, hogy a két census közötti időszakban *egyre inkább észak-kelet felé tolódik a hispán migráció*, míg a hagyományosan latinó államokban nagy változás nem történt. Az alábbi térképen minél sötétebb színű egy megye, annál nagyobb a hispán lélekszám emelkedése az elmúlt időszakban.⁵⁴

⁵³ A kép forrása: uo. 10.

⁵⁴ A kép forrása: uo. 12.

Ez a fenti térkép a továbbiakra is hasznos információkkal láthat el minket. Érdekes tehát később vissza-visszalapozni érte. A latinó migráció által választott új belső területeken e közösség túlnyomó részt az elmúlt 40–60 évben kezdett el megjelenni. Az USA középső, északi és keleti részein tehát a nagy latinó hullám egyáltalán nem régi jelenség. Az angol nyelvet gyengébben beszélő, olcsó, szakképzetlen munkaerő azonban jelentős társadalmi feszültségeket, kihívásokat hozott. Ezek egy része természetesen nyelvi feszültség formájában jelenik meg, még akkor is, ha az angol ajkú, sok generációs amerikai munkahelyét fenyegeti éppen az olcsóbb munkaerő. Ezek a társadalmi gócpontok természetesen ma sem oldódtak meg, legfeljebb a piac vagy az állam megpróbál valahogy korrigálni. Ezt láttam Ohio államban, amikor a magáncégként működő közlekedési vállalat (COTA) gyakorlatilag kétnyelvűvé alakította járatait, hogy minden állampolgárt ki tudjon szolgálni – az angolul kevésbé beszélő (*Limited English Proficient, LEP*) hispánt is. E térkép alapos átböngészése után az sem véletlen, hogy a 2016-os elnökválasztási kampánynak miért volt a bevándorlás és a déli határ lezárása olyan központi témája.⁵⁵ Azért, mert a választók zömét kitevő amerikai angol ajkú középosztály számára ez egy mindennapi és gazdasági értelemben érzékeny kérdés.

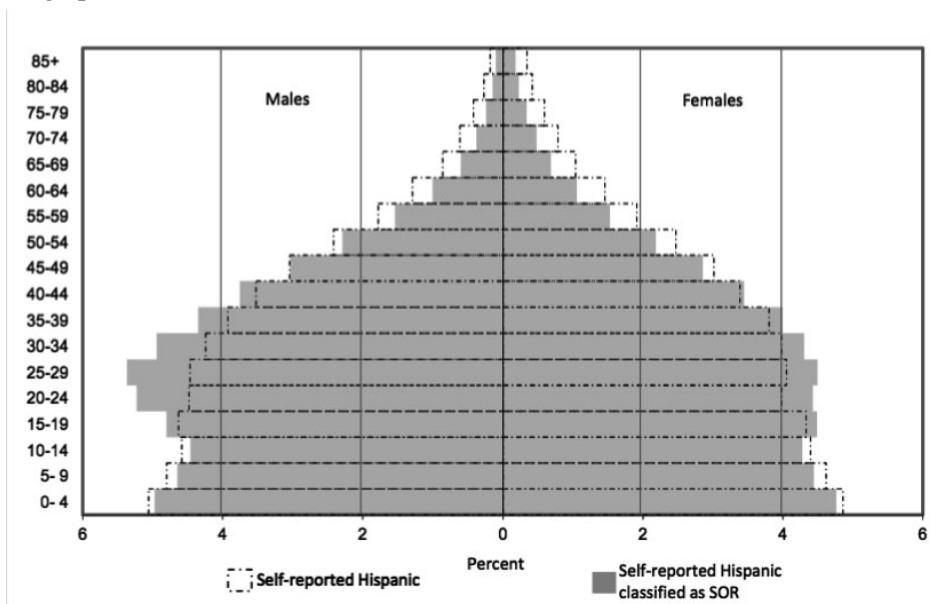
⁵⁵ Donald Trump 2016-os elnökválasztási kampányában a választott jelmondata az volt, hogy „*Make America Great Again*”, utalva egyúttal Reagan elnök hasonló jelmondatára. A választott szöveg kiválóan tömörítette mindazt, amivel az ország angol ajkú és elsősorban fehér lakosságát választási részvételre lehetett buzdítani. Ehhez könnyen tudott kapcsolódni a bevándorlási téma is, valamint a külföldiek gazdasági veszélyességének víziója.

2.4. Egy fiatal korfa

A census adatainak összevetésében – az összetétel és a területi elhelyezkedés után – a következő állomás a korfa bemutatása.

Az összes magát latinónak valló személy nemi megoszlása a legutóbbi összeíráskor nagyon kiegyenlített volt: szinte egészen pontosan 50–50% a nők és férfiak aránya (24 millió férfi és 23,5 millió nő).

Életkor szerinti megoszlásban a 18 és 44 év közöttiek száma a legmagasabb: a teljes hispán közösség közel fele (43%), akiket a 18 év alattiak követnek nagy számban (33%), majd a 45 és 64 év közöttiek és a 65 éven felüliek. A korfa tehát meglepően fiatal.⁵⁶

¹SOR refers to Some Other Race.

Source: U.S. Census Bureau, 2010 Census special tabulation.

Ne tévesszen meg bennünket a látvány: a latinó népcsoport nem nevezhető állandó populációnak. Már szó volt róla, hogy a latinók egy része csak az, aki az USA-ban született, nagyobb részük fiatalon bevándorolt személy. A jövőre nézve viszont mind a népesség, mind a gazdaság számára fontos információt közölnek az adatok: a hispán népesség több mint fele aktív korú, akik mind a munkaerőpiacon, mind pedig a reprodukcióban számottevőek. Ez utóbbihoz fontos adalék, hogy a felmérés szerint a hispánok több mint fele családi kapcsó-

⁵⁶ A kép forrása: RÍOS –ROMERO–RAMÍREZ i. m. 20.

latban él, míg a házasságon kívüliek száma igen alacsony.⁵⁷ Ez pedig minden bizonnyal összefüggésben van a magas szaporulattal.

2.5. Iskolázottság, szegénységi ráta, belső migráció

A képhez hozzátartozik az is, hogy a latinók többnyire az amerikai társadalom elmaradottabb részéhez tartoznak. Ezt mutatják nekünk az iskolázottsági, szegénységi, valamint belső migrációs mutatók.

A 2016-ban készített iskolázottsági kimutatás szerint⁵⁸ a latinók 31%-a végzi el a középiskolát, 20%-a szerez valamilyen felsőfokú végzettséget. Ez utóbbin belül BA fokozatot a teljes latinó közösség tizede, MA fokozatot kevesebb mint az ötöde és elenyésző számban szereznek doktori fokozatot. Az igazán meglepő adatot a statisztikai felmérés a 11. osztálynál tovább nem jutó hispanok esetében mutat. Ezek szerint a latinók 29%-a nem fejezi be (általános és közép-) iskolai tanulmányait, és ezek közül is legtöbben 5–6. vagy 11. osztályban hagyják abba az iskolarendszerű képzéseket. A képzetlenség tehát egy komoly tényező és reális probléma, különösen egy ilyen nagy lélekszámú népcsoport esetében.

A szegénységi rátát az USA statisztikai hivatala egy dinamikus mutató alapján méri. Az időszakonként (például négyéves ciklusonként) meghatározott szegénységi (*poverty*) rátát a keresetek, a háztartási kiadások és más gazdasági mutatók alapján határozzák meg. A 2016-os súlyozott adatok szerint az *USA lakosságának 12,7%-a* él az adott évre vonatkozó szegénységi ráta alatt.⁵⁹ Minden állampolgárt érintő vizsgálat szerint 18 év alatti 18%, 18–64 év közötti 11,6% és 65 év feletti 9,3%-ban él szegénységi határon. Ezen belül csak a latinókat érintő számok a következőképpen alakulnak: *latinók 59,8%-a* él szegénységi határon, amelyből 26,6% 18 év alatti, 15,8% 18–64 év közötti és 17,4% 65 év feletti. Összehasonlításképpen még ide citálok a feketékre vonatkozó adatot, amely szerint 66,8%-uk él a szegénységi küszöbön. Szemben a fehérekkel (33,8 %), az ázsiaiakkal (31,5 %) a latinók és a feketék kiugró számokat mutatnak. Ennek természetesen rengeteg szociális, gazdasági, kulturális összetevője van, ame-

⁵⁷ Uo. 17.

⁵⁸ Educational Attainment of the Population 18 Years and Over, by Age, Sex, Race, and Hispanic Origin: 2016, <https://www2.census.gov/programs-surveys/demo/tables/educational-attainment/2016/cps-detailed-tables/table-1-6.xlsx>

⁵⁹ Ld. <https://www.census.gov/data/tables/time-series/demo/income-poverty/historical-poverty-people.html>, ezen belül különösen: Table 2. Poverty Status of People by Family Relationship, Race, and Hispanic Origin.

lyeket szinte csak megfűszerez a nyelvi kérdés, amely a spanyol ajkú közösség számára szerintem megkerülhetetlen.

2.6. Jövőkép

A fentiekben egy elég színes kép rajzolódott ki számunkra a mai hispán valóságról. Láttuk, hogy egy dinamikusan növekvő népcsoportról van szó, amely a hagyományos, családalapú háztartásban él. A latinók számának növekedése nyilván a gazdaságpolitikával is szoros összefüggésben van. A migrációval érkező olcsó és nagyszámú munkaerő nagyon erős gazdasági impotot jelentett az Egyesült Államok számára az elmúlt évtizedekben.

A 2017-ben megválasztott D. J. Trump elnök közvetlenül az eskütétele után komoly, bevándorlásellenes lépéseket jelentett be, illetve az ezekre való felkészülést el is rendelte.⁶⁰ Az új kormányzat legfontosabb politikája a belső erőforrásokra való támaszkodás. Ez nyilván a migrációs számokban is tükröződni fog. Látva azonban a latinó népcsoport legfontosabb statisztikai jellemzőit, a várható migrációs korlátozásokkal együtt is a hispán népesség növekedése várható a 2020-as statisztikákban is.

Az tehát, hogy e spanyol nyelvet beszélő népcsoport egyre nagyobb számban van jelen az USA társadalmában, elegendő okot ad a politika és a közigazgatás számára, hogy komolyan vegye a többnyelvűség kérdését.

⁶⁰ GERENCSÉR (2017) i. m.

3. HISPÁN MIGRÁCIÓ ÉS A NYELVHASZNÁLAT KAPCSOLATAI

3.1. A hispán migráció arányai

3.1.1. A migráció főbb vonalai

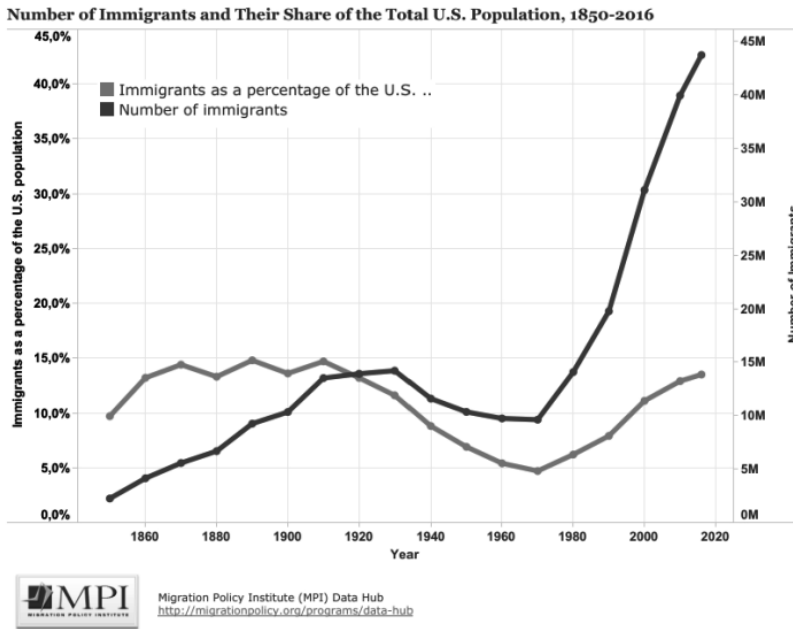
A latínok, mint az a fentiekben láttuk, egyszerre viselik magukon az őshonos népek jellemző vonásait és az újonnan érkezett bevándorlókét. E két tulajdonság erősen keveredik a népcsoport megítélésében, és – majd még látni fogjuk – a „külföldiként” való kezelésük mai napig meghatározó. Ez különösen akkor pikáns, ha például egy egészen „őshonos” kaliforniai mesztic-latínóról beszélnek így. Éppen ezért külön kell szólni a migráció és a spanyol nyelvhasználat kapcsolatáról.

Kit is nevezünk migránsnak vagy bevándorlónak az USA közigazgatási nyelvvezetésében? A statisztika és más kormányzati adatgyűjtés a külföldön született, de az Egyesült Államok területén élő lakosságot tartja bevándorlónak. Fontos, hogy a bevándorlók huzamosabban tartózkodnak, mint például a turisták vagy az alkalmi munkavállalók, így az országban való tartózkodásuk jogalapját jelentő vízum, letelepedési engedély vagy állampolgársági dokumentum alapján ismerhetjük számarányukat.

A 2016-os évben készült statisztikai szám adatok elég beszédesek számunkra. Ekkor az USA lakosságának 13,5%-a, mintegy 43,3 millió embert tartottak bevándorlónak nyilván.⁶¹ Az előző, 2014-es és 2015-ös évhez képest 2,1%-kal nőtt a bevándorlók száma, ami hasonló a 2013 és 2014 közötti 2,5%-os növekedési arányhoz. Az 1980-as évektől követhető nyomon az a növekvő tendencia, amely a Migration Policy Institute felmérése szerint közel negyven év alatt a lakosság 5%-ából mára 13%-ig emelkedett a bevándorlók aránya, és

⁶¹ A továbbiakban a számokat ld. <http://www.migrationpolicy.org/article/frequently-requested-statistics-immigrants-and-immigration-united-states#CurrentHistoricalNumbers>

a folyamat egyáltalán nem ért véget.⁶² Sőt, ha ezen időszakon belül nemcsak a bevándorló egyéneket, hanem az USA-ban született leszármazottakat is figyelembe vesszük, az a lakosság 27%-át teszi ki, mintegy 84,3 millió embert. Nem túlzás tehát sem a történelmi, sem a jelen migrációs kontextusokat ismerve az Egyesült Államokról mint a bevándorlók országáról beszélni.⁶³

A fenti grafikon történelmi távlatot nyit számunkra, hiszen a XIX. század közepétől napjainkig egy képen ábrázolja a migráció mértékét az Egyesült Államokban. Az „aranyláz” korszakától az első világháborúig folyamatosan emelkedő bevándorlási arány a két világháború közötti időszakban csúcsosodott ki. A következő fejezetekben fogunk találkozni a nyelvpolitika különböző kilengéseivel, mint például amilyen az „amerikanizáció”⁶⁴ volt, amelynek az okai e grafikon ismeretében később már nem lesznek számunkra meglepőek. Az amerikai társadalomban viszont a hatvan év alatt megtriplázódó bevándorló lélekszám jelentős feszültségeket szült. A társadalmon belüli (sokszor a nyelvi különbözőségeken alapuló) bizalmatlanság a második világháború traumájában

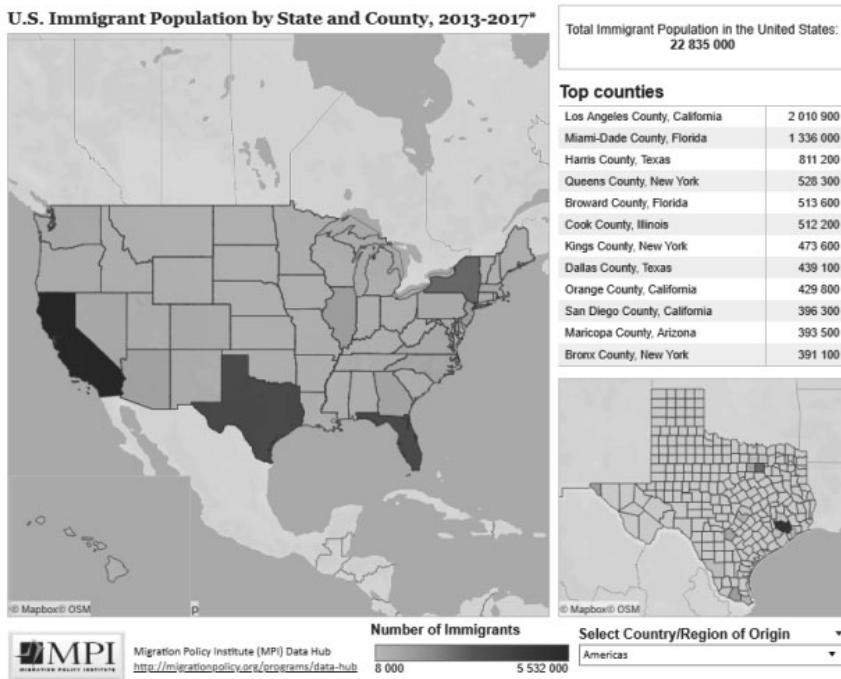
⁶² Ld. <http://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/immigrant-population-over-time?width=1000&height=850&iframe=true>

⁶³ A „bevándorló ország” kifejezés egy visszatérő politikai frázis is egyben. 2017 januárjában Donald J. Trump elnöki beiktatásakor mondott beszédében is utalt erre.

⁶⁴ Az *amerikanizáció* jelenségével a 4.2.7. fejezetben találkozunk részletesebben.

oldódott fel. A hetvenes évektől kezdve azonban egy, a korábbinál is radikálisabb bevándorlási hullám indult el az USA felé. Nem véletlen, hogy ezzel teljesen párhuzamosan jelentek meg a nyelvi kérdéseket feszegető politikai nyilatkozatok, kormányzati programok – és persze bírósági ítéletek.

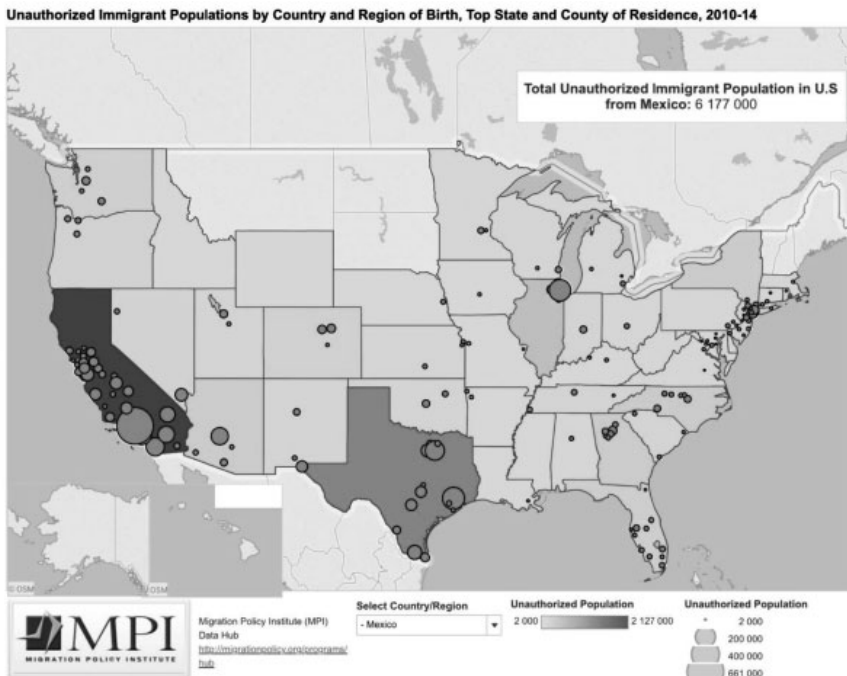
A Migration Policy Institute két további tablójára hivatkozom még.⁶⁵ Az első a reguláris (szabályozott) migráció főbb arányait mutatja. A képen a sötétebb színek jelzik a nagyobb arányú bevándorlást. Szintén a US Census Bureau számait felhasználva készített térkép jól mutatja, hogy 2012–2016 között (tehát a legutóbbi népszámlálást követő években) Kalifornia államban és New York államban a legjelentősebb a bevándorlók aránya. Mindkét államról azt is tudjuk, hogy két város jelenti a kimagasló számokat: Los Angeles és New York (annak is Long Island déli, kontinenshez legközelebbi részén). Az előbbiben mexikói, az utóbbiban pedig Puerto Ricó-i latinók élnek nagy számban. A további megyei szintű toplistát is bemutatja a térkép, amelyhez hozzá kell tenni, hogy azon megyék jelenítenek meg magas bevándorló arányt mutatva, ahol valamely nagyváros is fekszik (az előbbieken túl például: San Francisco, Chicago, Miami stb).

⁶⁵ Ld. <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/maps-foreign-born-united-states>

A másik térkép az irreguláris migrációt mutatja, amelyet a sajtó helytelenül illegális migrációnak is szokott hívni. Ennek jellemzője, hogy nem a szabályos, regisztrált úton érkeznek a bevándorlók, hanem egyéb, nevezzük úgy: kreatív módokon. E térképen a fenti államokon túl Texast kell kiemelni, amely egyébként is az egyik legnagyobb latinó lélekszámmal bíró állam. Az irreguláris migráció és a latinó belső migráció korábban bemutatott térképét egymásra vetítve láthatjuk, hogy Texas állam keleti és északi része mindkettőben érintett, hasonlóan az USA középső és keleti államai. Irreguláris módon tehát nagy számban latinók is érkeznek az USA államaiba. A térképen látható felirat szerint csak Mexikóból több mint 6 millió irreguláris úton érkező bevándorlót tartanak számon. Ez a latinók teljes számának (50 millió) 12 százaléka.

A másik érdekes állam az északnyugati parti Washington állam. Ez a tagállam jelentős gazdasági termelést folytat mind a mezőgazdaság, mind az ipar területén. Sőt, földrajzi fekvésénél fogva nagyon jelentős kereskedelmi tevékenységet is folytat Ázsiával. Nem meglepő tehát, hogy a munkaerő felvevőképessége jelentős, ami nemcsak a rendes, hanem a szabálytalan módon érkező munkaerőt is vonzza. A latinók nagy része képzettségük – vagyis inkább képzetlenségük – folytán inkább a mi fogalmaink szerint szakmunkásként vagy betanított munkásként dolgozik szerte az Egyesült Államokban.

Ha az éves beáramlási, avagy külső migrációs számokat nézzük, 2015-ben 1,38 millió személyt jegyeztek fel bevándorlóként. Az USA-ba történő bevándorlás (és letelepedés) éves aránya minimálisan emelkedik: 2014-hez képest például 2%-os emelkedés volt megfigyelhető, azaz mintegy húszezer fővel több bevándorlóról volt tudomása a statisztai hivatalnak. A legtöbb bevándorló 2015-ben Indiából (13%), Kínából (10,3%) és Mexikóból (10%) érkezett. Az összes bevándorló mintegy negyede így is mexikói származású. A származási ország pedig, mint látni fogjuk, a nyelvi kompetenciákra lesz közvetlen kihatással.

3.1.2. Főbb származási országok (Mexikó, Kuba, Puerto Rico)

Az első fejezetben tárgyalt történelmi vonatkozásokból arra következtethetünk, hogy a hispán migráció bármilyen jellemzője, mérőszáma vagy az USA arra adott reakciója nem érthető meg a történelmi események ismerete nélkül. Ez alól nem kivétel a sok vitát kiváltó Trump elnök által folytatott migrációs politika sem, de azt majd csak később fogjuk érinteni.

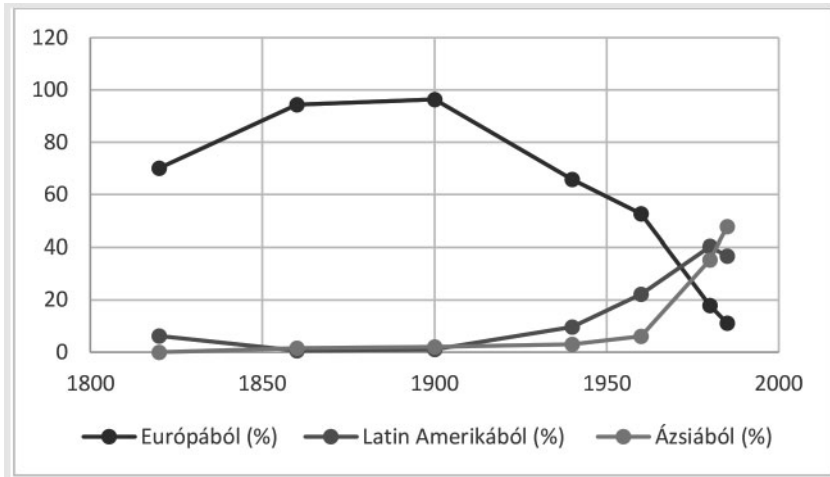
Érdekes folyamatot tár fel az alábbi, általam kivonatolt tábla.⁶⁶ A több mint 150 évet felölelő, népszámlálási adatokon nyugvó táblázat összehasonlítja az Európából és Latin-Amerikából az Egyesült Államokba érkező bevándorlók arányát. Az eredeti táblázat egyébként mindkét kontinenst tovább bontja, azonban itt számunkra a nagy változások bemutatása érdekes. Az Európából érkező bevándorlók száma egészen az 1950-es évekig minden más kontinens tekintetében kiemelkedő volt. A második világháborút követően azonban jelentős fordulat állt be. Először a latinók számának megnövekedését lehet megfigyelni, majd a '80-as évektől kezdve az ázsiai bevándorlók számának radikális emelkedését.

Év	Európából (%)	Latin-Amerikából (%)	Ázsiából (%)
1820	70,1	6,2	-
1860	94,4	0,6	1,6
1900	96,4	1,0	2,0
1940	65,8	9,7	3,0
1960	52,7	22,2	6,1
1980	17,8	40,3	35,3
1985	11,1	36,7	47,8

E számsornak is nagyon szemléletes az ábrája:

⁶⁶ MOLESKI i. m. 54. A szerző hivatkozta: BOUVIER–GARNER i. m. 8.

A hispán lakosság a korábbi statisztikai mutatókból jól láthatóan elsősorban

Mexikóból, a Karib-tengeri régióból, Közép-Amerikából és Dél-Amerikából származott az USA mai területére. Az alábbi táblázat mutatja jól, hogy a latin-amerikai születésű bevándorlók aránya hogyan alakult az elmúlt mintegy hatvan évben.⁶⁷

(%)	1960	1970	1980	1990	2000	2010
1	Mexico (73,1)	Mexico (47,6)	Mexico (57,8)	Mexico (58,2)	Mexico (63,6)	Mexico (61,3)
2	Kuba (10,0)	Kuba (27,5)	Kuba (16,0)	Kuba (10,0)	Kuba (6,1)	El Salvador (6,3)
3	Argentína (2,1)	Colombia (4,0)	Dominikai Köztársaság (4,4)	El Salvador (6,3)	El Salvador (5,7)	Kuba (5,8)
4		Dominikai Köztársaság (3,8)	Colombia (3,8)	Dominikai Köztársaság (4,7)	Dominikai Köztársaság (4,8)	Dominikai Köztársaság (4,6)
5		Argentína (2,8)	El Salvador (2,5)	Colombia (3,9)	Colombia (3,5)	Guatemala (4,3)
6			Ecuador (2,3)	Guatemala (3,1)	Guatemala (3,3)	Colombia (3,3)
7	Más állam (14,8)	Más állam (14,3)	Más állam (13,2)	Más állam (13,8)	Más állam (13,0)	Más állam (14,4)
N	788,068	1,597,481	3,801,351	7,385,479	14,418,576	19,115,077

⁶⁷ A számok százalékot jelölnek. „Largest Latin American-Born Populations Residing in the United States by Country of Origin: 1960–2010.” A táblázat az alábbi forrásokból áll össze: GIBSON–JUNG i. m., idézi: TIENDA–SANCHEZ i. m. 48–64.

A táblázatban kitűnik, hogy az összes hispán bevándorló közül is a legnagyobb arányban *Mexikóból* érkeznek. A mexikói mobilitás történelmi gyökereiről már volt szó, de érdemes egy kicsit kiegészítve áttekinteni a két ország kapcsolatát.

A XIX. század első felében elért, a spanyol koronától való közjogi függetlensége jelentős fordulatot hozott az ország életében. A legfontosabb csomópont máig az *1846–1848-as amerikai–mexikói háború* és az azt lezáró Guadalupe Hidalgo-i béke volt. Az 1800-as évek elejétől Mexikó, amely akkor a mai USA délnyugati államainak területét (például Kalifornia, Texas) birtokolta, az USA akkori erős nyugati expanziója miatt egyre több területet veszített el. Az egyre kiteljesedő feszültség vége volt az 1846 májusában kitört háború, amelyre Mexikó egyáltalán nem volt felkészülve. A háború mind emberéletben, mind más tekintetben sok áldozatot igényelt. A győztes oldalról az USA történetének legnagyobb területi gyarapodását hozta,⁶⁸ a vesztes oldalról pedig egy máig hordozott sebet és – talán nevezhetjük úgy, hogy – a „leigázott” státusát, amely sokáig terhe volt Mexikónak.

Látható, hogy a XIX. század elején éppen függetlenségét elnyert állam az USA-val egy vesztes háborút folytatott, így a zilált századelőt követően ténylegesen a század közepére tudta viszonylatos stabilitását kialakítani.

A XX. században sem volt azonban belső feszültségektől mentes. Sőt a szomszédos Egyesült Államokkal szemben itt szocialista berendezkedés volt 1920-tól az 1990-es évekig.

Mexikó ma szövetségi berendezkedésű ország. Lakossága 124,5 millió fő.⁶⁹ Ha egy gyors és hozzávetőleges összehasonlítást végzünk az egyébként közel ötször nagyobb területű Amerikai Egyesült Államok lakosságával, amely 326,6 millió fő, akkor megállapíthatjuk, hogy a népsűrűség közel kétszer akkora Mexikóban. Ha ehhez hozzávesszük, hogy az USA gazdasági előnyével és politikai stabilitásával sem tud versenyezni Mexikó, ez éppen elég ok az állandó átvándorlásra.

A mexikói migráció így ma az USA-ban főleg az emberi erőforrás utánpótlását jelenti. Ilyen történelmi és földrajzi előzmények folytán nem meglepő, hogy Mexikó a latinó bevándorlás legfőbb forrásországa, sőt, mint azt később látni

⁶⁸ A mai Arizona, Kalifornia, Colorado, Nevada, New Mexico, Utah and Wyoming és Texas államok területét ekkor szerezte meg az Egyesült Államok.

⁶⁹ 2017. júliusi adatok szerint. Ld. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print_mx.html

fogjuk, a történelmileg Mexikóhoz kapcsolódó, a mai USA déli, határmenti államai a migráció legfőbb célterületei.⁷⁰

Kuba a másik jelentős migrációs forrásállam. 11,1 milliós lakosságával ma a legnépesebb karibi ország.⁷¹ Történelme szintén az 1800-as években találkozik közvetlenül az USA-val, bár ekkorra – szemben Mexikóval – Kuba már a térség egyik legfontosabb kereskedelmi központja lett. Természetesen ez földrajzi helyzetének is köszönhető volt. A XX. század elejére ez az ország is függetlenséget szeretett volna nyerni Spanyolországtól, bár talán itt tartotta magát a legjobban a koronához való kötődés – pusztán olyan gazdasági és politikai érdekek miatt, mint a rabszolgaság kezelése vagy az USA növekvő erejével szemben való fennmaradás, illetve a szigetek katonai védelmének biztosítása. Az 1830-as években azonban Spanyolország egyre keményebb kézzel fogta gyarmatát annak ellenére, hogy 1870-re Kuba maradt az egyetlen gyarmati ország a karibi térségben.

Az 1898-ig tartó véres háborúk eredménye lett, hogy Spanyolország végül elvesztette gyarmatát, és az USA (közel egy évszázados próbálkozás után) védnökséget szerzett a sziget felett. Ettől való (teljes) függetlenségét Kuba csak az 1930-as években éri el, amikor katonai puccsal történő belső hatalomátvétel is fordulatot hozott. Ettől a ponttól kezdett a Kubai Kommunista Párt megerősödni a hatalom közelében. A politikai stabilitás azonban akkor sem következett be, amikor 1948-ban elnökválasztást tartottak. Kuba forrongó századában végül Fidel Castro katonai és az USA támogatással kialakuló kommunista diktatórikus rezsime hozott egyfajta állandóságot. Az Egyesült Államokkal való kapcsolat érdekessége, hogy bár a korábbi Fulgencio Batista elnök ellenében való küzdelmében támogatta, azonban amikor a megszerzett hatalmat szintén egyáltalán nem demokratikus módon rendezte be (1961), ugyanúgy próbálta megoldani. Így aztán Kuba politikailag egyre jobban közeledett a Szovjetunióhoz, amely ebben a hidegháborús környezetben mind Kubának, mind a Szovjetunióknak előnyös kapcsolat volt.

Kuba legnagyobb szigete mindössze 150 kilométerre fekszik a Karib tengeren Florida állam déli csücskétől, Key Westtől. Migrációs szempontból tehát különösen az USA délkeleti államai jelentettek célterületet. Ezzel kapcsolatban személyes tapasztalatomat tudom megosztani, hogy amikor a jelen kutatást végeztem, a floridai adatfelvétel idejében Miami várost elsősorban spanyol ajkú

⁷⁰ További részletes elemzést a Migration Policy Institute közölt a honlapján. Ld. ZONG-BATALOVA i. m.

⁷¹ 2017. júliusi adatok szerint. Ld. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cu.html>

nagyvárosként ismertem meg. Miami-Dade megye összlakosságának 67,7%-a latinó.⁷² A Florida legdélebbi megyéjében élő latinók túlnyomó többsége pedig kubai származású. A lakosság ilyen nagy aránya a nyelvhasználatra is jelentősen kihat: a spanyol a hétköznapi élet szinte minden területén elsőbbséget élvez.

Kubából az 1960-as évektől, a Castro-rezsim kezdetétől nagyarányú kivándorlás volt megfigyelhető. Ez az első kiáramlás 1974-ig 650 ezer kubainak az USA-ba történő átmenekülését eredményezte. Ebben a hullámban érkező emigránsok nagy része szakember, földbirtokos, vállalkozó volt, akik számára az USA jelentős jogokat és kedvezményeket biztosított, beleértve például a kétnyelvű oktatást. A második nagy kiáramlás 1980 áprilisa volt, amikor a kubai kormány a merieli kikötőt megnyitotta mindenki számára, aki el akarta hagyni az országot. Ez mintegy 125 ezer embert jelentett. A harmadik nagy migrációs hullám az 1990-es évek közepén volt, amikor a kubai kormány a kiutazási korlátozást felfüggesztette. Ezt a hullámot az USA migrációs politikája már nem fogadta olyan támogatással és az érkezők egy részét visszafordította Guantánamóba – bár később mégis e hullámban érkezők nagy része állandó letelepedési státust kapott. Az utolsó, negyedik kivándorlási hullám 2001 után volt, amikortól egy évtized alatt közel 320 ezer kubai szerzett letelepedési státust az Államokban.⁷³

Harmadsorban *Puerto Ricót* említem meg migrációs forrásként, bár ez az ország az előbbek mellett több szempontból is kakukktojás. Puerto Rico több mint száz éve az Egyesült Államok fennhatósága alá tartozik, szinte egy tagállam. Éppen ezért az innen érkező latinók nem a külső, hanem inkább a belső migrációban vehetők figyelembe.

Puerto Rico 1493-tól spanyol fennhatóság alá került. Fontos gyarmata volt Spanyolországának, a tengerentúli tartomány titulusa miatt képviselőt is küldhetett a Cortesbe.⁷⁴ 1898. december 10-i spanyol-amerikai háború eredményeként aláírt párizsi szerződéssel azonban a szigetet Spanyolország elvesztette, amely így az Egyesült Államok fennhatósága alá került, társult állam lett. Ma a szigetnek mintegy 3,3 millió lakosa van, amelynek 99%-a latinó.⁷⁵

A szigetnek az USA-hoz való csatlakozása abban az időben történt meg, amikor elkezdődött az „amerikanizációnak” nevezett identitás-erősítő mozgalom az észak-amerikai kontinensen. (Erről részletesebben szólok a 4.2.7. fejezetben.)

⁷² Ld. <https://www.census.gov/quickfacts/fact/table/miamidadecountyflorida/POP060210>

⁷³ TIENDA-SANCHEZ i. m. 60.

⁷⁴ Megjegyzem, a sziget neve magyar fordításban („Gazdag Kikötő”) is árulkodik a gazdasági (kereskedelmi) életben betöltött szerepéről.

⁷⁵ A U.S. Cenus Bureau adatai alapján. Ld. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rq.html>

Az erős angolosítási hullám Puerto Ricón, az USA száz százalékosan spanyol nyelvű területén is megjelent, azonban ma már mondhatjuk: kevés eredményt hozott. Az amerikanizációra reagálva azonban kialakult egy sajátos Puerto Ricó-i identitási forma, a „*puertorriqueñidad*”, amelynek legerősebb kapcsolata a spanyol nyelvvel van.⁷⁶ Bár az oktatásban, a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban is már a XX. század elején megjelent az angol nyelv kötelezővé tétele, azonban mára nemcsak politikailag, de nyelvileg is *speciális autonómiáról beszélhetük*. Ezt támasztja alá, hogy 1991-ben egy jelentős nyelvi fordulatot hozott a hivatalos nyelvről szóló törvény. Ezzel a jogszabállyal a sziget ma az USA egyetlen hivatalosan is kétnyelvű területe.

3.1.3. Főbb migrációs okok

Az USA területére való hispán bevándorlásnak több oka ismert. Meggyőződésem, hogy a *történelmi kontextustól* nem lehet a jelen migrációs folyamatokat függetleníteni – sem az amerikai, sem az európai migráció esetében. Az észak-amerikai kontinens déli részén élő népcsoportok között intenzív kapcsolat volt jellemző, amely a belső áramlást már az európai hódítás első évszázadában beindították. Ha megpróbáljuk a nagy történelmi fordulópontokat összegezni, egyfajta ritmikusságra lehetünk figyelmesek: a hispán migráció egyre rövidebb korszakokra bontható, azonban intenzitása folyamatosan növekszik. Az első szakasz a felfedezések korszaka volt. Ekkor az államok között nem volt mai értelemben vett határ, a jelenlegi USA déli részén a spanyol nyelv dominanciája volt jellemző. A második korszak évszázadokkal később, a XIX. század közepén kezdődött, amikor az USA egyértelműen elfoglalta a régió vezető pozícióját, a harmadik a XX. század első fele volt, amikor a migrációt megpróbálták egyre erősebb eszközökkel kontrollálni és visszaszorítani. A negyedik pedig az 1965-től számítható egyre jelentősebb közép- és dél-amerikai spanyol ajkú bevándorlás korszaka. Ezt az utóbbi korszakot máig számítom, mert ettől az időszaktól kezdve olyan máig ható események történtek, mint például az államnyelv felvetésének kérdése vagy a bevándorlási jogszabályok alakítása.

A *gazdasági okból* történő bevándorlás ma a migráció legmeghatározóbb oka. A közép- és dél-amerikai országok *földrajzi adottságait* használják ki azok a bevándorlók, akik az USA területén kívánnak élni, hiszen a területi közelség (Mexikó esetében a közvetlen határszakasz) kínálja a lehetőséget a személyek

⁷⁶ BARRETO i. m. 6–10.

áramlására. Az USA már a XIX. századtól, az ipari forradalmaktól egyre nagyobb területet szerzett, egyre több embert (munkarőt) vonzott és ezzel összefüggésben egyre nagyobb gazdasági előnyre tett szert. A latin-amerikai országok gazdasági fejlődése – talán éppen a gyarmati státusukkal összefüggésben, hiszen gazdasági teljesítményüket Spanyolországnak rendelték alá – meg sem közelítette azt a robbanásszerű fejlődést, amelyet az USA esetében látunk. Az első világháborút követő időszakban azonban erős bevándorlási korlátozást vezettek be (1924 *Immigration Act*), amely kihatott a hispán népmozgásra is. A harmincas években, amikor az USA gazdasági és ezzel együtt közigazgatási fejlődése is csúcspokra tört, „az Egyesült Államok extenzív fejlődése nemcsak a terület, hanem a lakosság tekintetében is véget ért” – fogalmaz Magyary Zoltán.⁷⁷ Látjuk azért persze, hogy az extenzív politikából az USA-nak később sem lesz elég: például Alaszka és Hawaii 1959-es megszerzésével, a máig kontrollált és támogatott betelepítési politikával fenntartják a terület és a népesség növekedését.

A gazdaság teljes mértékben áthatja az Egyesült Államok életét a magánszférától a közszolgáltatásokon és az államigazgatás menedzsmentjén át a közpolitikák meghatározásáig. Magyary már 1939-ben úgy ír, hogy ebben az országban „egészen üzletileg gondolkozik mindenki”.⁷⁸ Ez olyan mélyen gyökerező kulturális jellemző, amely a mi szűkebb tárgykörünket, a nyelvhasználatot is mélyen áthatotta. A későbbi fejezetekben látjuk majd részletesebben, hogy a gazdaságnak a fogyasztás áll az érdekében. Így ha egy fogyasztót az anyanyelvén könnyebben tudja megszólítani a szolgáltató és a termékét így jobban tudja értékesíteni, akkor inkább több nyelven beszél. Ez a spanyol nyelv esetében a legjellemzőbb. A spanyol ajkú lakosság tehát minél nagyobb arányban él az amerikai társadalomban, annál nagyobb nyelvi előnyre tesz szert – gazdasági értelemben is.

Az erős amerikai gazdasággal szemben a szegényebb közép-amerikai országokra erősebb hatást gyakoroltak a nagy gazdasági recessziók, amelyek egyértelműen növelték a kivándorlást. Például Ecuadorban a '80-as években az olaj árának visszaesése és a nagyarányú munkanélküliség, valamint a '90-es években a bankrendszer szétesése, mind kiváltó okai voltak migrációnak. Ezt jól mutatják az UNESCO által publikált adatok, amelyek szerint 1990 és 1997 között az évi 30 ezres kivándorló szám 100 ezerre emelkedett.⁷⁹

Másik nagy bevándorlási oknak a *politikai-biztonsági kérdéseket* említem. Amikor egy latin-amerikai országban forradalom volt, és a lakosság fizikai

⁷⁷ MAGYARY i. m. 3.

⁷⁸ Uo. 144.

⁷⁹ TIENDA-SANCHEZ i. m. 56.

biztonsága volt veszélyben, a migráció is szükségszerűen megemelkedett a biztonságosnak tekintett USA felé. Így volt ez például Kuba esetében, ahol három nagy kivándorlási korszakot ismer az irodalom: a hatvanas, a nyolcvanas és a kilencvenes évek migrációs hullámaival.⁸⁰ A politikai instabilitás eredményezett az USA felé bevándorlást továbbá El Salvadorból, Hondurásból és Guatemalából. Ezek közül az el salvadori emigrációt érdemes külön is kiemelni, ahonnan érkező személyek a legnagyobb arányban kaptak állandó letelepedési státust a többi régióbéli országból érkezőkhöz képest. Az 1978-tól kezdődő politikai konfliktus a '80-as és '90-es években mintegy 800 ezer salvadori menekült befogadását eredményezte, akik végül állandó letelepedési státuszt kaptak.⁸¹

Végül a *természeti katasztrófák* is migrációt növelő okkként jelennek meg. A XXI. században a Karib-tenger szigeteire lecsapó viharok miatt volt, hogy százezres nagyságrendben hagytak fedél nélkül embereket. Példaként az 1998-as Mitch hurrikánt lehet megemlíteni, vagy a 2001-es salvadori földrengést. Az USA Kongresszusa ezekben az esetekben például humanitárius okokból ideiglenes védelmet (*temporary protected status – TPS*) biztosított több mint 300 ezer embernek.⁸²

3.1.4. Főbb migrációs formák

A migrációnak az Amerikai Egyesült Államokban is két formáját különböztetjük meg: a reguláris és az irreguláris migrációt. Az előbbi a szabályozott, jogi keretek között tartott migráció, amely mára az USA-ban egy nagyon (európai szemmel talán túl) részletesen kidolgozott idegenrendészeti szabályanyagot, vízumrendszert és intézmény-hálózatot jelent. Az utóbbi típus a rendkívüli, vagy jogon kívüli migrációs helyzet, mint például a menekültek beérkezése vagy a „zöld határon” érkező bevándorlók köre, amely adott esetben nemcsak szárazföld, hanem tengerpart is lehet.

Mielőtt azonban ezen a ponton migrációs tárgyú könyvvé válna ez a mű, szükséges egy pillanatra megállni. Miért is foglalkozunk mi itt a bevándorlás különböző formáival és azokra adott jogi válaszokkal? A válasz a latínó népcsoport azon sajátosságában rejlik, amit az előző fejezetekben tártunk fel: egyszerre őshonos és egyszerre bevándorló csoportról van szó. Sokszor ezt a

⁸⁰ Uo. 50–52.

⁸¹ Uo. 60.

⁸² Uo. 63.

két minőséget nem is lehet különválasztani. Azt viszont, hogy milyen körülmények között érkeznek a spanyol ajkúak az Egyesült Államok területére, érdemes áttekintenünk, hogy teljesebb képet kapjunk róluk.

Reguláris úton érkező (*legal* vagy *authorized*) bevándorlókról az 1924-es *Immigration Act* rendelkezett először. A jogszabályt jelentős kritikák érték, hiszen mai fogalmaink szerint igencsak diszkriminatív kvótákat állapít meg Dél- és Kelet-Európa állampolgáraival szemben, ugyanakkor Nyugat-Európa felé nagy kedvezményeket hozott.⁸³ A latin-amerikai országokat is kizárta a kvótákból, így megalapozta a máig tartó irreguláris migrációt, hiszen az Egyesült Államokba máig Mexikóból és a Dominikai Köztársaságból érkezik a legtöbb jogosulatlan bevándorló.

Az 1952-es *Immigration and Nationality Act* (INA)⁸⁴ kezdetben megtartotta a kvótarendszert, amellyel kedvezett Nyugat-Európának, korlátozta Kelet-Európát és szinte kizárta Afrikát és Ázsiát. Az emberi jogi mozgalmak hatására azonban 1965-ben módosították és a kvótarendszert megszüntették. A latinók számára is fontos lépés volt ez a módosítás, hiszen a korábbi, származási alapon való vízumkibocsátás helyett olyan új kategóriák nyíltak meg, mint családtagok vagy szakemberek beengedése. A bevándorlók célja akkor is és ma is természetesen a végleges letelepedés, azaz a *legal permanent residence* (LPR) elérése. Ez a módosítás teremtette meg a mai amerikai idegenrendészeti rendszer alapjait. Az INA – többszöri módosítás után – mai formájában, mint az idegenrendészeti szabályozás középpontja, szintén része a nagy törvénygyűjteménynek: a US Code 8. cím 12–13. fejezetei tartalmazzák.

A kubai menekültek számára különösen fontos volt az 1966-os *Cuba Adjustment Act* (CAA), valamint az 1994–1995-ös megállapodás (*Cuban Migration Agreement*). Mindkét szabályozás a legális letelepedés kereteit segítette elő. Ez utóbbihoz köthető a „száraz/vizes láb” migrációs politika (*wet foot / dry foot*). Ez azt jelentette, hogy az egyezmény alapján az idegenrendészeti szervek által a szárazföldön elfogott személyek jogi sorsa az országon belül a többi bevándorlóhoz lesz hasonló, míg a tengeren elfogott személyeket vissza-irányítják Kubába vagy más származási országba.

Az érme másik oldalán viszont az irreguláris migráció található. Megjegyzem, hogy itt is igyekszem kerülni az „illegális” fogalmát, mert egy valamilyen okból lakóhelyet változtató vagy menekülő személy nem lehet „illegális” a határon, hi-

⁸³ The Immigration Act of 1924. Department of State, <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/immigration-act>

⁸⁴ A szövegét ld. <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-66/pdf/STATUTE-66-Pg163.pdf>

szen például ez utóbbi célja éppen az, hogy a genfi egyezmény szerinti védelmet megkapja és ezért egy eljárást megindítson. A lefolytatott vizsgálatokig pedig nem is tudni, hogy mi az igazi oka és célja a határon papírok nélkül megjelent külföldinek. Az angol terminológia is helyesen inkább az *undocumented* vagy *unauthorized* kifejezést használja, amely azt jelzi, hogy egy szabályozott jogi környezetben kívüli migrációról van szó, amelyet bele kell terelni valamilyen jog által (el-) ismert mederbe: befogadja-e az állam vagy visszaküldi.

Az irreguláris migráció, és azon belül a jogszerűtlenül az országban tartózkodó külföldiek visszaszorítását célozta az 1986-os *Immigration Reform and Control Act* (IRCA), amely egyrészt a „zöldhatáron” érkező bevándorlókat „feketén” foglalkoztató munkáltatókkal szemben bírság kiszabását tette lehetővé, másrészt sok ilyen, papír nélkül érkező bevándorló státuszát rendezte. Mindezek mellett az egységes határvédelem szintjét is megemelte. Hasonlóan fontos itt megemlíteni a Clinton-korszak ide vonatkozó törvényét, az 1996-os *Illegal Immigration Reform and Immigrant Responsibility Act*et, amely az irreguláris migráció kezelésével, a szankciókkal, valamint az idegenrendészeti kényszerintézkedésekkel foglalkozott.⁸⁵

A 2015-ös adatok szerint az összes bevándorló (tehát az a letelepedett vagy állampolgár, akit külföldi születésüként tartanak nyilván) 45%-a hispán vagy latínó. Ez a magas szám mintegy húszmillió embert jelent.

Az előző fejezetben láthattuk, hogy az USA teljes lakosságából kicsivel több mint ötvenmillió fő vallotta magát latínó származásúnak. Összevetve ezt a migrációs mutatókkal, a kép tisztább lesz számunkra: a hispán népcsoport nagyobbik fele tehát az USA-ban született és nem tekinthető szűkebb értelemben vett bevándorlónak.

3.2. A hispán migráció irányai

3.2.1. A belső migráció dinamikus vizsgálata

Évente – durván – egymillió hispán népességnövekedést láthatunk az Egyesült Államokban.⁸⁶ A hispán migráció érdekes új vonása, hogy míg a kilencvenes években a tradicionális (déli határmenti) latínó többségű ország részben telepedtek le és onnan mentek tovább az USA belső és óceánparti részei felé, addig

⁸⁵ FRAGOMEN i. m. 438–460.

⁸⁶ U.S. Census Bureau 2011.

ma már közvetlenül az új területekre mennek.⁸⁷ A belső migráció velejárója, hogy a nyelvi közeg is változik. Amint elhagyja a kényelmes, anyanyelvén, azaz spanyolul beszélő közeget, máris angolul alig beszélő kisebbség válik belőle, akivel szemben komoly nyelvi elvárásokat is támaszt például a munkaerőpiac.

A latinók nyelvi preferenciájára közvetlen környezetük is hat. Azokon a területeken, ahol nagy számban élnek latinók, az Európában „tömbben” élő kisebbségekhez hasonló vonásokat találhatunk. Ilyen vonás például a kultúra és a nyelv megőrzése, az erősebb érdekérvényesítési képesség, a kétnyelvűség szélesebb körű igénye.

A kritika nélküli összehasonlítás viszont sántít. A hispán lakosság összetétele és aránya minden évben változik. A korábbi fejezetekben láttuk a dinamikus növekvő statisztikai mutatókat, amelyek azt mutatták, hogy a latinó populáció minden évben nő, forrása azonban kettős: egyrészt a belső szaporulat, másrészt a külső bevándorlás. Összetételük sem homogén, hiszen a spanyol nyelvnek is több nyelvjárását beszélik, valamint a származási országgal összefüggő kulturális gyökereket hoznak magukkal, amely jelentősen eltérő is tud lenni – a hispán kultúrkörön belül.

Érdekes kutatást folytatott le Daniel T. Lichter és Kenneth M. Johnson, akik az amerikai statisztikai hivatal dinamikus, geokódokat tartalmazó adathalmazában végeztek statisztikai felmérést a latinók országon belüli áramlásáról.⁸⁸

Kutatás egyik kiindulópontja, hogy a hispán lakosság kilenczede 1990-ig az USA mindössze tíz államában élt. Ezek közül is Kaliforniában és Texasban 54 százalék.⁸⁹ Az azt követő közel harminc évben azonban a latinók országon belüli mozgása jelentősen megváltozott és új célterületek jelentek meg. A másik hasonlóan érdekes előzetes megállapítás, amelyet a kutatók szintén a statisztikai hivatal adatainak összehasonlításából nyertek, hogy a latinók – és ezen belül is különösen a mexikóiak – sokkal *kevésbé mobilisak* országon belül, mint például az ázsiaiak. Így jobban érthető, hogy miért van az USA déli ország részében több hispán. Az a régió ugyanis történetileg és földrajzilag is közelebb áll hozzájuk. A harmadik előfeltevés a populáció belső szaporulatával kapcsolatos, azaz azt állapították meg, hogy az USA-n belül született populáció csökken, míg ezzel szemben a külföldön születettek aránya nő. Ezen belül is a latinó populáció különösen *nem-városi környezetben* található. Ez számunkra azt jelenti, hogy

⁸⁷ LICHTER–JOHNSON i. m. 499.

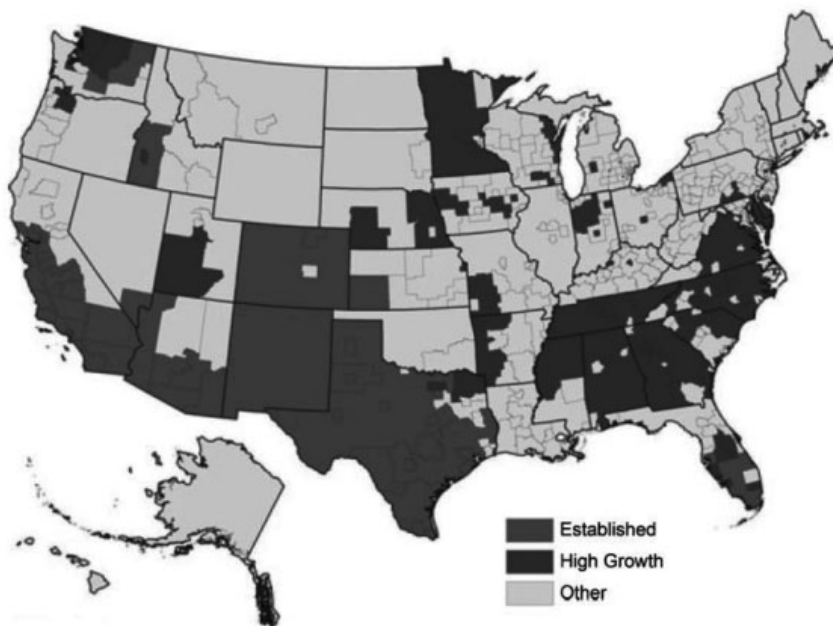
⁸⁸ Uo. 496–518.

⁸⁹ U. S. Census Bureau, 1993.

a hispánok különösen mezőgazdasági jellegű munkát, illetve építőipari munkát folytatnak.

A kutatásokban felhasznált új geokódos adat lehetővé tette, hogy 1990 és 2006 között megvizsgálják a hispán lakosság belső területi változásait. A kutatók megállapították, hogy a hispán populáció többnyire *egy tömbben marad* – attól függetlenül, hogy melyik államban telepedik le.⁹⁰ Ez a tulajdonság, véleményem szerint, a latinók kulturális sajátosságaival is összefüggésben van. Éppen ezért a tömbökben való elhelyezkedés következményeképp a nyelvi sajátosságokat is könnyebben őrzik meg.

3.2.2. A meghonosodott, a dinamikusan gyarapodó és az egyéb területek

Source: 1990, 2000 Census, U Minn IPUMS.

A fenti térképen jól illusztrálva látható, hogy az USA területén belüli belső migráció van három célállomást különböztettek meg.⁹¹ Az első – amelyet *established*ként jelölnek – a már történelmileg is kialakult célállomás, azaz

⁹⁰ LICHTER–JOHNSON i. m. 504.

⁹¹ Uo. 505.

Texas államtól Kaliforniáig terjedő déli-délnyugati sáv, valamint Florida állam legdélebbi vége. A második a vizsgált 16 évben dinamikusan, a hispán lakosság által egyre jobban belakott államok köre (*high growth*). Ezek például nyugaton Washington, a középső országrészben Utah, Nebraska, Iowa, Minnensota, Arkansas és Indiana. A legnagyobb latínó populáció-emelkedést ettől keletre mérték: Tennessee, Mississippi, Alabama, Georgia, South Carolina, North Carolina, Virginia, West-Virginia. A harmadik pedig az egyéb kategória, ahol hispán lakosság ugyan megtalálható, de egyik korábbi kategóriába sem tartozik.

A három célterület közül mindegyiknek megvan a sajátossága. A tradicionális államok jellemzője, hogy a hispánok túlnyomó többsége még mindig itt él, valamint a latínó bevándorlók nagy része is ezekbe az országokba költözik. Statisztikai adatok azonban azt is mutatják, hogy 2000-től lassult a hispán lakosságszám növekedése, azonban ezt továbbra is magasabb, mint az átlagos belső népszaporulat.

Azokban az államokban, amelyekben az elmúlt 15–20 évben jelentek meg nagyobb számban latínók, jelentősen nagyobb arányú a számarányuk növekedése, mint az előbb említett tradicionális államokban. Attól függetlenül, hogy az újonnan betelepülő államokban is 2000 után alacsonyabb a hispán növekedési ráta, továbbra is látható egy olyan tendencia, hogy a *latínók az USA keleti és középső* része felé mozdulnak nagyobb számban. Az alacsony mobilitási hajlandóság pedig azt is eredményezi, hogy az új betelepülő államokba érkező hispán bevándorlók közvetlenül oda érkeznek, és nem egy tradicionális államból költöznek tovább. Ez a belső áramlás viszont egy folyamatos jelenség. A hispán lakosság száma a nem-tradicionális államokban *folyamatosan emelkedik; az emelkedés dinamikája változik csak évről-évre*.

A kutatás egy különösen érdekes pontja, amikor a képzettségi adatokat is rávetítik a belső elhelyezkedés változásaira.⁹² Ebből kiderül, hogy a magasabban képzett latínók az úgynevezett „egyéb” államokban laktak. A kevésbé képzett lakosság pedig elsősorban a tradicionális államokban volt reprezentatív. Ezzel összefügg az a megállapítás is, hogy minél magasabban képzett egy hispán polgár, annál inkább hajlandó a belső migrációra. Ennek – természetesen – elsősorban gazdasági okai vannak, hiszen a munkalehetőség után megy a munkaerő.

A hispán lakosság mutatói abba az irányba mutatnak, hogy a növekedésük mérséklődött, a képzettségi szintjük viszont emelkedett az elmúlt mintegy harminc évben. Nyilván nagyon sok faktor befolyásolja a belső migráció

⁹² Uo. 513–514.

alakulását. Mégis egy érdekes feszültség rajzolódott ki számomra abban, hogy az alapvetően nem mobilis, család- és tradíció-központú latínók egyre inkább gazdasági érdekeik mentén választanak új célterületeket, ahol újabb tömblakosságot kezdenek kialakítani.

3.3. A nyelvi kompetencia a bevándorlók körében

3.3.1. A nyelvismeret szintjei (LEP-jelenség)

2015-ben az USA lakosságának 79%-a használta az angol nyelvet első nyelvként.⁹³ Számunkra most a fennmaradó 21%, azaz mintegy 65 millió ember nyelvi preferenciája az érdekes. E körben a legnagyobb a spanyol nyelvet használók száma (62%), akiket a többi nyelv jelentős különbséggel követ: kínai (5%), vietnámi, francia, arab, koreai (2–2%).⁹⁴

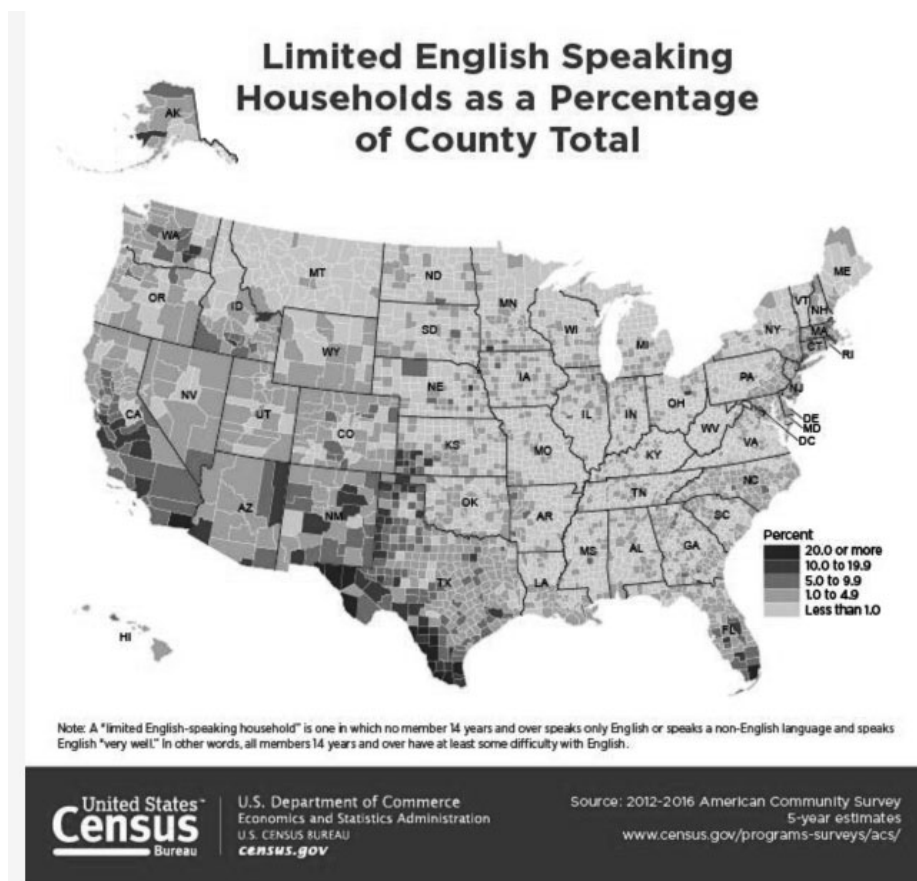
A számok itt magukért beszélnek: látható, hogy a különböző nyelvi csoportok közül a spanyol ajkúak a nyelvhasználatot tekintve nem integrálódnak – legalábbis nem úgy, mint a más nyelvi csoportok. Ezt alátámasztja az is, hogy a legkevesebb angol nyelvi kompetenciával (az amerikai szaknyelvi terminológiával: *Limited English Proficient, LEP*) is a latínók bírnak: az angolt nem vagy alig bíró lakosság 64%-a spanyol ajkú.

Az itt látható térkép⁹⁵ tovább magyarázza a mai amerikai nyelvismereti valóságot. A térkép a statisztikai hivatal 2017 decemberében publikált adatait mutatja. A *LEP* lakosság a sötétebb mezőket jelenti a térképen. A legsötétebb színnel jelölt megyék különösen Kalifornia, Arizona, Új-Mexikó, Texas és Florida államokban, azaz az USA déli határvidékén találhatóak. Ezek azok a helyek, ahol a lakosság több mint húsz százaléka nem beszél megfelelően angolul. Meg is fordíthatjuk a gondolatsort: ezek azok a területek, ahol más nyelvet beszélnek anyanyelvként az állampolgárok, az angolt pedig csak másodsorban. A *LEP* területek, annak ellenére, hogy ez nem faji statisztika alapján készült felmérés, hanem kifejezetten a nyelvhasználatra vonatkozó kérdés alapján összegyűjtött adatokat mutat, szinte teljesen egybeesnek a tömbszerűen latínók által lakott területekkel. A sötétén jelzett területeken tehát nagyobb valószínűséggel

⁹³ A továbbiakban a számokat ld. <http://www.migrationpolicy.org/article/frequently-requested-statistics-immigrants-and-immigration-united-states#CurrentHistoricalNumbers>

⁹⁴ Az adatok szintén a [migrationpolicy.org](http://www.migrationpolicy.org) adataiból származnak.

⁹⁵ Ld. <https://www.census.gov/library/visualizations/2017/comm/english-speaking.html.html>

alakultak ki spanyol nyelvi zárványok, azaz olyan területek, amelyekben élők nem szorulnak rá az angol nyelv megismerésére, mert hétköznapi életükhöz elegendő a spanyol nyelv is. A világosabb területeken pedig, különösen az új latínó migrációs célállamokban, jelennek meg olyan foltok, ahol a nyelvismeret hiánya léphet fel. Ez más jellegű problémakezelést feltételez: rugalmasabb, az integrációt elősegítő programokat igényel. Kanyarodjunk vissza azonban a kezdeti kérdésre.

A fejezet elején bemutatott számok és felmérések statikus adatokon nyugszanak. Pillanatképet készítenek, amelyeket egymás mellé rendezve folyamatokat próbálunk feltárni. Ezt a módszert tökéletesítette két holland kutató, akik egy dinamikus jellemzők vizsgálatára alkalmas képletet szerkesztettek, amelyet aztán rávetítettek több évtized népszámlálási adattömegére.⁹⁶ Hipotézisük az

⁹⁶ TUBERGEN–KALMIJN i. m. 519–543.

volt, hogy a statisztika önmagában nem veszi figyelembe azt a tényt, hogy a bevándorlók egymáshoz képest is más nyelvi kompetenciával érkeznek az országba, és az évek során nyelvismeretük változik, fejlődik. Különösen a spanyol ajkú bevándorlók számára az angol a második nyelv, amelynek elsajátítása egyénenként és élethelyzetenként is változó. Ezzel a módszerrel figyelembe lehet venni, hogy jellemzően például a magasabb végzettségű bevándorlók nagyobb számban beszélnek jól angolul, mint a kevésbé iskolázottak, illetve az országban eltöltött évek alatt megszerzett nyelvi kompetenciákat képesek mérni.

Kimutatták, hogy a bevándorlók valóban egészen eltérő nyelvismerettel érkeznek az országba és a nyelvtanulásukat is a nyelvi közeg és a gazdasági ösztönzők befolyásolják. Természetesen az erős angol-befolyású nyelvterületekről érkező bevándorlókat (például az Indiából érkezőket) nem vette figyelembe a kutatás, csak az olyanokat, mint a hispánok, az ázsiaiak és más, nem angol-dominanciájú területről érkezőket.

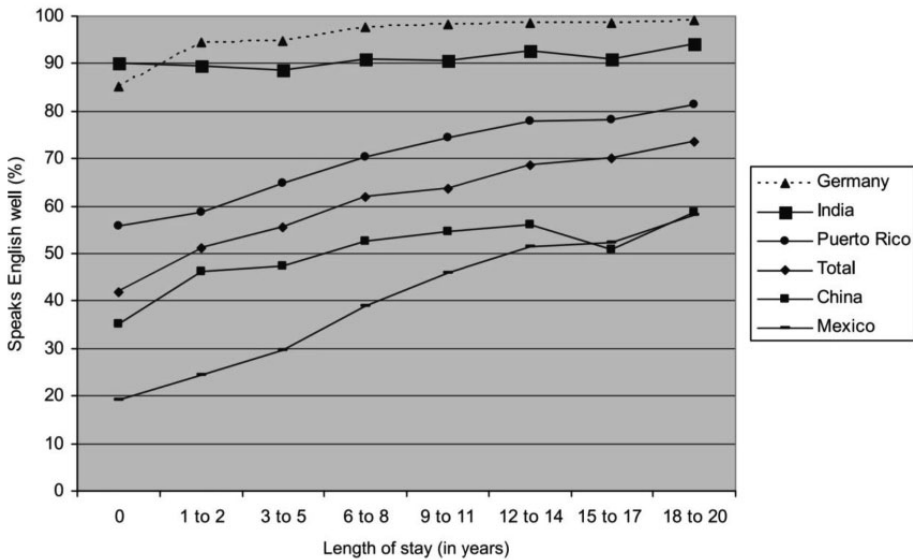
Érdekes, hogy az így megvizsgált 1980-as, 1990-es és 2000-es népszámlálási adatok alapján az életkor például nem befolyásolja olyan mértékben a belépők nyelvismeretét, mint azt elsőre gondolnánk, viszont a nyelv megtanulásában fontos faktor. Az USA-ba történő belépéskor tehát alapvetően kiegyensúlyozott a nyelvismeret (vagy nem-ismeret), azaz a fiatalok nem tudnak jobban angolul, mint az idősek. Azonban minél fiatalabb egy bevándorló, annál gyorsabban tanulja meg a nyelvet. A fiatalabb korban érkező bevándorlók jobban érvényesülnek az angol közegben, mint idősebb társaik. Ez érthető is, bár a kutatásban nem szerepelt, de az idősebbek sokszor saját nyelvi közegükben maradnak, míg a fiatalabbak számára az idegen nyelvi közeg sem riasztó.

A kutatás különbséget tesz gazdasági és politikai migráció között. Utóbbiak alatt különösen a menekülteket értik, akik országukat háború, elnyomás vagy más erőszakos cselekmények miatt hagyták el. Ez utóbbi csoport jelentősen felkészületlenebb a munkaerő piaci helyzetüket tekintve, és így a nyelvi kompetenciájuk is kevesebb a felmérés szerint. Az viszont a holland kutatókat is meglepte, hogy a menekültek gyorsabban érnek el magas angol nyelvi szintre, mint a gazdasági bevándorlók. Ezt azzal magyarázzák, hogy aki politikai és nem gazdasági okból kényszerül elhagyni az országát, annak erősebb igénye és nagyobb motivációja van a választott országban megmaradni, ahol a biztonságát feltételezi.⁹⁷

Az összehasonlító adatok azt mutatják, hogy húszéves tartózkodást figyelembe véve a bevándorlók nyelvismerete jelentősen eltérő. A legmagasabb

⁹⁷ Uo. 525.

nyelvi kompetenciákkal a német és az indiai bevándorlók rendelkeznek (90–100%-os nyelvismeret már az országba belépéskor), míg a leggyengébb nyelvtudással a mexikóiak lépik át a határt (20%-os nyelvtudás). A népszámlálások során, a nyelvismeretről a statisztikai hivatal által készített négyfokú skálán adtak adatokat a válaszadók, a holland kutatók ebből készítették a dinamikus kimutatást.⁹⁸ Az eredmény meglepő: a mexikóiak és a kínaiak nyelvi kompetenciája a legalacsonyabb az országban. Húsz év tartózkodás után sem magasabb a nyelvismeretük, mint „megfelelő”, azaz körülbelül 60%-os.⁹⁹

3.3.2. A nők és a nyelvismeret kapcsolata

A bevándorlók közül két csoportot emelt ki Tubergen és Kalmijn, akik „ketős hátránnyal” érkeznek az USA-ba.¹⁰⁰ Az egyik a szegényebb országokból érkező bevándorlók csoportja, akik akár gazdasági, akár politikai okból váltanak országot, de kevesebb nyelvismerettel érkeznek, amelynek az okát a

⁹⁸ A nyelvismeretre vonatkozó négy válaszlehetőség a következő volt a népszámlálások során: „very well”, „well”, „not well” és „not at all”.

⁹⁹ TUBERGEN–KALMIJN i. m. 532. Az ábra forrását is ld. uo.

¹⁰⁰ Uo. 540.

kutatók az iskolázatlanságban látják. A képzetlenség vagy az alacsony szintű iskolai oktatás miatt a szegényebb országból érkező bevándorlók nehezebben is illeszkednek az Egyesült Államok iskolarendszerébe, mint a tehetősebb vagy fejlettebb országból érkező társaik.¹⁰¹

A másik csoport a nők. Fontos róluk itt külön megemlékeznünk, mert ha csak a latínó migrációt tekintjük, akkor is több tízmillió bevándorló nőről beszélünk, akiknek nem anyanyelve az angol. Mint az előző, a statisztikai mutatókat elemző fejezetben is láttuk, a bevándorlók mintegy fele nő. A kiegyenlített nemi arányokat évtizedesnek mondhatjuk, az igazi különbséget a szakirodalom viszont a nyelvi készségek tekintetében jelentősnek tartja. A nők elsősorban családjakkal maradnak, a munkaerőpiacon sokkal kisebb szerepet töltenek be. Természetesen, mint mindennek, ennek is két oldala van. Egyrészt komoly nehézség, hogy amíg az angol nyelvi közegben dolgozó férfiak gyorsabban és magasabb szinten sajátítják el az ország domináns nyelvét, addig a nők lassabban és alacsonyabb fokra jutnak el. Természetesen ez egy általánosító megjegyzés, amely a statisztikai középtartományra vonatkozik, hiszen ellenpéldaként személyesen én is ismerek hispán származású, sokgyerekes, legmagasabban képzett női egyetemi professzorokat.

Az érme másik oldalán viszont a nők felbecsülhetetlen szerepe áll a nyelv és kultúra megőrzésében. A bevándorló csoportok közül én a latínókat vizsgálom éppen azért, mert ők azok, akik talán a legerősebb nyelvi karakterrel rendelkeznek. E nyelv elsajátítása és továbbadása pedig elsősorban a családban történik, másodsorban pedig abban a tágabb társadalmi közegben, ahol a spanyol nyelvet használják.

Kim Potowski, a latínó és a spanyol nyelvhasználat kiváló chicagói kutatója egyik cikkében ki is mutatta, hogy az USA-ban a spanyol nyelv elsajátítása elsősorban a családon belül történik.¹⁰² Mindez pedig nyelvjárástól függetlenül igaz, annak ellenére, hogy a mexikói, a kubai vagy a Puerto Ricó-i spanyol között jelentős különbségek vannak. A nőknek mint anyáknak a szerepe a kulturális értéken túl nyelvészeti szempontból is kiemelkedő, hiszen a nyelvjárások diverzitásának fennmaradása is ezen a kapcsolatrendszeren alapul.¹⁰³ Potowski azt, hogy a gyermekek inkább az anyától sajátítják el a kulturális karaktereket, mint az apáktól azzal magyarázza, hogy az anya és a gyermekei között erő-

¹⁰¹ Uo. 526.

¹⁰² POTOWSKI i. m. 201.

¹⁰³ Uo. 211.

sebb kapcsolat alakul ki.¹⁰⁴ A nőknek ez a nyelv és kultúra átadó szerepe még érdekesebb fénybe kerül, ha azt is hozzáteszem: Potowski a Chicagóban élő mexikói –Puerto Ricó-i vegyes származású latinók (*mexirican*) között végezte a hivatkozott kutatását, amely sokkal kevésbé spanyol ajkú közeg, mint az USA déli határa közeli államokban.

3.3.3. A gazdasági preferenciák és nyelvválasztás

A bevándorlók által használt, illetve választott nyelvek nagyban függenek a gazdasági környezettől. Egy nem angol közegből érkező ember az angolt mint idegennyelvet elsősorban akkor sajátítja el, ha angol közegben kell érvényesülnie. A munkavállalás és a gazdasági kapcsolatok tipikusan olyan közegek, amelyek befolyásolják a nyelvi preferenciákat.

A latinók természetesen ebből a szempontból is különlegesen, egyáltalán nem lehet egy kalap alá venni őket a többi nyelvcsoporttal.

Szociolingvisztikusok, szociológusok és politológusok tucatnyi kérdőíves, empirikus felmérést készítettek már a latinók nyelvi preferenciáiról, azonban a gazdaság mint motiváló tényező eltérő megítélés alá esik.

Deborah J. Schildkraut például a gazdaság nyelvi-ösztönző szerepét mutatta ki empirikus kutatással.¹⁰⁵ A nyelvi kisebbségek gazdasági eredménye visszahat az egyéni sikerérzetre, amely összességében az államnak is jót tesz, mondja. Hozzá kell tenni, hogy az angol hivatalos államnyelvi kampánya kapcsán lefolytatott kutatásában liberális és polgári republikánus szavazókat is megkérdezett. (Az államnyelvi kérdéssel később külön foglalkozom.) Bármilyen politikai beállítottságú interjúalanya egyetértett abban, hogy az Egyesült Államok liberális gazdasági rendszerre épül, amely kiemelten fókuszál az egyéni sikerre. Ezt egy olyan premisszának tartja, amely minden politikai nézet közös vonása. Könyvében bemutatja többek között, hogy az egyes politikai nézetű szavazók hogyan viszonyulnak egy nyelvi szabályozáshoz, azaz mi a véleményük az USA államnyelvi törvénytervezetével kapcsolatban. Számomra érdekes eredményt mutatott ki a szerző azzal, hogy a liberális szavazók inkább egynyelvűség-pártiak és nem támogatják a nyelvi sokszínűséget, hiszen a gazdaság és az állam működésével kapcsolatban leghatékonyabb az egynyelvű környezet. Ezzel szemben a polgári republikánus szavazók sokkal nyitottabbak voltak a más nyelvű honfitársaik

¹⁰⁴ Uo. 217.

¹⁰⁵ SCHILDKRAUT i.m. 137–140.

felé, azzal magyarázva, hogy a jól tájékoztatott, tudatos állampolgár és választópolgár jobb az állam és a gazdaság számára, mint egy nyelvi korlátok miatt nem tájékozott és frusztrált egyén, így az állam jobban jár, ha a nyelvi közösségeket az anyanyelvükön szólítja meg (mint például kétnyelvű szavazólapokkal – amiről ez a kutatás is szól egy részben).¹⁰⁶ Így a gazdasági motiváció mint argumentum megkerülhetetlen a nyelvválasztás témakörében is. Schildkraut kutatásában több interjúalanytól idéz, akik személyes tapasztalataik és a konkrét példák alapján érveltek amellett, hogy az angol nyelv elsajátításával nagyobb piaci előnyre tesz szert az egyén, többet fog keresni. Ez az érv a válaszadók többségénél azonos volt, függetlenül attól, hogy támogatta-e az államnyelvi törekvéseket vagy sem. Tegyük hozzá: van benne logika.

Ehhez képest egy másik kutató, Elanie Shenk kifejezetten a nyelvválasztást vizsgálva azt mutatta ki, hogy nem gazdasági, hanem személyes és kulturális motiváció van a latinók spanyol nyelvválasztása mögött.¹⁰⁷ Az északi Iowa államban végzett kutatás során azt a kérdést tette fel a hispán diákok szüleinek, hogy miért választják a kétnyelvű iskolát ahelyett, hogy csak angolul nevelnék a gyermekeiket. Az interjúk során a szülők nagy része a kétnyelvűséget általános globális előnynek tekintette. Meg kell azt is jegyezni, hogy a kétnyelvű iskolában fele-fele arányban tanultak latinó és amerikai nem-latinó (*anglo*) gyerekek. Ez a kutatás kimutatta azt, hogy az angol egynyelvűséggel szemben a kétnyelvűségre úgy tekintenek, mint egy magasabb hozzáférési lehetőségre a globalizált világhoz. Sőt, az interjúkból kiderül, hogy sokan nyelvi hátrányos helyzetűként tekintenek azokra, akik csak angolul beszélnek.¹⁰⁸ A kétnyelvűség egyik legfontosabb jellemzője az Egyesült Államokban is a napi nyelvválasztás, amelynek összetett mintarendszere van. A spanyol és angol kétnyelvűség választásának hátterében nemcsak egyszerűen a latinó származás, a kor, az iskolázottság van, hiszen éppen ez a kutatás mutatta ki, hogy sok angolszász gyerek is ezt választja. Sokkal inkább egy „szociopragmatikus” természete van a kétnyelvűségnek, amely természetesen az identitással is szoros összefüggésben áll.¹⁰⁹ Ehhez is hozzátehetjük, hogy a magyar szólásnak a nyelvek ismeretének előnyeiről már megint igazsága volt.

E fenti két kutatás jól mutatja, hogy a latinók számára a spanyol és az angol nyelv között valóban van választási kényszer, hiszen egy angol dominanciájú or-

¹⁰⁶ Uo. 135.

¹⁰⁷ SHENK i. m. 221–256.

¹⁰⁸ Uo. 245.

¹⁰⁹ Uo. 227.

szágban élnek. Az egynyelvűség azonban veszélyeket hordoz: a pusztán spanyol nyelvet beszélők könnyen elszigetelődhetnek, az angolra áttérők pedig elvesztik kulturális gyökereiket, régi kapcsolataikat nem tudják fenntartani. A megoldás tehát a kétnyelvűség, amely egyszerre jelent gazdasági és kulturális előnyöket.

4. VERSENGŐ NYELVEK: ANGOL VS. MINDEN MÁΣ

4.1. Történelmi nyelvek – más nyelvek

4.1.1. Van-e hivatalos nyelv?

Az Egyesült Államokban az angol nyelv viszonya a spanyolhoz és minden egyéb más nyelvhez nagyon érzékeny kérdés. Talán ennek a könyvnek is a legkülönlegesebb területére jutottunk. Nehéz egy alapvetően jogi kérdésekkel foglalkozó munkában ilyen, elsősorban közpolitikai és aktuálpolitikai, továbbá szociológiai és politológiai jegyeket magán viselő problémával foglalkozni. Mégis megkerülhetetlennek látom, hogy a szinte minden évben újra és újra felmerülő államnyelvi vagy hivatalos nyelvi kérdés vitáját röviden bemutassam.

E könyv kéziratának lezárásáig az utolsó kezdeményezés 2019 februárjában volt, amikor Steve King republikánus képviselő nyújtott be egy törvényjavaslatot az angol nyelv hivatalosnak történő deklarálása érdekében.¹¹⁰ A javaslat mellett, hogy elismeri a különböző származású és fajú emberek méltóságát, az angolt határozná meg az USA hivatalos nyelveként. A hivatalos nyelvi státusz különösen a kormányzásra és az állam által működtetett szervek nyelvére vonatkozna. Ezen belül természetesen az oktatás nyelve kiemelt helyen található. A javaslat továbbá külön kitér arra, hogy minden állampolgárságért folyamodó személynek megfelelő szinten írásban és szóban ismernie kell az angol nyelvet annyira, hogy megértsék az USA legfontosabb közjogi alapidokumentumait, így különösen a Függetlenségi Nyilatkozatot és az Alkotmányt.

Abban most nem érdemes elmerülünk, hogy e két, többszáz éves precíz jogi szövegnek az eredeti nyelven történő megértése ma nem hogy egy átlagos

¹¹⁰ English Language Unity Act of 2019. Introduced in House (02/06/2019). H.R.997 – 116th Congress (2019–2020), <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/997?q=%7B%22search%22%3A%5B%22language%22%5D%7D&r=1&s=6>. A szöveget a képviselő az előző ciklusban is benyújtotta már: English Language Unity Act of 2017. H.R.997 – 115th Congress (2017–2018). Rep. King, Steve [R-IA-4] (Introduced 02/09/2017), <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/997/text>

képességű bevándorló számára, de egy felsőfokú végzettségű „igazi amerikai” felnőtt személy számára sem magától értetődő. Az sokkal érdekesebb kérdés, hogy bár sejthető ennek a javaslatnak a sorsa – várhatóan nem szavazzák meg –, mégsem ez volt az első és nem is lesz az utolsó. Miért merül fel folyamatosan a hivatalos nyelv szövetségi szinten való deklarálásának az igénye egy olyan országban, ahol, mint korábban láttuk, a lakosság egy nagy részének nem az angol az első nyelve? Mi rejlik emögött? Lehet-e az ilyen kezdeményezéseknek valós társadalmi haszna?

Az Egyesült Államok egy többnyelvű ország. Lakóinak nyelvi sokszínűsége „nem rendellenesség, hanem tény”.¹¹¹ A mai Egyesült Államoknak az is sajátossága, hogy egyszerre dominánsan angol nyelvű ország, ugyanakkor mind a magán-, mind a közszférában más nyelvek is érvényesülhetnek. Kutatásom egyik tapasztalata az, hogy – bár meghökkentő lehet ezt így látni – de *egyszerre egynyelvű (monolingual) és többnyelvű (multilingual)* országról van szó. Egynyelvű akkor, amikor az állami szervek, a közigazgatási szervek és minden közszolgáltatást nyújtó szerv elsődleges nyelvéről beszélünk (angol), amelyet a szövetségi kormányzás és ugyanígy a tagállami kormányzás is használ. Többnyelvű viszont akkor, amikor az állam a nem-angol anyanyelvű állampolgárait kívánja megszólítani és lehetővé teszi – sokszor minden normatív felhatalmazás nélkül – a közszolgáltatások többnyelvű igénybevételét. Ez a paradoxon a nyelvpolitikában is tetten érhető, hiszen egyfelől a (nyelvi) megkülönböztetés és a sztereotípiák elleni küzdelem egyik globális élharcosa az USA, másfelől az erős angolosítás és ezzel a más nyelvek kiszorítása sok tagállamban – akár alkotmányos szinten is – megjelenik.

Mielőtt a hivatalos nyelv kérdésére rátérünk, előre lehet bocsátani, hogy ennek a kettős nyelvi közegnek tulajdonképpen nincs kimondott alkotmányos háttere. Sőt, véleményem szerint addig tud ez a többnyelvűség dinamikusan jelen lenni a társadalomban, amíg ez így is marad. A jogi szabályozás ugyanis csak bemerevíti a nyelvi valóságot és a társadalom szerkezetének alakulásával óhatatlanul feszültségeket szülhet.

Az, hogy egy nyelv mennyire képes fennmaradni egy másik nyelv dominanciája mellett, természetesen jelentősen függ a nyelv társadalmi beágyazottságától, presztízsétől. Jól látható különböző nyelvek megerősödése (angol, spanyol) vagy éppen eltűnése (bennszülött nyelvek, német, francia) az USA történelmének példáján. A társadalom összetételének változásával a nyelvek összetétele és preferenciája is változott.

¹¹¹ MOLESKI i. m. 29.

4.1.2. Bennszülött, gyarmati, bevándorló nyelvek

A szakirodalom az ezen a földrészen megjelenő nyelveket három típusba sorolja.¹¹²

Az első a *bennszülött nyelvek (indigenous, native languages)* köre. A hódításokat megelőzően nagy nyelvi sokszínűségről beszélhetünk az észak-amerikai kontinensen. Indián törzsek saját nyelveket és nyelvjárásokat alakítottak ki, amelyek az európai betelepülők térnyerésével folyamatosan – és ma már mondhatjuk: visszafordíthatatlanul – megfogyatkoztak. Nem véletlen, hogy 1990-ben a *Native Language Act*¹¹³ már jogi eszközökkel is megpróbálta védeni és megőrizni maradék pár indián nyelvet. Egy ilyen törvényi keret azonban legfeljebb lassítani tudja azt a folyamatot, amely az 1800-as évekre a bennszülöttek tömeges megfogyatkozását és kitelepítését eredményezte – főleg az USA északi részén.

Második nyelvi kategóriába az úgynevezett „gyarmati nyelvek” tartoznak. Ezek az első telepesek nyelvei: a spanyol, az angol, a francia és a német voltak. Ezek közül az angol már az Egyesült Államok létrehozatalakor domináns szerepet kapott. Vezető szerepében pedig igazán komoly kihívója az ország történelme során nem is akadt. A négy legnagyobb számban használt gyarmatosító nyelv mellett az irodalom még az orosz, a svéd, valamint a holland nyelvet is ebbe a körbe tartozónak mondja.¹¹⁴ Érdekes példa, hogy az ámis (*amish*) vallású lakosság a mai napig a holland nyelvnek egy sajátos nyelvjárását beszéli.¹¹⁵

A német nyelv sajátos történetéről viszont itt említést kell tenni. Az irodalom feljegyzi, hogy az 1800-as évek közepén a német nyelv olyan erős volt az akkori Államok északkeleti államaiban, hogy kvázi-hivatalos nyelvi státusza is komolyan felmerült.¹¹⁶ 1835-ben és 1862-ben is született két olyan kezdeményezés arról, hogy hivatalos szövetségi szabály szülessen a német nyelv második hivatalos nyelvként való deklarálásáról. Ez azonban mind a két alkalommal megbukott. Hasonlóan járt egyébként minden egyéb ilyen kezdeményezés is.

¹¹² Uo. 34.

¹¹³ 25. USC 31. § 2910–2906.

¹¹⁴ WILEY i. m. 213.

¹¹⁵ Az ámisok egy keresztény kisegyházhoz tartoznak, svájci német anabaptista gyökerekkel. A természethez kötődő életmódjukról és szigorú belső szabályaikról, ugyanakkor a legkiválóbb minőségű kézműves termékeikről is ismertek. Személyes tapasztalatom volt, hogy az Ohio államban élő családok a német-holland eredetű sajátos nyelvüket maguk között máig használják.

¹¹⁶ SAGARIN–KELLY i. m. 24.

Hogy városi legenda-e vagy tény, azon máig vita van, de ugyanebben az időszakban merült fel az ógörög és a héber nyelv hivatalossá tétele is az Egyesült Államokban – hiszen ezek, a korabeli érvek szerint, kellően semlegesek ahhoz, hogy a nyelvi vitát egyszer és mindenkorra megoldják.¹¹⁷

Az Egyesült Államok függetlenségének elnyerésével párhuzamosan megfigyelhető egy elég magas szintű tolerancia az európai nyelvek iránt. Ez a hajlam a kétnyelvűségre, különösen a német nyelv tekintetében a XIX. században például a közoktatásban is teret kapott. Azonban a századfordulóra, a gazdasági, a közgazgatási, a politikai erőviszonyok alakulásával az angolon kívüli más nyelvek egyre inkább háttérbe szorultak. A XX. század első felében az angol egyértelműen kiszorította a többi gyarmati nyelvet.¹¹⁸ A német nyelv Philadelphia és az azt környező államok területére, a francia pedig a Mississippi folyó legdélebbi vidékére szorult vissza. A geopolitikai adottságok gyakorlatilag már a XX. század elején „rezervátumba” szorították ezt a két nyelvet. Megjegyzem, hogy ezzel szemben a spanyol nyelv ettől eltérő utat járt be, hiszen beszélői már ekkor is a legnagyobb számban és elég nagy területen éltek az USA déli államaiban. A spanyol nyelv esetében előnyt ez a földrajzi adottság, azaz a területi korlátlanág és a népesség folyamatos növekedése jelentett és jelent a mai napig.

A német nyelv a gyarmatosító XVII. századtól van jelen a mai Egyesült Államok és Kanada területén. Ellentétben az angollal és a spanyollal, amelyek a gyarmatosító államok nyelveként szinte hivatalos státuszban voltak a gyarmati területeken, a német már a kezdetektől a bevándorló kisebbség nyelve volt.¹¹⁹ A német közösség mind a függetlenségi háború, mind pedig a köztársaság korai időszakában meg tudta őrizni nyelvét. Pennsylvanián túl (amely ekkor gyakorlatilag kétnyelvű állam volt) főleg Indiana, Illinois, Ohio, Wisconsin, Minnesota, Michigan, Iowa és Missouri államok területén az ott élő német közösségek sok helyen lokális többséget is alkottak. Ezeken a területeken az oktatás nyelve is német volt, amely az erős anglicizálódással szemben nehezen vette fel a küzdelmet. A német nyelv a XIX. század végére már csak a felekezeti iskolákban volt meghatározó, míg az állami oktatásban egyre inkább háttérbe szorult.¹²⁰ Erre az időszakra a német bevándorlás is jelentősen lecsökkent az évszázad első feléhez képest.

¹¹⁷ KLOSS i. m. 60.

¹¹⁸ HEATH i. m. 7.

¹¹⁹ WILEY i. m. 214.

¹²⁰ Uo. 215–218.

Az igazi változást az első világháború hozta. 1917-ben az Egyesült Államok háborúba lépett Németországgal szemben. A legtöbb amerikai német egyáltalán nem volt felkészülve az ezt követő változásokra. A dominánsan angol nyelvű társadalomban egyre inkább elterjedt egy olyan közgondolkodás, amely az amerikai németeket hibáztatta minden világháborús bajért.¹²¹ Erre tett pecsétet Németország háborús veresége, amelyet követően az amerikai német közösség a maradék társadalmi megbecsülését is elveszítette. Úgy gondolták, nem maradt más számukra, mint az asszimiláció, kulturális-nyelvi gyökereik feladása. Az egykor széles körben beszélt német nyelvet ma már tényleg csak nyomokban lehet megtalálni. A harmadik és negyedik generáció számára pedig mindez csak egy kulturális emlékké vált, amelyet jelen kutatás során magam is személyesen érezhettem.

Végül, az USA nyelveit tekintve a harmadik kategóriába a *bevándorlók nyelvei* tartoznak. Ehhez a körhöz – ha folytatjuk a történelmi alapokra építő megközelítésünket – a XIX. századtól betelepülő népcsoportok nyelvei tartoznak. Az irodalom ezt a klasszifikációt az Egyesült Államok mint (a gyarmatosító országoktól) független állam létrejöttétől számítja.¹²² Természetesen éles vonalat nem lehet húzni az egyes gyarmati és bevándorló nyelvek között, amelyre különösen jó példa a spanyol nyelv, amely egyértelműen beletartozik mindkét kategóriába.

1820 és 1850 között a legjelentősebb számban ír (4 millió) és német (5,2 millió) bevándorlók érkeztek. Rajtuk kívül Skandináviából, Kínából és Európa középső és keleti részéből, valamint Olaszországból érkezett nagyszámú (mintegy 15 millió) bevándorló a XIX. század végéig, hozva saját nyelvüket.¹²³ A nyelvi sokszínűség tehát már a XX. század első harmadára kialakult az egyes államokban, amely a két világháború közötti megszorító bevándorlási politika ellenére a XX. század végéig jelentősen megváltoztatta a belső nyelvi arányokat.

4.1.3. Versengő nyelvek, nyelvi asszimiláció

A XX. század első felére az angol nyelv egyet jelentett az amerikai identitással. Angolul beszélni annyit jelentett, mint „amerikainak lenni” és „hazafinak len-

¹²¹ Uo. 221.

¹²² MOLESKI i. m. 35. Az USA függetlenségét 1776. július 4-étől, a függetlenségi nyilatkozat kihirdetése napjától számítják.

¹²³ MOLESKI i. m. 44.

ni”.¹²⁴ Theodore Rooseveltnél egyik volt azonos jeles személyiségeknek, akik az amerikai identitásért sokat tettek. Az angol nyelv mint amerikai identitástudat-meghatározó tényező előtérbe helyezése azonban kettős eredményt hozott. Az amerikai identitás elvitathatatlan megerősítése mellett az ő korszakának, a XIX. és a XX. század fordulójának nyelvi tendenciái, azaz az erős angolosítás olyan hatással is járt, amelynek következtében az angol nyelv ismeretének hiánya rövidesen egyet jelentett a hazafiság hiányával is.

A korábban már említett amerikai–mexikói háborút követően a mai Texas állam területén gyors és radikális angolosítás következett. Az annektált területeken az angol lett a kommunikációs nyelv, amely rövidesen a spanyol nyelvet (és vele együtt az azt beszélőket) alárendelt pozícióba kényszerítette.¹²⁵ Sajátosan hasonló helyzet alakult ki az USA-hoz kerülő, korábban Mexikóhoz tartozó területeken, mint az első világháború után a Kárpát-medence korábban magyar területein. Az ezeken a területeken élő (őshonos) lakosság ugyanis akarátán kívül, egy háború következményeként vált egy másik állam állampolgárává. Új honosságával viszont kiéleződtek a nyelvi különbségek és a kisebbségi nyelvet beszélők másodrangú lakosokká váltak. A párhuzam azonban a történelmi távlatoknál meg is áll, hiszen az USA felé azóta is jelentős a latinó-migráció, míg a Kárpát-medencében ilyen jelenség nem figyelhető meg. Ezenkívül a jogi környezet, a nyelvhasználat módja és sok minden egyéb körülmény is máshogy alakult.

A jelenlegi Texas állam spanyol ajkú őslakosai a háború elvesztése után hamar felismerték, hogy integrációjuk csak nyelvi örökségük feladásával indulhat meg, hiszen a sötétebb bőrük így is jelentős különbséget mutatott a betelepülő angolszászokhoz képest.¹²⁶ Ma már azonban látjuk, hogy a nyelvi asszimiláció nem járt sikerrel, sőt, a mexikói határ mentén egészen zárt (tömb-) nyelvi csoportok maradtak meg a mai napig. Az, hogy hogyan alakulhatott ez így, a nyelvészet kérdése. Mi most inkább forduljunk afelé, hogy az USA nyelvpolitikája hogyan kezelte és kezeli ezeket az eltérő, de élő nyelveket.

A nyelvpolitikát ez a kettősség (azaz az erős angolosítás szemben a meg nem szűnő kisebbségi nyelvekkel) feszíti több mint száz éve. Az amerikai olvasztótégely (*melting pot*) a XX. században nem minden nyelvvel és kultúrával bírt el. A spanyol nyelv jó példa arra, hogy pro és kontra több mozgalom is indult, mégis a nyelvi sokszínűség és a származási kultúrák megőrzése látszik észszerű

¹²⁴ Uo. 51.

¹²⁵ SAGARIN–KELLY i. m. 27–28.

¹²⁶ Uo. 27–28.

megoldásnak. Ha a nyelv természetes közege elkötelezett a nyelv megőrzése mellett, úgy az évtizedes egynyelvű propaganda sem töri meg – ahogy ezt az USA példáján az alábbiakban látjuk.

4.2. Az angol nyelv dominanciája – English Only Movement

4.2.1. Rooseveltt, az amerikai identitás és az angol nyelv expanziója

Korábban utaltam rá, hogy a XX. század fordulójától az Egyesült Államokban erős angolosítás volt megfigyelhető. A nyelv és az amerikai identitástudat, a nyelv és a hazafiasság összekapcsolása vált a meghatározó trenddé. Az angol nyelv egyre inkább az „amerikainak lenni” fogalommal vált azonossá. Theodore Rooseveltt elnök nyíltan egy egységes identitású és angol nyelvet beszélő amerikai társadalmat álmódott meg. Őhöz kötik a „kötőjeles amerikai” (*hyphenated american*) fogalmát, amely jelenség ellen ő határozottan fellépett. A „kötőjelesség” itt a egységes amerikaitól eltérő identitásokat jelentené, amelyek között lehet érteni például a „hispan-amerikait” is és az „ázsiai-amerikait” is. Ahogy ő fogalmazott, a közoktatási intézményekben angol nyelven kell tartani a foglalkozásokat, hogy a gyermekek (a bevándorlók gyermekei) megtanuljanak „Egyesült Államokul beszélni” (*to speak United States*).¹²⁷

Az angol nyelven való oktatás valóban sok problémát megold a bevándorlással kapcsolatban, hiszen képes a második és harmadik generációkra a kulturális identitást maradéktalanul átformálni egységes amerikaiakra. A XX. században az USA tagállamainak több mint a fele fogadott el olyan jogi szabályozást, amely szerint az angolt kell használni az állami szférában. Ezzel az első világháború és az azt követő időszak nagyon erős mérföldkővé vált nemcsak a német, hanem általában minden bevándorló nyelvvel kapcsolatban.

A nyelvek versenyében az angol dominanciája már a XIX. századtól jól nyomon követhető. Megjegyezhetjük azonban, hogy az angol nyelv térhódítása – a már említett történelmi okoknál fogva – természetes jelenség. A XX. századra és annak is a második felére az angol egyértelműen domináns helyzetben volt az Egyesült Államokban. Kiemelt helyzetének az oka egyrészt a számszerű

¹²⁷ MOLESKI i. m. 51. Az eredeti Rooseveltt idézetet a szerző a következőképpen idézi: „I want to make a strong plea as I possibly can against hyphenated Americans of every kind. [...] I am an unflinching believer in and supporter of our common school system. [...] in which exercises shall be conducted in English and children are taught to speak United States.”

többsége, másrészt a városi életben való koncentráltága, az oktatásban és a közszolgáltatásokban való szerepe, valamint jogi védelme. Az angol nyelv behozhatatlan előnyt szerzett a társadalmi mobilitásban az ideológiai ereje és az állami intézményekben való szerepe révén.¹²⁸ Az angol nyelv hirtelen nagyarányú emelkedéséhez az 1800-as években megjelenő nagyszámú ír emigráció is jelentősen hozzájárult, akik bár kezdetben elsősorban vidéki és alulképzett néptömegként érkeztek az ország északi-keleti részébe, gyors nyelvi integrációjuk révén nagyobb előnyre tudtak szert tenni, mint a hasonló képzettségű spanyol ajkú bevándorlók.

Az angol nyelv ismeretét az állampolgárság megszerzéséhez jogszabály először 1906-ban kötötte. Az akkor megszövegezett szabályokat természetesen a XX. században többször átfogalmazták, annak megfelelően, hogy a bevándorlási és állampolgársági szabályok hogyan alakultak.¹²⁹ A mai hatályos szabályt az állampolgárság és nyelvismeret kapcsolatáról az USA törvénykönyvének 8. fejezete tartalmazza (8 U.S. Code § 1423).

4.2.2. Fordulat a második világháború után

A második világháború ugyanolyan nagyarányú migrációs változást hozott az Egyesült Államok életében, mint az első. Annak ellenére, hogy bevándorlási kvótákat állított fel az ország, a párhuzamosan létező soknyelvűség és az egynyelvűsége épülő amerikai identitás feszültségét lassan ki lehetett mutatni. A nyelvi sokszínűség kezelésében fordulópontot és egyszerre egy önálló történelmi szakaszt jelent az 1945 és 1980 közötti időszak. Két kutató, Sagarin és Kelly kilenc okot sorol fel, amelyek választ adhatnak arra, hogy – többek között – a spanyol nyelv elfogadottsága ebben az időszakban miért lendült fel.¹³⁰ Ezeket az okokat két nagyobb körbe tudjuk csoportosítani: egyrészt belső politikai okokra, másrészt külső okokra. Belső okként tekinthetünk egyrészt a civil jogvédő mozgalmak kialakulására és virágzására, az etnikai sokszínűség társadalmi befogadására és mindezek kormányzati támogatására. Külső okként a Castro-rendszer miatt meginduló kubaiak migrációja, az egyébként is megerősödő mobilitás (különösen a latin-amerikai államok felől), az USA vietnámi

¹²⁸ Uo. 39.; FISHMAN (1980) i. m. 630.

¹²⁹ Vö. HOSTOVSKY BRANDES: i. m. 45.

¹³⁰ SAGARIN–KELLY i. m. 38.

szerepvállalása, valamint a közép-ázsiai térségből érkező bevándorlók vehetők figyelembe.

Az 1960-as években, a Martin Luther King nevével fémjelzett emberi jogi („polgárjogi”, *civil rights movements*) mozgalmak serkentették az egyenlőség tényleges megvalósulását és ez nemcsak a fekete-fehér viszonyrendszerre, hanem a spanyol ajkú – angolán kapcsolatokra is kihatott.

A század második felétől, és különösen a 1960–1980-ig tartó két évtizedben tehát a spanyol nyelv megerősödését figyelhetjük meg. Ebben a korszakban nemcsak szám szerint növekedett a spanyol ajkú lakosság, hanem a nyelvhasználat szabadsága is a latínó identitás megerősödését hozta magával.

A jogi környezet alakulására is érdemes odafigyelni. Az 1965-ös választási törvény 1975-ös módosításával (*Voting Rights Act, bilingual ballots*) a kétnyelvű szavazólapok kérdésében a korábnál engedékenyebb szabályozást vezetett be. Azokon a területeken, ahol a lakosság legalább öt százaléka valamilyen nem-angol nyelvet beszélt, kétnyelvű szavazólapon adhatták le voksukat. A kiválasztott nyelvi csoportok az ázsiai-amerikai, az amerikai-indián, az alaszkaik bennszülött és a spanyol ajkú népcsoport (*peoples of Spanish heritage*) volt.¹³¹ Emellett az 1968-as kétnyelvű oktatásról szóló törvény (*Bilingual Education Act*) nyitotta meg a kaput a több nyelven folyó oktatás előtt, amely tovább erősítette a nem-angol közösségeket. Az, hogy ezek a jogosultságok, kedvezmények mennyire kedveztek a spanyol ajkú közösség integrációjának, mai napig vita tárgya. Egyfelől megfigyelhető, hogy a hispánok magasabb iskolázottsági fokra jutottak kétnyelvű közegben, amely elősegítette az integrációjukat az amerikai társadalomban. Másfelől, főleg a nyugati parti államokban (és azon belül is különösen Kaliforniában) egynyelvű – sok esetben szegregált – tömbök alakultak ki. Ezeket akár nyelvi zárványoknak is hívhatjuk, amelyek a mai napig jelen vannak a többségben spanyol ajkú közösség által lakott területeken. A jelentős nyelvi jogegyenlőségi szabályok között továbbá meg kell említeni a munkajogi szabályokat tartalmazó *Equal Employment Opportunity Actet* (1972) és a bírósági tolmácsokról szóló *Court Interpreters Actet* (1978). Ez utóbbi törvény a szövetségi bíróságok előtt tette könnyebben elérhetővé a nyelvi támogatást.

E korszak talán legtöbbet hivatkozott szövetségi legfelsőbb bírósági döntése a *Lau v. Nichols* ítélet volt.¹³² A Legfelsőbb Bíróság ítéletében egyértelműen kimondta, hogy a San Franciscó-i oktatási kerület gyakorlata ellentétes a fenti törvénnyel, és ezzel a kétnyelvű oktatás mérföldkövét jelölte ki.

¹³¹ DRAPER–JIMENEZ i. m. Reprintben: GALLEGOS i. m. 17.

¹³² *Lau v. Nichols*, 414 U.S. 563 (1974). Ld. még az 5.4.2. fejezetet.

A Lau-ítélet annak ellenére, hogy kínai iskolások egyedi ügyében hozott döntés volt, más nyelvekre is jelentős hatást gyakorolt. Az ítéletet nyomán megerősödő nem-angol nyelvhasználat egyik ága lett például a *English-as-a-Second-Language* programok kidolgozása, amely ellen több tanári szerveződés is hangot emelt, arra hivatkozva, hogy a szegregáció ezáltal sokkal magasabb fokra emelkedik a korábban általam „nyelvi zárványként” említett területeken.¹³³ Nehezen tagadható, hogy a nyelvi szabadságot és ezzel a társadalmi kohéziót erősítő kétnyelvűség valóban visszajára tudott fordulni mind a többségi, mind a kisebbségi egynyelvű intézményekben.

A spanyol nyelv használatának felvirágozása a hetvenes években volt különösen megfigyelhető, azonban a többségi nyelvű társadalomban mindez talán túl gyors folyamat volt és kölcsönös félreértések nyomán egy újabb fordulat következett be – visszafelé.

4.2.3. Nyolcvanas évek: újabb fordulat

A hetvenes évek végére az angolul alig tudó (*LEP*) bevándorlók helyi megerősödése és az amerikai iskolákban helyenként megjelenő bevándorló-túlsúly az amerikai többségi társadalomból egy elég markáns ellenkezést váltott ki. A „többségi” itt természetesen csak nyelvhasználatra vonatkozhat, nem a származásra, hiszen a nyolcvanas évekre előállt az a különleges helyzet, hogy például az első generációs ír bevándorló többséginek volt tekinthető az ugyanúgy első generációs kubai bevándorlóhoz képest.

A nyolcvanas években elinduló folyamatok a szabad nyelvhasználatot radikálisan visszafogták. Ekkor jelent meg az első kísérlet, hogy a szövetségi alkotmány rendelkezzen az angol államnyelvi (hivatalos nyelvi) státuszáról, amellyel összefüggött az angolt egyedüli (hivatalos) nyelvként felfogó *English Only* mozgalom. Az angol nyelv dominanciájának jogi úton történő elismertetése a bevándorlók közül elsősorban a spanyol ajkú közösséget érintette. Mindez persze érhető volt, hiszen akkorra már a latinók az USA legnagyobb nyelvi közösségévé váltak. A XX. század elején látott roosevelti „nyelv és identitás koncepció” tűnt fel újra a század végén: összekapcsolva – nem a brit, hanem – az amerikai angol nyelvet az amerikai identitással.

A kép összetettségét mi sem mutatja jobban, mint a következő fejezetben bemutatott alkotmánymódosítási javaslatot előterjesztő szenátor, a kanadai

¹³³ CITRON i. m. Reprintben: GALLEGOS i. m. 30.

születésű, de japán felmenőktől származó, a San Franciscó-i állami egyetemen angolt tanító nyelvész-pszichológus professzor, Samuel Ichiye Hayakawa volt.

4.2.4. ELA, azaz angol mint az egyetlen (hivatalos) nyelv?

A nyugati világban lezajlott nagy nyelvi viszályok közül az Egyesült Államokban a belga és a kanadai keltette a legnagyobb visszhangot. A belga alkotmánymódosításig vezető és a vallon-flamand feszültségekkel terhes idő, valamint Kanada keleti, francia nyelvet használó québeci területének rendezése mind azt üzent az angol-dominanciájú Egyesült Államoknak, hogy a többnyelvűség csak bajt okoz és viszályt szül. Érdeemes tehát megelőzni a bajt.

1982 augusztusában Hayakawa kaliforniai republikánus szenátor alkotmánymódosítási javaslatot terjesztett elő az USA parlamentjének felső házában.¹³⁴ A bevándorlási törvényhez és az Alkotmányhoz fűzött módosítással (S.Amdt. 2019 és S2222 számú javaslatok) Hayakawa két mondatot kívánt az USA törvénykönyvében megjeleníteni. Az első az, hogy az angol az egyedüli hivatalos nyelve az országnak. A második, hogy a Kongresszus ezt a szabályt további jogszabály alkotásával is ki tudja kényszeríteni.¹³⁵ Ez volt az első nyelvjogi szempontból mérföldkőnek és korszakváltónak tekintett alkotmánymódosítási kísérlet, a szakirodalom által is sokat hivatkozott *English Language Amendment*, avagy *ELA*.

4.2.5. Vita a törvényhozásban

A hivatalos nyelv bevezetése már az *ELA* benyújtásakor jelentős visszhangot váltott ki. Kiemelkedő szerzők, mint például Joshua A. Fishman, egyértelműen a nemzeti (ön-) tudathoz kapcsolta az angol nyelv ismeretét, amely az egyetlen fontos kötőanyag az ország állampolgárai között.¹³⁶ Ezzel közvetlenül visszatért

¹³⁴ Jegyzőkönyvben: Congressional Record daily edition, August 10, 1982. S10482 oldalon. További jogalkotási információ a Szenátus honlapjáról érhető el: <https://www.congress.gov/amendment/97th-congress/senate-amendment/2019/actions>

¹³⁵ Eredeti szöveg szerint:
„It is the sense of the Congress that-
(1) the English language is the official language of the United States, and
(2) The Congress shall have the power to enforce this article by appropriate legislation.”
Az utolsó, felhatalmazó formula rendszeres kelléke az alkotmányos rendelkezéseknek.

¹³⁶ FISHMAN (1973) i. m. 44.

az 1900-as évek elején megfogalmazott roosevelti ideológiához, miszerint az amerikai identitás a közös nyelvhez kapcsolódik.

Jim Write képviselő egyenesen arra hivatkozott, hogy a hivatalos nyelv ahhoz szükséges, hogy az USA „balkanizálódásának” folyamatát vissza tudják fordítani.¹³⁷ Számunkra többletinformációt jelent ez a kifejezés, hiszen a Balkán multietnikus és többnyelvű országai a török hódoltságtól kezdve folyamatosan feszültséggel voltak terhesek. Bár a titói időszak idején tette az amerikai képviselő ezt a kijelentést, mit sem sejtethett a '90-es évek háborúiról és Jugoszlávia egyes alkotó elemeinek – mai napig tartó – folyamatos szétválásáról. Erős kép tehát és túlzástól sem mentes az Egyesült Államok hasonlóan multietnikus környezetét Jugoszláviához hasonlítani. Meg is kell jegyezni, hogy a képviselőt valószínűleg nem az összehasonlító jog vezette erre megállapításra, hanem éppen a meghökkentés és a kommunikációs fogás lehetett a célja.

Az ELA tárgyalására kijelölt jogi bizottságban (*Senate Committee on Judiciary*) is heves vita folyt a tervezetről, azonban a bizottság alapvetően támogatta azt. A hozzászólások azt fogalmazták meg, hogy az angol nyelv az USA politikai és kulturális intézményeik legmélyebb lényegét adják.¹³⁸ Az ELA támogatóinak álláspontját Leibowicz úgy foglalja össze, hogy bár a '60-as és a '70-es évek kormányzati intézkedései megfelelőnek tűntek annak érdekében, hogy a spanyol ajkú lakosság kulturális beilleszkedését elősegítsék, azok mégsem töltötték be feladatukat, sőt, félreértelmezésük révén a helyzetet súlyosbították olyan fokban, hogy azt csak egy alkotmányos erejű szabályozás tudja rendbehozni.¹³⁹

Hayakawa szenátor a vitában¹⁴⁰ érveit mindenekelőtt a Bibliára alapozta. A Teremtés könyve ugyanis egynyelvű közösségről beszél, amely tulajdonság egységet teremt az emberek között.¹⁴¹ Ezt az egységet látta az Egyesült Államok kialakulásában is, amikor a többnyelvű telepesek az idők során végül mind egy nyelvet beszéltek. Ezért az angol nyelvet tartja az amerikai társadalom legfontosabb kötőerejének. Beszédében a negatív példák között – a korszak sokat idézett és aktuális példái, azaz Belgium és Kanada mellett – Ceylon (Sri Lanka) és India is felmerült. A nyelvi megosztottság ugyanis a világon a XX. század második felére több helyen is elrettentő példákkal szolgált. Hayakawa szerint csak

¹³⁷ LEIBOWICZ i. m. 520.

¹³⁸ Uo. 521.

¹³⁹ Uo. 524., 527.

¹⁴⁰ Ld. <https://www.usenglish.org/legislation/hayakawa-speech/>

¹⁴¹ „Íme, egy ez a nép, és egyajkú az egész [...]” Ter.11,6.

az egy nyelv képes a társadalmat egységesíteni, sőt egybeolvasztani (*melting pot*) – míg a többnyelvűség megosztó, azaz szeparatista.¹⁴² Természetesen egy politikai beszédttől ne kérjük számon, hogy Svájc és Luxemburg nyelvileg sokszínű és erős társadalmi kohéziót mutató rendszerét miért nem idézte, azonban az ELA követői és támogatói részéről ez sokkal inkább elvárható lett volna.

4.2.6. Érvek pro és kontra – nyelv és nemzet

A kortárs irodalom elég vegyesen fogadta az *ELA*-t. Pro és kontra érvek vegyesen jelentek meg a legkülönbözőbb munkákban. A támogatók legtöbbit Joshua A. Fishman könyvét idézték mint az angol nyelv egyedüli és meghatározó szerepének alapművét.¹⁴³ A támogató érvek jó része a szenátusban elhangzott politikai érvekkel is összevág, miszerint a jó célt kitűző, de rosszul alkalmazott és így a társadalomban károkat okozó kormányzati programok helyrehozatalára épített, amelyet csak egy magas szintű törvény tud megtenni.¹⁴⁴ James C. Stalker szerint a kultúrák együttélése, a hatékony kétnyelvűséget támogató programok és az egyének közötti kommunikáció három különböző kérdés. Véleménye szerint az alapító atyák is praktikus (különösen gazdasági) okokból váltottak nyelvet és így alakult ki az angol domináns szerepe. Véleménye szerint az angol nyelvet beszélő közösség gazdaságilag és politikailag erősebb, így az egynyelvűség mindenképpen jót tesz az országnak.¹⁴⁵

A támogató érvekkel párhuzamosan a kritikus, sőt ellenző érvek is napvilágot láttak. Joseph Leibowicz, a már idézett tanulmányában, amely röviddel az *ELA* benyújtását követően jelent meg, az *ELA* több gyengeségét is megemlíti. Egyrészt statisztikai és szociolingvisztikai vonatkozások miatt mutat rá, hogy a nyelv nem az „egyetlen”, hanem az „egyik” kapcsolódási pont az állampolgár és a nemzet között. Az alapító atyákat említve ő éppen ellenkező megállapítást tesz: alapításkor sem volt cél a kötelező egynyelvűség bevezetése, a nemzet kohézióját más tényezőkben határozták meg.¹⁴⁶ A másik gyenge pont, amelyet több további szerző alapján helyesen megállapít Leibowicz, hogy a quebeci és a belga példa több szempontból sem összehasonlítható az USA helyzetével.

¹⁴² Hayakawa érvei később egy rövid könyvecskében is megjelentek. HAYAKAWA i. m. 1–19.

¹⁴³ FISHMAN (1973) i. m.

¹⁴⁴ LEIBOWICZ i. m. 528.

¹⁴⁵ STALKER i. m. 18–23. Reprintben: GALLEGOS i. m. 44–52.

¹⁴⁶ LEIBOWICZ i. m. 529.

Legfőbb érve az volt, hogy az USA spanyol ajkú állampolgárai nem törekednek saját autonómiára, politikailag teljesen integrálódnak a többségi társadalomba. *A szeparatizmus vádjával illetni a kétnyelvű kezdeményezéseket teljesen tévútra viszi a nyelvi törekvések megítélését.*¹⁴⁷

4.2.7. Az angol nyelv dominanciája, English Only – Official English

A „tévút” bizonyos tekintetben beigazolódott. Több mozgalom is elindult az ELA hatására, amely az (amerikai) angol nyelv egyedüliségét tűzte zászlajára. Richard Ruíz úgy fogalmaz, hogy a „nyelv mint probléma” jelenik meg ezekben a mozgalmakban.¹⁴⁸ Leibowitz pedig egyenesen azt mondja, hogy a „nyelvet mint fegyvert” használják ezek a mozgalmak.¹⁴⁹

Az első, a XX. század elején megerősödő amerikai identitástudatra épülő mozgalom az „amerikanizáció” (*Americanization*) volt.¹⁵⁰ Az Európa (különösen Közép- és Dél-Európa) felől nagy számban érkező bevándorlók egy részét könnyen befogadta az amerikai társadalom, azonban más része felé elég elutasító reakciók jelentek meg. A félelem egy „messzi kultúra” hatásaitól azt váltotta ki, hogy igény legyen az új állampolgárok kulturális hatásának „semlegesítésére” (*neutralize*). A XX. század első két évtizedében kialakuló mozgalom fő célja az volt, hogy az országba érkező külföldiek mielőbb „amerikaiak” legyenek. Azaz olvadjanak fel az akkori divatos kifejezéssel az „olvasztó tégelyben” (*melting pot*). Érdekes módon a nyelv elég hamar a legérzékenyebb kérdések között jelent meg. Nem véletlen, hogy az angol nyelv elég gyorsan az állampolgárság kritériumává vált.¹⁵¹ Az angol nyelv ismeretének elsődlegessége, azaz *English First*, az amerikanizációs mozgalom egyik mérföldkövévé vált. A mozgalom támogatói szerint ugyanis az újonnan érkező bevándorlók szocializációjának egyetlen útja a nyelvi egységesítés. A közös angol nyelv.

Tény, hogy a már korábban is említett gazdasági és pragmatikus okok miatt, külön erőszak nélkül is nyelvet vált az, akinek gazdasági vagy szocializációs érdekében áll. A XX. század második felére nyert tapasztalatok alapján azon-

¹⁴⁷ Uo. 532–533. Kiemelés tőlem – G. B.

¹⁴⁸ Ruíz i. m. 15–34.

¹⁴⁹ Leibowitz i. m. 533.

¹⁵⁰ Uo. 533–534. Ld. a továbbiakban is.

¹⁵¹ Már az 1905-ben előterjesztett és 1906-ban elfogadott, *Neutralization Act*ben megjelenik a nyelvi kritérium, mint arra korábban is utaltam.

ban mi már láthatjuk, amit az akkori szerzők még nem láttak előre: a gyengébb kulturális kötődésekkel érkező bevándorlók gyorsabban, az erősebb hagyományokat őrzők lassabban, de a harmadik generációra mind felveszik az angol nyelvet. Többnyire nyelvcserevel egynyelvüként vagy ritkábban kétnyelvüként. Az európai bevándorlóktól természetesen élesen meg kell különböztetni a nyelvhez való kötődésük tekintetében a spanyol ajkú lakosságot, mert ott a nyelvcsere sokkal lassabb – sőt ott, ahol „tömbben” élnek, nincs is. Mielőtt azonban időben túlságosan is előre ugrunk és a szociolingvisztika területére tévedünk, kanyarodjunk vissza egy gondolat erejéig még az amerikanizáció mozgalmára.

A század közepére az – egyébként egyre radikálisabbá váló – amerikanizációnak két ága volt megfigyelhető.¹⁵² Az egyik egy békésebb ág, amely a bevándorlók gazdasági helyzetére és jólétére koncentrált – ezzel célozva az ő mind teljesebb integrációjukat, beleértve a nyelvet is. Az angol nyelv elsajátítása ugyanis lassan már nem volt elég: aki állampolgár szeretett volna lenni, az jobb, ha teljesen elhagyja anyanyelvét. A mozgalom másik ága jelentősen radikálisabb, mondhatjuk, hogy militáns nacionalizmussá vált. A nyelv lassanként az ideológia része lett, hiszen a mozgalom a bevándorlókkal szemben meg akarta védeni a közös nyelvet (is). Bár ez szövetségi szinten nem jelent meg ilyen karakteresen, de helyi szinten sokfelé kapott állami támogatást. Talán szövetségi szinten – mintegy ellensúlyként – ezért is jelent meg a hatvanas években a kétnyelvűség támogatása.

Az ELA után felerősödő nyelvi mozgalmaknak tehát volt mire alapozniuk. Az egyik nagy tapasztalat, hogy a nyelvet könnyen lehet „fegyverként” használni és a nyelv védelmének zászlaja alatt radikális egynyelvűsítést lehet folytatni. A második világháború véres tapasztalatai és az emberi jogi mozgalmak után azonban a módszerek változtak, finomodtak.

Az úgynevezett *English Only*” és az *Official English* mozgalmak között is a radikalitás volt a különbség. A mérték azonban nem a fizikai agresszióban volt mérhető, mint a második világháború előtt, hanem inkább a jogi szabályozás szigorában.¹⁵³ Az előbbi – nevezzük úgy – felfogás sokkal restriktívebb: az angol nyelvet képzelet el egyedülként, amely kifejezi az amerikai állampolgárok közötti köteléket. A kizárólagossága miatt könnyebben félre is értelmezhető, hiszen oda vezethet, hogy nyilvános helyeken (köztereken, hivatalok előtt) csak az angol nyelvet lehet használni. Ez könnyen lendül át – a történelmi tapaszta-

¹⁵² LEIBOWICZ i. m. 535.

¹⁵³ STALKER i. m. 44.

latok alapján – idegengyűlöletbe. Az egynyelvű angol környezet így a gyarmati időkre emlékeztet.¹⁵⁴

Az *Official English* mozgalom azonban egy sokkal „puhább” nyelvi dominanciát kívánt megvalósítani. Célja ugyanaz volt, mint az ELA-é: legyen az angol nyelv a szövetség hivatalos nyelve. Ez azonban szimbolikus jelentőségű aktus csupán: az angol már így is *de facto* hivatalos nyelv, tekintettel arra, hogy a törvényhozás és a szövetségi végrehajtás munkanyelve is. A jogi védelem (azaz a törvényerőre emelés) csupán az összetartozás-tudat kifejezése lenne. A másik mozgalommal szemben viszont ez nem jelentene nyelvi jogkorlátozást a privát szférában. A hivatalos nyelvi státusz tulajdonképpen így elismerése lenne az angol nyelv kulturális értékének és társadalmi kötőerejének.¹⁵⁵ Ez a mozgalom az 1986-os kaliforniai hivatalos nyelvi módosítást követően jelent meg. Erről külön fejezetben fogok még később szólni. Nem véletlen, hogy – a „polgárjogi” mozgalom tapasztalataival a háttérben – erős jogi háttérrel jelent meg. Fontossá vált, hogy a nyelvi szabályt megfogalmazó jogi norma a bíróság előtt is megállja a helyét.

Összességében érdekes mérleget vont Elliot L. Judd,¹⁵⁶ aki összegezte az ELA körüli politikai vitákat és megállapította, hogy a történelmi érvek a nyelvek beolvasztása mellett és ellen, valamint az egynyelvűség mellett és ellen nem hoztak igazi eredményt. Az angollal mint az alapításkor leginkább használt nyelvvel szemben természetesen megjelentek azok az érvek is, hogy az USA különböző nagy háborúiban mennyi más nyelvű katona harcolt azért, hogy a szövetség olyan legyen, amilyenek ma ismerjük. Ugyanígy a demokrácia alapvető intézményeivel kapcsolatban (mint például a törvényhozás, választójog) a rendeltetésszerű, de akár többnyelvű működés-e a fontos, vagy a nemzeti identitástudat kifejezése akár az egynyelvűség útján is. Nem lehet tehát egykönnyen eldönteni, hogy az egynyelvűség és hivatalos angol érvei valóban kellően stabilak-e a történelmi tapasztalatok fényében.

¹⁵⁴ PAC i. m. 202.

¹⁵⁵ ZALL–MCCLOE STEIN i. m. 261–262.

¹⁵⁶ JUDD i. m. 39–40.

4.3. Egy észszerű alternatíva: „English+”

A hivatalos nyelv kérdése tehát attól függetlenül, hogy tagállami szinten több szimbolikus szabály létezik, aktuális maradt. A fennmaradó vita – ami látható a fejezet elején bemutatott 2017-es törvényjavaslaton is – tulajdonképpen az, hogy a szövetség az amerikai identitáshoz köti-e a nyelvet vagy sem.

Az ötvenes-hatvanas évektől megfigyelhető volt egy tendencia az amerikai nyelvi problémák kezelésében Richard Ruíz, a Wisconsin-Madison Egyetem kutatója szerint.¹⁵⁷ A század első felében a „*nyelv mint probléma*” volt jelen. Ezt a feszültséggel teli helyzetet oldotta fel a hatvanas-hetvenes években a „*nyelv mint jog*” tendencia. A nyelvhasználat jogi értelemben (sőt, egyre inkább alapjogi értelemben) való kezelése jelent meg a nyelvi programok állami támogatásában, a többnyelvű oktatáshoz való hozzáférésben, valamint a nyelvi alapon való megkülönböztetés egyre erőteljesebb korlátozásában. Ruíz szerint ez nemcsak formális nyelvvédelem maradt, amely bírósági eljárásokban, közigazgatási döntésekben valósult meg, hanem a személyes szabadságot is érintette. A nyelv jogi kérdésként való kezelése azonban visszafelé tekintő, hiszen mindig reagál valamilyen korábban történt helyzetre, egy megfelelőnek tartott állapotot konzervál. A nyelvpolitika jövőjébe azonban nem néz. Ahhoz a „*nyelvre mint erőforrásra*” (*resource*) kell tekinteni. A nem-angol nyelvet beszélő állampolgárok nem problémát és jogi kérdést kell jelentsenek, hanem kulturális, gazdasági és politikai értéket. Előnye, hogy ha anyanyelvén szólítják meg a polgárt, ő jobban kapcsolódik az ország egészének működéséhez, ami így közös érdek. A nyelv mint erőforrás a domináns és alárendelt nyelvek között, valamint a többségi csoport és a kisebbségi csoportok között is egyensúlyt tud teremteni.

Az angol nyelvű többség jellemzően egynyelvű és alig tanul idegen nyelveket.¹⁵⁸ A nyolcvanas évek elején propagált angol egynyelvűséggel szemben szólalt meg akkor egy civil szervezet. 1985-ben a *Spanish American League Against Discrimination*¹⁵⁹ megfogalmazta az „*English Plus*” programot, amely nyíltan az ellenpontja kívánt lenni az *English Only* mozgalomnak. Célja az oktatásban való kétnyelvűség támogatása, valamint az idegen nyelvek tanulására és így elfogadására való ösztönzés. A programot kitaláló szervezet nevében is metaforát jelent, hiszen a kezdőbetűiből származó mozaikszó (SALAD) utal

¹⁵⁷ Ruíz i. m. 20–31.

¹⁵⁸ A felsőoktatásban való idegennyelv-tanulás problémája és elégtelensége is visszatérő témája a szakirodalomnak. Ld. pl. SIGSBEE i. m. 45–52.

¹⁵⁹ Az NGO ma is működik, Floridai székhellyel: <http://www.saladonline.org/>

a század második felének nagy amerikai identitáskeresési vitájára: olvasztótégelyként (*melting pot*) vagy salátástálként (*salad bowl*) kell-e tekinteni a multikulturális és többnyelvű amerikai társadalomra? Ez utóbbi arra utal, hogy a nyelv és az amerikai identitás között inkább származékos kapcsolat van, mint közvetlen, így az eltérő kultúrájú és nyelvű népek az önazonosságuk feladása nélkül is szerves részei tudnak lenni az amerikai társadalomnak. Mindebbe bele lehet érteni az őshonos indiánokat, a csendes-óceáni népeket és a latinókat is. Megjegyzem, az egynemzetiségű és többnemzetiségű állam dilemmája nem (vagyis nem csak) amerikai jelenség. Kántor Zoltán európai filozófusokat nagy számban sorol fel, akik ehhez az problémakörhöz kapcsolódóan már a francia felvilágosodástól kezdve írtak – mindkét oldal mellett és ellen érvelve.¹⁶⁰

Az *English+* program a kétnyelvűség oldaláról közelíti a nyelvhasználatot. Azt feltételezi, hogy az angol nyelv megfelelő szintű ismeretét minden amerikai állampolgár eléri. Emellett viszont más nyelvet is elsajátít, amely lehet akár tanult idegen nyelv vagy a saját anyanyelve.

Az *English+* első programszerű megjelenése 1989-ben volt, amikor közel ötven civil szervezet aláírásával¹⁶¹ megjelent egy vitairat *English Plus: Statement of Purpose* címmel az English Plus Information Clearinghouse (EPIC) kiadásában.¹⁶² Ez a dokumentum egy törvényhozási határozat vagy egy nemzetközi (vagy EU-s) jogi norma formáját kölcsönözve egy díszes és hosszú preambulumból, valamint nyolc pontból áll. Az egész szöveg tulajdonképpen két nyelvi családot vázol fel: elsősorban az angolt mint a szövetség közös nyelvét, másodsorban az őshonos (*indigenous*) nyelveket. E kettőt egyenlő fontosságúnak deklarálja és ösztönzi az USA döntéshozóit, hogy a kétnyelvűséget támogató

¹⁶⁰ KÁNTOR i. m. 57–63.

¹⁶¹ Az aláírók voltak: American Civil Liberties Union, American Jewish Committee, American Jewish Congress, Caribbean Education and Legal Defense Fund, Center for Applied Linguistics, Chinese for Affirmative Action, Coloradans for Language Freedom, Committee for a Multilingual New York, Conference on College Composition and Communication, Christian Church (Disciples of Christ), El Concilio de El Paso, Haitian American Anti-Defamation League, Haitian Refugee Center, Image de Denver, IRATE (Coalition of Massachusetts Trade Unions), Mexican American Legal Defense and Educational Fund, Michigan English Plus Coalition, META (Multicultural Education, Training, and Advocacy) Inc., National Association for Bilingual Education, National Coalition of Advocates for Students, National Council of La Raza, National Puerto Rican Coalition, New York Association for New Americans, Organization of Chinese Americans, Spanish-Speaking/Surnamed Political Association, Stop English Only Committee of Hostos Community College, Teachers of English to Speakers of Other Languages. Ld. <http://www.languagepolicy.net/archives/EPIC.htm>

¹⁶² Reprint formában megjelent: GALLEGOS i. m. 24–27., valamint: <http://www.languagepolicy.net/archives/EPIC.htm>

programokat folytassák, valamint a kirekesztő programokat – mint például nevesítetten az *English Only*-t – korlátozzák vagy szüntessék meg.

Az *English+* úgy tűnik, nem maradt egy irodalmi eszme. Továbbélését mutatja az, hogy – hasonlóan a hivatalos nyelvi kezdeményezésekhez – ez is meg megjelenik a törvényhozás előtt. Mindenesetre, talán a befogadásra ösztönző célkitűzései miatt, több sikert tud elkönyvelni.

Ahogy ezt a fejezetet egy – szimbolikus jelentőségű – parlamenti irománnyal kezdtük, fejezzük is be hasonlóan, egy 2001. január 3-án elfogadott alsóházi határozattal. 2001. február 13-án Rob Portman, Ohio állambeli republikánus alsóházi képviselő benyújtott egy határozati javaslatot a parlament elé, amelyre *English Plus* határozatként (*English Plus Resolution*) hivatkoznak.¹⁶³ A dokumentum az USA kormányának szól és kifejezi a parlament elkötelezettségét mindazon elvek mellett, amelyeket az előbb az *English+* programban említettem.

A határozati pontok közül¹⁶⁴ a harmadik különösen érdekes számunkra, mint akik a latinók iránt érdeklődnek. Ez a pont ugyanis nevesíti azokat a különleges anyanyelvi közösségeket, akik számára a nyelvvédelem fontos: a beszülött (indián) amerikaiak, alaszkaik, hawaiiak és „más Amerikában születettek”. Ez utóbbi fordulat miatt lesz különösen talányos ez a határozat, hiszen a spanyol ajkúakat messziről kerüli a szöveg. Nem véletlenül: a bevándorlási kérdést közvetlenül nem is akarja érinteni. Összességében mégis pozitív üzenetet hordoz ez a szöveg a spanyol ajkú lakosság számára is, különösen azzal, hogy leszögezi: az angol nyelv dominanciáját semmilyen veszély sem fenyegeti, így szövetségi szinten deklarált hivatalos nyelvre sincs szükség.

Ha a Képviselők Háza ezt egyszer kimondta, akkor miért nyújtottak be ezzel teljesen ellentétes törvényjavaslatot, mint arra a fejezet elején hivat-

¹⁶³ H.Con.Res. 28 – 107th Congress (2001–2002), <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-concurrent-resolution/28/titles?q=%7B%22search%22%3A%5B%22H.+CON.+RES.+9%22%5D%7D&r=2> ld. még: <http://www.languagepolicy.net/archives/HCR9.htm>

¹⁶⁴ Az *English Plus Resolution* határozati pontjai:

- „(1) encourage all residents of this country to become fully proficient in English by expanding educational opportunities and access to information technologies;
- (2) conserve and develop the Nation’s linguistic resources by encouraging all residents of this country to learn or maintain skills in languages other than English;
- (3) assist Native Americans, Native Alaskans, Native Hawaiians, and other peoples indigenous to the United States, in their efforts to prevent the extinction of their languages and cultures;
- (4) continue to provide services in languages other than English as needed to facilitate access to essential functions of government, promote public health and safety, ensure due process, promote equal educational opportunity, and protect fundamental rights; and
- (5) recognize the importance of multilingualism to vital American interests and individual rights, and oppose ‘English-only’ measures and other restrictionist language measures.”

koztam? Véleményem szerint e kérdésben az ellentmondás csak látszólagos. A hivatalos nyelvi törvényjavaslat ugyanolyan szimbolikus üzenet, mint ez a szöveg. Mindkét dokumentum tulajdonképpen politikai nyilatkozat, amely egy folyamatban lévő vitának a leképeződése. A vita gyakorlatilag addig tart, ameddig különböző nyelveket beszélő emberek élnek az Amerikai Egyesült Államokban. A domináns nyelv uralkodó státusát pedig nem lehet törvényben az örökkévalóság számára rögzíteni. A latin sem domináns nyelv ma már.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Ld. még PAC i. m. 205.

5. SZÖVETSÉGI JOG

5.1. A szövetségi állam viszonya a kisebbségi nyelvhez

Az előző fejezetekben láthattuk azt, hogy az angol nyelv – még ha nem is egyedüli tényezőként, de – szorosan kapcsolódik az amerikai identitáshoz. A történelem különböző zivataros időszakában a társadalmi feszültségek nagy része nyelvi összeütközésekben csapódott le az elmúlt évszázadokban. Ez természetesen összefüggésben van azzal is, hogy az Egyesült Államok valóban a „bevándorlók állama”. A világ különböző országaiból az évszázadok során ide áramló emberek hol jobban, hol kevésbé őrizték meg a származási országok különböző tradícióit. Ez természetesen a nyelvre ugyanúgy vonatkozik, mint a gasztronómiai, zenei, irodalmi vagy más kulturális hagyományokra.

Deborah J. Schildkraut, a Princeton Egyetem kutatója egy egész monográfiát szentelt egy olyan kutatásnak, amely az amerikai identitás különböző kapcsolódó pontjait kutatta.¹⁶⁶ Négy csoportot állított föl vizsgálatában, akiket kérdőíves módszerrel kérdezett és mért. A liberális, a polgári republikánus, az etno-kulturális és az inkorporatista csoportok mentén folytatta a vizsgálatát. A négy csoportból az első kettő természetesen az amerikai hagyományos politikai berendezkedésre reflektál, az utóbbi kettő viszont új, szociológiai kategória. Az etno-kulturális csoport jellemzője az erős egynyelvűség és szigorúan vett „amerikai identitás”. Ezzel szemben a másik csoport Amerikára mint a bevándorlók államára tekint – természetesen az olvasztótégely elmélettől a már korábban említett salátástálig különböző skálán.

Kutatásának egyik legérdekesebb megállapítása, hogy az amerikai társadalom közel sem egységes a különböző nyelvek használatának megítélésében. Ha a hivatalos nyelv kérdését tekintjük, bármelyik csoport választát összevetve az amerikai társadalom *inkább nem* fogadja el a többnyelvűséget.¹⁶⁷ A magát liberálisnak tartó csoport többnyire elismeri a szólásszabadság alapján való

¹⁶⁶ Különösen az összefoglaló 8. fejezetet ld. SCHILDKRAUT i. m. 193–206.

¹⁶⁷ Uo. 133.

többszínű önkifejezést, azonban ezt mint egyéni jog fogalmazza meg. A polgári republikánus csoport ezzel szemben inkább az angolosítás és az egy nyelvűség oldalára helyezkedik. Mindezt különösen helyi szintű szabályozással látják rendezhetőnek. Ebből rögtön következtethetünk arra, hogy szövetségi szintű szabályozást miért is nem támogatják hosszú évtizedek óta a republikánusok (sem). A republikánus csoport a kutatásban többször kifejezte, hogy az Egyesült Államokban a „diverzitás túl sok” – annak ellenére, hogy ez az ország legfőbb karaktere –, amely a társadalmi kohéziót gyakran meg tudja bontani. Schildkraut az etno-kulturális csoportot mára csökkenő méretűnek találja. Ebből a csoportból sokan még a mai napig sem ismerik el a kisebbségeket igazi amerikaiaknak. Sőt, ez az a csoport, amely szerint csak az angol nyelv az „igazán amerikai”.¹⁶⁸ Végezetül az inkorporatista csoport tagjai azok, akik leginkább elismerik a társadalmi különbözőségeket. Itt mutatták ki az ELA legalacsonyabb támogatottságát, azonban alternatív javaslatokat ez a csoport nem tudott megfogalmazni.

Számunkra talán a legfontosabb tanulsága a kutatásnak, hogy a hivatalos angol elismerése és *támogatottsága vagy éppen elvetése egyáltalán nem egyértelmű* az amerikai társadalomban, a téma viszont különösen fontos. Hasonlóan érdekes megállapítás az is, hogy e kérdéstről a társadalom legkülönbözőbb csoportjai különböző érvelés mentén hogyan tudnak azonos eredményre jutni. Jó példa erre az egy nyelvű szavazólapok értékelése. A kutató kimutatta, hogy a liberális csoport gazdaságossági szempontok alapján támogatja az egy nyelvűséget, míg ugyanerre az eredményre a polgári republikánus csoport a társadalom egysége és a kommunikáció gördülékenysége folytán jutott.¹⁶⁹ Érdekes továbbá az is, hogy a liberális csoport nagy része számára még mindig nem egyértelmű, hogy világnézetük nem egyedülálló az Egyesült Államokban, hanem osztozik a polgári republikánus felfogással.¹⁷⁰ Schildkraut végül arra a következtetésre jut, hogy az USA-ban nem egynemű (*single*), hanem összetett (*multiple*) identitás honosodott meg.¹⁷¹

A nyelvi jogok társadalmi elismertetése nem egyszerű feladat tehát az Egyesült Államokban. Nem véletlen, hogy a jogi dokumentumok a nyelvhasználatot nem is emberi jogi kérdésként kezelik. A kérdés akkor az, hogy miként

¹⁶⁸ Uo. 147–148.

¹⁶⁹ Uo. 156–160.

¹⁷⁰ Uo. 194.

¹⁷¹ Uo. 198.

kezelhető a létező nyelvhasználati kérdés. Hogyan kell egyáltalán a nyelvhasználati igényekhez viszonyulni?

Az eddigi munkáim során azt figyeltem meg, hogy maga a szövetségi állam is keresi ezekre a kérdésekre a választ.

Az egyik lehetséges megoldás az lenne, hogy a szövetség hallgat és a felmerülő nyelvhasználati kérdéseket tagállami szinten próbálják rendezni. Ez azonban további társadalmi feszültségeket szülhet és tagállamok közötti egyenlőtlenséghez is vezethet. A tagállamok közötti földrajzi (partmenti/ország közepén fekvő; északi/déli), történelmi (a polgárháború két oldalán álló államok), gazdasági (erősebb/gyengébb), politikai (liberális/republikánus), kisebbségpolitikai (sok a latínó vagy kevés) különbségeket azonban tovább élezné, ha a szövetség ebben az érzékeny kérdésben nem nyilvánul meg semmilyen módon.

Másik megoldás viszont az, hogy a szövetség azokban a kérdésekben, amelyek közvetlenül érintettek a nyelvhasználattal, minimális nyelvi szabályozást „belerejt” a jogi környezetbe.

Végülis ez utóbbi megoldást választotta az USA.

Peter M. Tiersma, a Los Angeles-i Loyola Egyetem egykori kutatója a közszolgáltatások közül három olyan kört emel ki, amely meghatározó a nyelvi csoportok számára.¹⁷² Véleménye szerint a tagállamok elég kevés kétnyelvű közszolgáltatást nyújtanak. Van viszont egy olyan kör, amelyben a szövetségi hatáskörök befogadóbbak más nyelvek (különösen a spanyol) iránt azért, hogy azokat az állampolgárok könnyebben igénybe vehessék. A három legerjedtebb kétnyelvű elemeket is tartalmazó közszolgáltatás vagy állami feladat a *közoktatás*, a *közegészségügy* (szociális igazgatás), valamint a *választójog* (kétnyelvű szavazólapok).

Valóban mindösszesen ennyi lenne a kétnyelvű – pontosabban az angoltól eltérő nyelvű nyelvhasználat lehetősége? Az első személyes tapasztalatom, amely elgondolkoztatott azon, hogy ennél talán mégiscsak összetettebb az angolon kívüli más nyelvekhez való hozzáférés az Egyesült Államokban, a saját társadalombiztosítási azonosítóm hivatalos eljárása. Ohio állam fővárosában, Columbusban a szövetségi államigazgatási hatóság irodájába voltam hivatalos, miután az ügyintézéshez előzetes feltételként szám szerint szinte meghatározhatatlan mennyiségű űrlapot kitöltöttem. A hivatali helyiség, amely funkciójában hasonlított egy magyar Kormányablak *front office*-ához, a beléptetéstől a tájékoztatásig minden elemében kétnyelvű volt.

¹⁷² TIERSMA i. m. 255–257.

A hatósági eljárás során azonban nemcsak a tájékoztató feliratok voltak angol és spanyol nyelvűek, hanem a kérelemként funkcionáló űrlap is. A hatósági eljárás megindításához tehát egy spanyol ajkúnak a szövetségi hivatalban tulajdonképpen angol nyelvtudásra szinte nincs is szüksége. Ezek szerint az állam működésében is garantált – legalább alapszinten – a kisebbségi nyelv használata. Ez a személyes tapasztalat ösztönzött arra, hogy megpróbáljam feltérképezni a spanyol nyelv használatának különböző szabályozási csomópontjait.

5.2. Alkotmányos szabályok

5.2.1. Az USA alkotmánya és módosításai

Az Egyesült Államok Alkotmánya kiemelkedő helyen áll nemcsak az országon belüli angolszász jogrendszert tekintve, hanem a világviszonylatban is. 1787-ben szövegezték, 1788-ban fogadták el és 1789-től van hatályban. Ma a legrégebb óta folyamatosan hatályban lévő chartális alkotmányként szoktunk rá hivatkozni. Szövegezése szorosan összekapcsolódott az ország függetlenségének kimondásával. A volt gyarmati szerepből először egy önálló állam (szövetség), majd a világ egyik vezető hatalma lett.

Az Alkotmány az USA állampolgárainak egyik legfontosabb kohéziós eleme. Tisztelete az élet minden szegletét áthatja, nemcsak a köz-, hanem a magánviszonyokat is. Tekintélye megkérdőjelezhetetlen. Azt is kijelenthetjük, hogy az amerikai identitáshoz szorosabban kapcsolódik, mint az angol nyelv. Azt már láttuk ugyanis, hogy az angol nyelv hivatalossá tételét az alkotmányban eddig nem kívánta rögzíteni a Kongresszus – az tehát egy vitás kérdés. Nem így az Alkotmány egésze.

Az amerikai Alkotmány egyik nagy büszkesége, hogy a hatalmi ágak elválasztását és azok egymás felett való kontrollját nagyon pontosan szabályozza.¹⁷³ A Kongresszus mint törvényhozó hatalom és kétkamarás parlament, az Elnök mint végrehajtó hatalom, illetve a bíróság hármasa egymást kiegészítve alkotják az amerikai közjogi rendszert. Bár az elnök számára vétőjogot biztosít például az Alkotmány konkrét jogalkotási aktusokkal szemben, de a Kongresszusnak is jogában áll az elnöki vétőkat felülbírálni mindkét ház kétharmados többségével. Az Alkotmány azt is előírja, hogy a Szenátus tanácsot ad és hozzájárul a kulcs-

¹⁷³ CSINK i. m. 171.

fontosságú kinevezésekhez a végrehajtó és igazságszolgáltató hatalmi ágban, valamint a szerződések ratifikálásának jóváhagyásához.

Több mint két évszázada az Alkotmány egyrészt azért maradt hatályban, mert alkotóiik sikeresen elválasztották és kiegyensúlyozták a kormányzati hatásköröket a politikai többség és kisebbség jogok, a szabadság és az egyenlőség, valamint a szövetségi és a tagállami kormányok érdekeinek védelme érdekében.¹⁷⁴ Az Alkotmány tömör állításokból áll, amely annak ellenére, hogy már 1971-ben tíz kiegészítő módosítást kapott (*Bill of Rights*) és ezidáig többször kellett a „finom hanglást” elvégezni, a jelek szerint állja az idők próbáját. Bár az Alkotmány törzsszövege a gyarmati idők végén és az újkor kezdetén született, a módosításokkal együtt megfelel a modern társadalom változó szükségleteinek. A mai napig az Alkotmányt 27 alkalommal módosították, legutóbb 1992-ben.

A szöveg stabilitását segítő másik ok – az erős politikai és társadalmi kohézió túl – az alkotmány módosításának körülményessége. Olyan, minden tagállamot érintő, a törvényhozás mindkét kamarájára vonatkozó minősített többségű egyetértést ír elő a szöveg, amely jelentősen lassítja és nehezíti a szöveg módosítását. Nem véletlen tehát, hogy a már többször hivatkozott, a hivatalos angol bevezetésére irányuló alkotmánymódosítási javaslat (ELA) teljesen esélytelen egy ilyen erős társadalmi vitával a háttérében. Az érme másik oldala viszont az, hogy ennek folytán nem lehet „kísérletezni” az Alkotmánnyal. Minden alkotmánymódosítás csak egy erős politikai konszenzus eredményeként jöhet létre. Az olyan vitás kérdéseket, mint például az ELA és az abba rejtett szimbolikus szabályozás, fennakad az Alkotmány önvédelmi szűrőin. Ez az erős önvédelmi szűrő a magyar chartális alkotmányokból például hiányzik.

Az USA alkotmányában sem nyelvhasználati, sem kisebbségvédelmi szabály közvetlenül nem található. Egyedül az amerikai őshonos népeket, az *indiánokat* említi a szöveg két helyen. Az első cikk második bekezdésében és az 1868-as 14. módosítás második szakaszában találunk rájuk utalást. Mindkét esetben mindösszesen annyit mond az Alkotmány szövege, hogy az indiánok kivételt képeznek az általános adófizetés alól. Bár most a spanyol nyelv használatának lehetőségeit vizsgáljuk, mégis van egy olyan pont ebben a rendelkezésben, amely számunkra érdemi információt jelent. Az ugyanis, hogy az Alkotmány szövege nem „indián származású egyének” számára biztosít egy jogosultságot, hanem az „indiánok” számára. A hivatkozott szöveg szó szerint úgy szól, hogy „*excluding Indians not taxed*”. Ez így az egész őslakos népcsoport számára

¹⁷⁴ Ld. az Alkotmány felvezetéséhez írt megjegyzéseket a Szenátus honlapján, https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm?utm_content=buffer05951

biztosított jogosultság, amely egyértelműen *kollektív jogi megközelítést* feltételez. Megjegyzem, a nyelvhasználat körüli kérdések is olyan jogi gondolkozást igényelnek, amely elfogadja a kollektív jogokat. Így az Egyesült Államokban a kollektív alapon biztosított nyelvhasználat számára az alkotmányos jogalap igazolható lehet. Ezt azonban mégsem teszi meg az Alkotmány, hanem – mint majd látni fogjuk – kisebb részt jogszabályokban, nagyobb részt a gyakorlatban, azaz a kormányzati szervek működése során fog biztosítani nyelvhasználatot.

El kell ismerni, ez a mi kontinentális gondolkodásunktól a lehető legtávolabbi ponton van. A kontinentális jogi kultúra ugyanis szeret először megfogalmazni egy szabályt, majd azt a gyakorlatba átültetni (végrehajítani). Az angolszász *common law* rendszerek éppen fordítva: minden menjen a maga útján, a közigazgatás működjön, és ha jogvita merül fel, majd a bíróság megmondja, hogy a jogszerű volt-e a hatóság cselekménye vagy sem. Jóllehet, ez így egy egyszerűsített sémának tűnik, mégis ez a gondolkodás jelenik meg a brit közjog *ultra vires* szabályában is.

Ez a joggyakorlat-központú jogi gondolkodás a nyelvi jogok területére is igaz. Bár a nyelvhasználat, mint láttuk, nem jelenik meg az alkotmányos törzsszövegben, mégis a joggyakorlat több helyen is kapcsolódik hozzá. Ennek feltérképezésében segítségünkre lehet az amerikai alkotmány kommentált szövege, az *The Constitution Of The United States Of America – Analysis And Interpretation*, közkeletű nevén a „Kommentált Alkotmány, avagy *Constitution Annotated*”.¹⁷⁵

A nyelvhasználat alkotmányos szabályozása ugyanis igazán a bírósági gyakorlatból olvasható ki. A kommentált szöveg a nyelvhasználat és a latinó (a hivatalos szövegben inkább: hispán) összefüggéseket, különösen az Alkotmány ötödik, a hatodik, a tizenegyedik és a tizenegyedik módosítását jelöli meg csomópontként.

Az ötödik módosítás az eljárási alapjogokat tartalmazza. Itt jelenik meg a tárgyaláshoz való jog, a vádesküldtőszék (*Grand Jury*) szerepe, a *ne bis in idem* elve, azaz a kétszeres eljárás tilalma, az önvádra kötelezés tilalma, a tulajdon korlátozása.¹⁷⁶

¹⁷⁵ GARCIA–LEWIS–NOLAN i. m. 1–2855.

¹⁷⁶ Az Alkotmány magyar szövegét Ld. BÓDY–URBÁN i. m. 479–495. Az eredeti angol szöveg szerint: Amendment V (1791): „No person shall be held to answer for a capital, or otherwise infamous crime, unless on a presentment or indictment of a Grand Jury, except in cases arising in the land or naval forces, or in the Militia, when in actual service in time of War or public danger; nor shall any person be subject for the same offence to be twice put in jeopardy of life or limb; nor shall be compelled in any criminal case to be a witness against himself, nor

A büntető eljárás egyik közismert tájékoztatási formulája az úgynevezett „Miranda-figyelmeztetés”. Azt a célt szolgálja, hogy a tanú vagy akit kihallgatnak, tudatában legyen annak, hogy felelősséget visel mindazért, amit mond.¹⁷⁷ Ennek a kitanításnak tehát egyszerre van egyéni jogvédelmi funkciója és egyszerre védi magát az eljárást (a precízebb bizonyítékfelvétel révén). A kitanítás tehát akkor éri el a célját, ha az üzenetet át tudja adni a hatóság az eljárás alanyának. Mi van akkor, ha a hatóság és az eljárás alanya nem értenek egymás nyelvéen?

A bíróság kimondta, hogy az eljárás alanyának jogairól való kitanításnak nincs meghatározott nyelve.¹⁷⁸ A spanyol ajkú félnek adott angol figyelmeztetés azonban nem jogszerű, ha a vádlott ezt követően sincs tisztában azzal, hogy például jogi képviselőhöz van joga.¹⁷⁹ Ez azt is jelenti számunkra, hogy akár spanyolul, akár angolul és tolmács útján lehet tájékoztatni a felet.¹⁸⁰ Ezt támasztja alá, hogy egy másik ügyben a Miranda figyelmeztetés spanyol nyelvre fordítása megfelelő volt, még akkor is, ha a tolmács csak eseti és képesítés nélküli személy volt, és a fordítás sem volt teljesen precíz.¹⁸¹ Elég tehát a kitanítást lefordítani a spanyolul beszélő fél számára, ezzel számára maradéktalanul biztosítani lehet a büntető eljárásban az alkotmányos jogokat.¹⁸²

A tolmácsolás azonban éppen az esetisége és a pontatlansága miatt veszélyeket is magában hordozhat. Egy másik ügyben ugyanis a Miranda-

be deprived of life, liberty, or property, without due process of law; nor shall private property be taken for public use, without just compensation.” Ld. www.senate.gov

¹⁷⁷ A magyar büntető eljárásjog a tanúzási figyelmeztetést a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 176. § (1) bekezdésében tartalmazza. Az USA Legfelsőbb Bíróságának *Miranda v. Arizona* (1966) ügyében megjelenő *Miranda-formula* azonban nem azonos a teljes figyelmeztetéssel, hanem csak inkább hatással volt a magyar szabályozás kialakulására:

„(1) A tanút a nyomozás, valamint az elsőfokú és a másodfokú bírósági eljárás során az első kihallgatásakor figyelmeztetni kell arra, hogy

- a) a tanúvallomást megtagadhatja, ha az azt megalapozó körülmények a kihallgatás vagy a bűncselekmény elkövetésének idején fennállnak,
- b) ha vallomást tesz, köteles a legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat vallani,
- c) a hamis tanúzást és a tanúvallomás bíróság előtti jogosulatlan megtagadását a Btk. büntetni rendeli, és
- d) ha vallomást tesz, vallomása az adott vagy más ügyben bizonyítási eszközként akkor is felhasználható, ha a vallomástételt a későbbiekben megtagadja [az a)–d) pont a továbbiakban együtt: tanúzási figyelmeztetés].”

¹⁷⁸ *Mosley v. Slayton* W.D.Va.1972, 348 F.Supp. 1.

¹⁷⁹ *U.S. v. Botello-Rosales*, C.A.9 (Or.) 2013, 728 F.3d 865.

¹⁸⁰ *U.S. v. Montilla*, W.D.N.Y.1990, 739 F.Supp. 143.

¹⁸¹ *U.S. v. Hernandez*, C.A.10 (Okla.) 1996, 93 F.3d 1493.

¹⁸² *U.S. v. Hernandez*, C.A.10 (Kan.) 1990, 913 F.2d 1506.

figyelmeztetésben azt az elemet, hogy „szabad ügyvédhez fordulnia” az angol *free* szóból fordították, amely egyúttal jelent költségmentességet is. Ez ebben az esetben félrevezető volt, hiszen itt a választás szabadsága (*liberty*) a kitanítás pontos tartalma.¹⁸³ A költségekre való kitanítás egyébként sem szükségszerű része a kitanításnak – főleg, ha azt az eljáró hatóság közvetlenül spanyolul tette meg.¹⁸⁴ Természetesen minden amerikai rendőrtől nem várható el, hogy beszéljen spanyolul is. Ha viszont beszél, nem szükséges perfektnek lennie – elég, ha az eljárás alanya megérti. Ez az üzenete annak az ügynek, amelyben a rendőr tört-spanyol nyelven adott tájékoztatást egy emberölési ügyben a terheltnek, aki később arra hivatkozott, hogy alkotmányos jogait korlátozták a nem pontos kitanítással. A bíróság kimondta, hogy a fél Kubában született és minden nap beszélt spanyolul, értenie kellett a tájékoztatást, még ha az nem is volt nyelvtanilag tökéletes.¹⁸⁵

A büntető eljárásban való nyelvhasználat többnyire tolmács igénybevételét jelenti, de nem kizárólag. Az eljáró hatóságok az eljárás más szakaszaiban is kommunikálhatnak angoltól eltérő nyelveken. Ez azonban nem mentesíti az eljáró hatóságokat, hogy minden esetben meggyőződjenek arról, hogy a fél meg is értette, amit közöltek vele. Egy ügyben például a szövetségi hatóság egy spanyol nyelvű nyilatkozatot olvasott fel a spanyol ajkú félnek. Azt azonban az eljárás során kétségbe vonhatatlanul megállapították, hogy a terheltnek fogalma sem volt arról, hogy mit írt alá, mert ugyan a szavakat értette, de azok valós jelentésével nem volt tisztában. Így függetlenül attól, hogy a terhelt anyanyelvén készült a nyilatkozat, nem felelt meg az Alkotmány ötödik módosításából fakadó jogvédelmi garanciáknak.¹⁸⁶

Az amerikai rendőrök ma már előre nyomtatott többnyelvű tájékoztató kártyákkal járnak, amelyet el tudnak olvasatni azzal, akivel szemben az eljárást éppen folytatják. Ennek ellenére – mint az előbbi jogesetből is láttuk – meg kell győződniük arról, hogy a tájékoztatásban foglaltak tartalma eljutott az alany tudatáig. A fordítás bármilyen változatos módon történhet, ha úgy egyébként célravezető. A bíróság például az egyik ügyben megállapította, hogy a telefonon keresztül lefordított hatósági tájékoztatás, valamint a terhelt nyilatkozatának ugyanilyen fordítása jogszerű lehet.¹⁸⁷ A spanyol nyelven közölt vagy arra

¹⁸³ US v. Botello-Rosales, CA9 (Or.) 2013, 728 F.3d 865.

¹⁸⁴ U.S. v. Soria-Garcia, C.A.10 (N.M.) 1991, 947 F.2d 900.

¹⁸⁵ Blanco v. Singletary, C.A.11 (Fla.) 1991, 943 F.2d 1477.

¹⁸⁶ U.S. v. Monreal, E.D.Va.2008, 602 F.Supp.2d 719.

¹⁸⁷ U.S. v. Dimas, W.D.Pa.2005, 418 F.Supp.2d 737.

fordított kitanítás elégtelenségére később azonban nem lehet hivatkozni, ha az eljárásban már egyszer közölte a terhelt, hogy megértette azt.¹⁸⁸

Nehéz helyzetet teremt azonban az az eset, amikor a terhelt egyáltalán nem beszél angolul. Egy kínai terhelttel kapcsolatban történt az, hogy a hatóság átadta neki a kínai nyelvre fordított Miranda-formulát tartalmazó kártyát és azt kérte tőle, hogy hangosan olvassa fel. A terhelt ennek eleget is tett, azonban a bíróság megállapította, hogy a nyelvismeret hiánya, valamint az amerikai jogrend (nevezhetjük inkább: jogi kultúra) ismeretének teljes hiánya azt eredményezte, hogy a terhelt fel sem fogta, mit is jelent a hallgatáshoz való jog. Ez összességében a Miranda-kitanítással összefüggő jogainak sérelmét okozta.¹⁸⁹

A tolmács igénybevétele mellett az ötödik módosításához kapcsolódó kérdés még a vádesküdszék (*Grand Jury*) összetétele.

Az angolszász esküdtbíráskodás egyik velejárója, hogy amellet, hogy a laikus elem kiválasztására speciális szabályokat alkottak, az esküdszéknek a társadalom összetételét is (valamennyire) tükröznie kell. Nem lehet azonban például a hispán alulreprezentáltságot kimutatni két év esküdtválasztásait alapul véve.¹⁹⁰ Hasonlóan, a teljesen szigorú előírások szerint folyó esküdszéki előjáró személyének kiválasztásában nem tudott egy kaliforniai fél alappal hivatkozni arra, hogy pusztán a származása miatt nem volt sikeres a vezetői kiválasztási eljárása.¹⁹¹ A esküdtek kiválasztási eljárását teljesen automatizálták, amely a bíróság szerint objektívvé teszi a folyamatot. A kiválasztás ilyen pártatlanságát még olyan statisztikákkal sem látta megkérdőjelezhetőnek a bíróság, amely a hispánok és a feketék alulreprezentáltságát bizonyították volna.¹⁹² Az alulreprezentáltságot a bíróság nem állapítja meg pusztán a statisztikák alapján. Egyik ügyben a fél azzal érvelt, hogy a hispán reprezentáció az esküdszék választást követően mintegy 5%-kal csökkent (16%-ról 11%-ra). Ezt a bíróság nem fogadta el statisztikailag releváns változásnak, így az esküdszék összeállítását is jogszerűnek ismerte el.¹⁹³

A vádesküdszék összeállítása és az esküdtek személyének a kiválasztása az USA Alkotmányának *hatodik módosításához* is kapcsolódik. Ezt a kiegészítést, hasonlóan az ötödikhez, 1791-ben fűzte az amerikai Kongresszus az

¹⁸⁸ U.S. v. Nolasco, S.D.N.Y.1996, 938 F.Supp. 181.

¹⁸⁹ U.S. v. Fung, E.D.N.Y.1992, 780 F.Supp. 115.

¹⁹⁰ U.S. v. Ortiz, E.D.Pa.1995, 897 F.Supp. 199.

¹⁹¹ Brown v. Garcia, N. D.Cal.2002, 236 F.Supp.2d 1121.

¹⁹² U.S. v. Rioux, C.A.2 (Conn.) 1996, 97 F.3d 648.

¹⁹³ U.S. v. Contreras, C.A.10 (N.M.) 1997, 108 F.3d 1255.

Alkotmány eredeti szövegéhez. A büntető ügyekben való eljárási jogok széles körét fogalmazza meg itt az Alkotmány: a pártatlan ítélezést, a gyors és nyilvános tárgyaláshoz való jogot, a tájékoztatáshoz való jogot, a tanúk szerepét, a védelemhez való jogot.¹⁹⁴

Az esküdtek megválasztásának módjáról, valamint az esküdtszéki bíraskodás egyes szervezeti és eljárási szabályairól az úgynevezett *Jury Selection and Service Act* (JSSA, 1968) szól.¹⁹⁵ Az Alkotmány és a JSSA alkalmazása során a bíróság megállapította, hogy a hispánok jellegzetes csoportja a társadalomnak. Az Alkotmány hatodik módosításának céljaiból következően az esküdtszéknek a társadalom megfelelő keresztmetszetét kell mutatnia, amelybe a hispánok egyértelműen beletartoznak.¹⁹⁶ A megfelelő társadalmi reprezentáltság (*fair cross-section*) érdekében a bíróság azt is kimondta, hogy azokat az esküdteket, akik nem szolgáltattak információt származásukról (etnikumukról), teljes mértékben ki kell zárni a hispánok és az indiánok arányának számításából, és nem szabad a nem-hispánok és a nem-indiánok közé sorolni őket.¹⁹⁷ A bíróság ezzel egyértelműen a kisebbségek oldalára állt e tárgyban és döntésével azt segíti elő, hogy az esküdtszéki bíraskodásban megfelelő reprezentáltsággal vehessenek részt. Megjegyzem, hogy a bírósági ítéleteket olvasva jól kitűnik, hogy az alulreprezentáltságot kifejezetten nehéz bizonyítani bíróság előtt. Általában az esküdtválasztási rendszer szabályaira vagy különböző statisztikákra alapoznak pereket, azonban a bíróság az alkotmányos kritériumok megsértését a jogi szabályozás precizítására tekintettel nem szokta megítélni.

Az Alkotmány *tizenegyedik kiegészítését* 1968-ban fogadta el a Kongresszus. Ez a módosítás összetett, több kérdéskörrel is foglalkozik, így terjedelmesebb is, mint a fent bemutatott kettő. A jogvédelem mellett szól a választási anyagi jogról (képviselési és összeférhetetlenségi szabályokról), valamint a bíróság előtt nem érvényesíthető követelésekről.

E kiegészítés első cikke az amerikai állampolgárság tartalmát fejt ki. Egyrészt a szöveg megállapítja, hogy valamennyi, az Egyesült Államokban

¹⁹⁴ A magyar szöveget ld. BÓDY–URBÁN i. m. 490. Eredeti angol szöveg: Amendment VI (1791): „In all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right to a speedy and public trial, by an impartial jury of the State and district wherein the crime shall have been committed, which district shall have been previously ascertained by law, and to be informed of the nature and cause of the accusation; to be confronted with the witnesses against him; to have compulsory process for obtaining witnesses in his favor, and to have the Assistance of Counsel for his defence.” Ld. www.senate.gov

¹⁹⁵ USC 28. § 1861–1878.

¹⁹⁶ U.S. v. Aguero, S.D.Fla.2003, 248 F.Supp.2d 1150.

¹⁹⁷ U.S. v. Taylor, D.N.M.2009, 663 F.Supp.2d 1157.

született vagy ott állampolgárságot nyert és annak joghatósága alá eső személy az Egyesült Államok polgára, továbbá annak az államnak is polgára, amelyben lakik. Ez a kettős kötelék a tagállam és a szövetség felé azt vonja maga után, hogy a tagállam nem csorbíthatja a szövetség által biztosított jogokat, valamint garantálnia kell a törvényes eljárásokat és egyenlő jogvédelmet a joghatósága alatt élők számára. Ez az utóbbi fordulat az (*Equal Protection of the laws*), amely a hispán-relációt is felveti.¹⁹⁸

Az egyenlő jogvédelem itt is – különösen az eljárási jogok tekintetében – kapcsolódni fog a hispán származáshoz és ezen keresztül a nyelvhasználathoz. Egy esetben például egy középiskolai fiú labdarúgó csapat vendégszereplésen járt, és az öltözőből eltűntek holmik. A csapat spanyol ajkú játékosokból állt és felmerült, hogy az alapvetően többségi nyelvű vendéglátók szurkolói akarták így hátrányba hozni a vendégcsapatot. A bíróság azonban kimondta, hogy a rendőrség az eljárást lopás miatt folytatta le az edző feljelentésére, és nem diszkriminatív szándék vezette.¹⁹⁹

Az Egyesült Államokban a személyes szabadság különösen fontos érték. Az európai ember számára, aki megszokta, hogy a rendőrök néha megállítják az autóját, ellenőrzik vagy az utcán, szórakozóhelyeken néhanapján megvizsgálják a személyazonosító irataikat, meglepő lehet, hogy az USA-ban a „megállítás” esete a szövetségi legfelsőbb bíróságig jutott. 1968-tól azonban jogszerű az a rendőri intézkedés, amely során megállítják és ellenőrzik a személyeket.²⁰⁰ Az ellenőrzés azonban különösen akkor nyer számunkra értelmet, ha hozzágondoljuk az USA elég liberális fegyver-politikáját: a rendőrség itt – szemben az európai inkább okmányellenőrző gyakorlattal – különösen fegyvereket és illegális dolgokat keres intézkedés közben, amelyet „*stop-and-frisk* politikának” neveznek.

New York város vezetőivel szemben pert indítottak azért, mert a város rendőrei nem fordítottak kellő figyelmet a megállítás és ellenőrzés intézkedés során a faji különbségekre. Vagyis inkább túl sok figyelmet fordítottak, ugyanis az intézkedést feketékkel és latinókkal szemben többet alkalmazták. Annak ellenére, hogy sok jelzés érkezett a faji különbségek figyelmen kívül hagyása

¹⁹⁸ Az 1. szakasz eredeti szövege az alábbiak szerint szól: *Section 1.* „All persons born or naturalized in the United States and subject to the jurisdiction thereof, are citizens of the United States and of the State wherein they reside. No State shall make or enforce any law which shall abridge the privileges or immunities of citizens of the United States; nor shall any State deprive any person of life, liberty, or property, without due process of law; nor deny to any person within its jurisdiction the equal protection of the laws.” Ld. www.senate.gov

¹⁹⁹ *Lopera v. Town of Coventry*, C.A.1 (R.I.) 2011, 640 F.3d 388.

²⁰⁰ *Terry v. Ohio*, 392 U.S. 1 (1968).

miatt a rendőrségi intézkedéseket illetően, jelentős előrelépés nem történt. A bíróság megállapította, hogy a rendőrség elmulasztotta képezni, felülvizsgálni, ellenőrizni, támogatni az alkalmazottait annak érdekében, hogy a faji megkülönböztetés látható jelei csökkenjenek. A bíróság azt is megállapította, hogy a new yorki rendőrség a fekete és hispán *stop-and-frisk* politikájával nem az egyes személyek ellen, hanem a faji csoporttal szemben lépett fel, tekintettel arra, hogy ez a két társadalmi csoport jelenik meg a legjelentősebb számban a bűnügyi statisztikákban.²⁰¹

Az ellenőrzés azonban nem egyértelműen megkülönböztetés-központú gyakorlat. A bíróság például kimondta azt is, hogy a sheriffnek és munkatársainak nem volt jogsértő a gyakorlata, azaz nem volt hátrányos megkülönböztetési célzata akkor, amikor a szövetségi előírásoknak megfelelően folytatta le az ellenőrzéseit. Így az, hogy egy furgont ellenőrzés céljából megállítottak, majd arra kötelezték az utasokat, hogy várják meg a bevándorlási hivatal munkatársát, nem volt jogszerűtlen. Ugyanazt a furgont egyébként ezen az útvonalon még kétszer megállították, de a bíróság szerint a harmadik megállítást követően „személyi papírok” is a jogszerűség keretein belül voltak.²⁰² Ugyanebben az ítéletben a felperes érvelt azzal is, hogy bár a hispánok aránya az érintett régióban mindössze 8,6%, a sheriff és munkatársai által lefolytatott ellenőrzések 36,8%-a érintett hispán származású személyt. A bíróság azonban elutasította a statisztikai érveket – hasonlóan a már korábban írt kaliforniai esetekhez. A statisztika ugyanis csak a vizsgált város hispánok által lakott területén végzett ellenőrzések számát mutatta és így összehasonlításra alkalmatlannak bizonyult.

5.2.2. Az alkotmányos jogok összefoglalása

Fenti jogesetek nyilván nem merítik ki az összes ügyet. Inkább válogatásnak tekinthetők, amely által közelebb jutunk az amerikai jog és a nyelvhasználat kapcsolatához. Jelenleg, amikor az amerikai Alkotmány nyelvjogi kapcsolatait vizsgáljuk, látható, hogy nem közvetlen nyelvhasználati szabályokat kell keresnünk, hanem sokkal inkább kapcsolódási pontokat vagy olyan *anyajogokat*, amelyekből a nyelvhasználat később levezethető.

Ha az Alkotmány szövegét és a hozzá kapcsolódó bírósági esetjogot vizsgáljuk, egyrészt találhatunk a nyelvhasználatához kapcsolódó *alapjogot*, amelyet

²⁰¹ Floyd v. City of New York, S.D.N.Y. 2013, 959 F.Supp.2d 540.

²⁰² U.S. v. Johnson, M.D.N.C.2015, 122 F.Supp.3d 272.

hívhatunk *emberi jognak* is, másrészt kifejezetten *eljárási jogot*. Első látásra az amerikai Alkotmány törzsszövege ne tévesszen meg bennünket, hiszen nincs olyan emberi jogi fejezete, mint a XIX. századtól kezdve hozott chartális európai alkotmányoknak. Az alapvető jog (*fundamental right*) egy minőségi kategória, amelyet az amerikai alkotmányosság sajátosan, az Európában megszokott katalógus-formától eltérően ismer el. Vannak azonban olyan, az alapjogi katalógusba tartozó jogok, amelyek megjelennek az Alkotmányban, különösen annak kiegészítéseiben. Ezek közül emelnék ki hármát, amelyek véleményem szerint a legszorosabb kapcsolatban vannak az amerikai kisebbségi vagy nem domináns nyelvek használatával.

Alkotmányos jogként legelőször a *szólás szabadságát* említeném (*freedom of speech*, Első Kiegészítés).²⁰³ A nyelvhasználat, még ha a legfontosabb emberi jogi katalógusok sem tekintik önálló alapjognak, akkor is egy kommunikációs jog. Jellemzőiből következik, hogy az individuum személyes önkifejezéséhez kapcsolódik, amely feltételezi azt is, hogy van, aki befogadja ezt a kommunikációt – hiszen a nyelv egy kommunikációs csatorna. A szólás szabadsága így viszont magába foglalja azt a lehetőséget is, hogy megválasszuk azt a nyelvet, amelyen szólni kívánunk. Az emberi kommunikáció ugyanis csak akkor valósulhat meg, ha a közlő és a közlést meghallgató személy közötti üzenet mind a kettő számára azonosan érthető. A szólás szabadsága egy különlegesen széles körben védett emberi jog. Ez azonban mégsem jelenti, hogy például hivatalos viszonyokban feltétel nélkül lehetne kisebbségi nyelvet használni. Azokra már a specializáltabb eljárási jogosultságok fognak rendelkezéseket tartalmazni.

A másik alkotmányos jog a *törvény előtti egyenlő védelemhez való jog* (*equal protection of the laws*, Tizennegyedik Kiegészítés). Jogegyenlőség az Egyesült Államok történelmének egy különleges státuszban lévő fogalma. Először a telepések és a gyarmatok küzdöttek az egyenlőség és egyenlőtlenség problémájával. Később a rabszolgák és az ő felszabadításuk után pedig a feketékkel szemben felmerülő állandó és közvetlen megkülönböztetés miatt kellett pontosítani ennek tartalmát. Jól látszik az amerikai Alkotmányon a különböző történelmi korszakokban felmerülő nehézségek és az azok megoldására tett erőfeszítések nyoma. Az egyenlőség ebben különösen érintett. A fent bemutatott jogesetek

²⁰³ Az Első Kiegészítést 1791-ben fogadta el az amerikai törvényhozás. Ez tulajdonképpen az első generációs szabadságjogok egy sajátos katalógusa is egyben: „A Kongresszus nem alkot törvényt vallás hivatalossá tétele vagy a vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem korlátozza a szólás- vagy a sajtószabadságot; sem az embereknek a békés gyülekezéshez való jogát, sem azt, hogy petícióval a kormányhoz forduljon panaszok orvoslása céljából.” A magyar szöveg BÓDY–URBÁN i. m. 495.

közül például ide kapcsolódik az esküdtszék (*grand jury*) összetételének kérdése. Láthattuk, hogy a megfelelő társadalmi reprezentáltság milyen fontos az igazságszolgáltatásban mint az egyik legfontosabb hatalmi ágban. Itt az amerikai jog tovább is megy a választójogon alapuló matematikán és kifejezetten szükségesnek tartja a társadalom lehető legpontosabb leképezését a választott testületekben. Valamint hasonlóan, a személyes szabadsághoz is kapcsolódó hatósági ellenőrzések (az említett *stop-and-frisk* politikák) is mutatnak összefüggést a jogegyenlőség tételével.

Harmadsorban pedig a *tisztességes eljáráshoz való jogot* említem meg (Ötödik Kiegészítés). Bár az Alkotmány szövege elsősorban a büntetőjogi jogalkalmazáshoz kapcsolódó eljárási garanciákat emeli ki, minden bírói működésre azonos feltételek kell vonatkozzanak – függetlenül attól, hogy polgári, büntető vagy más jogterületen történik-e az igazságszolgáltatás. (Az angolszász jog egyébként sem húz olyan szigorú cezúrát a magán- és közjog közé, mint a mi kontinentális jogunk.) A tisztességes eljáráshoz való jog nyilván nagyon széles körű területet ölel föl a jogszerű és megfelelő ítélezési fórumtól a jogszerű és szabályozott eljáráson keresztül az indokolt döntésig és jogorvoslatig. A nyelvhasználat viszont nem egy elkülöníthető része a tisztességes eljáráshoz való jognak, hanem szerintem sokkal inkább olyan eleme, amely végigkíséri a teljes eljárást. Az amerikai jogban olyan fontos szervezeti körülmények kapcsolódnak ide, mint az esküdtszék, de hasonlóan az eljárást segítő és jogi garanciákat jelentő tájékoztatások vagy éppen a tolmács használatához való alapvető jogosultság. Nyilván a korábban elemzett önvádra kötelezés tilalma és a Miranda-figyelmeztetés azért is különösen hangsúlyos, mert az egyik leggyakrabban és automatikusan használt kitanítási forma. A rendőri intézkedések során szinte automatikusan mondott a kitanítás. Magyary Zoltán annak idején, amikor az amerikai államéletet kutatta, külön kiemelte, hogy az amerikaiak szeretik a rendszeresen hozott, mérlegelést nem igénylő döntéseket automatizálni.²⁰⁴ A nyelvijogi kérdések közül is nyilván azok lesznek a jog által általánosan meghatározottak, bizonyos szempontból automatizáltak, amelyek megfelelnek a mérlegelésmentes és a tömeges döntéshozatal (vagy közlés-kommunikáció) feltételének. Minden egyéb egyedi helyzetben viszont a tolmács igénybevétele és az egyedi bírósági jogorvoslat lesz a főszabály.

²⁰⁴ MAGYARY i. m. 53., 251. Szóhasználatában még „standardizálásként” is megjelenik. Véleménye szerint egyrészt a tagállami jog túlságosan összetett és bonyolult, ezért az amerikaiak nagy előszeretettel állítanak fel mindenféle szövetségi hivatalt, amely az egységesítésért és a harmonizációért felelős. Másrészt az üzemszerű (nagyüzemi) működés követeli meg, hogy a közigazgatás működésének egyes elemeit maga az állam automatizálja.

Az alapjogi szabályokból több, *kifejezetten eljárási alapjog* is származik. A fent bemutatott jogesetek közül különösen kiemelném a példák szerint a büntető eljárásban nevesített olyan eljárási jogokat, mint például a tájékoztatáshoz való jogot, a tolmácshoz való jogot és az esküdtszék megfelelő összetételét. Az eljárási jogok véleményem szerint azért is fontosak, mert azok lesznek az egyén és az állam közötti közvetlen kommunikációs felületek. A nyelvhasználat ugyanis túlnyomórészt a magánviszonyokban való szabad közlést jelenti. Ez többnyire szabályozást nem is igényel. Azt viszont jogi szabályozás vagy bírói döntés útján határozza meg az amerikai jog (is), hogy az egyén az állami szervekkel való hivatalos viszonyában milyen kommunikációs közeget használhat. Az amerikai szövetségi jogban nincs hivatalos nyelvi szabály, mint már tudjuk. Viszont az angol nyelv egyértelműen a domináns nyelv az eljárásokban is. Éppen ezért a nyelvnek az eljárásjogi *jogvédelem és a jogi garanciák* között van a helye. Úgy működik, mint egy *katalizátor*, amely segíti, hogy a különböző eljárási jogosítványokat a felek megfelelően tudják gyakorolni.

Mindezekhez azonban az alkotmányos szabályozás túlságosan magas absztrakciós szintet jelent. Alacsonyabb, törvényi szabályozásba kell tehát helyezni a speciális eljárási nyelvhasználati garanciákat. Ezek helye pedig a szövetségi törvénykönyv, a *U.S. Code* lesz.

5.2.3. A szövetségi törvényhozás (USC)

Az Egyesült Államok kódexe, azaz a *United States Code* egy egységes szerkezetbe szerkesztett hatalmas jogszabálytömeg, amely a hatályos, törvényi szabályokat tartalmazza. A szövetségi jog egyfajta kompilációjáról beszélhetünk tehát. A „kódex” itt ugyanis nem a hagyományos értelemben vett törvénykönyvet jelenti.

Megjegyzem, sokszor a „kódex” mint „törvénykönyv” jelentése is megtévesztő. Mít is jelent tulajdonképpen ez a szó? A *kódex* latin szó (*codex, -icis, m*) szótári jelentése fatörzs, tuskó, tönk, valamint irat, jegyzőkönyv, főkönyv, illetve törvénykönyv.²⁰⁵

A Révai lexikon szerint a *codex* a

„rómaiaknál fa- vagy elefántcsonttáblákból álló viasszal bevont lapok, amelyekbe az írást bekarcolták; később minden kézírásos

²⁰⁵ GYÖRKÖSY i. m.

kötet. Most így neveznek minden, a könyvnyomtatás feltalálása előtti kézzel írt középkori könyvet. Kódex a jogtudományban: törvénygyűjtemény, törvénykönyv.”

Hasonlóan, Benedek Marcell Irodalmi Lexikonjában kódex minden „kéziratot könyv, mely a könyvnyomtatás feltalálása előtt készült”.

Amikor a kodifikációs kurzusaim történetében először találkoztam azzal, hogy a kódex „tuskót” jelent, egyenesen megbotránkoztam. Hogy juthatott idáig a nyelvfejlődés? Micsoda becsmérése ez a magas jogrendszernek. Aztán múlt az idő és pár szemeszterrel később elkezdtem ízlelgetni ennek a jelentésnek az árnyalatait. A fatörzs elvégre nem is olyan rossz dolog. Sőt. Összeköti a gyökereket és a lombkoronát. Ha jobban meggondoljuk, a fatörzs felelős azért, hogy az életet adó folyadékok fel-le áramoljanak a fában. Egy-egy nagyobb vihar esetén pedig ennek a (szakító-) szilárdsága fogja megmutatni az egész fa életrevalóságát. Ha jobban meggondoljuk, a fa felhasználásakor sem a lombkorona, sem a gyökérzet nem olyan értékes, mint a fatörzs vagy rönk, hiszen ebből lesz a bútort és a tűzifa is. Ezek mind olyan képek, amelyek tökéletesen alkalmazhatóak a jogi értelemben vett kódexre is. Egyszerre alap, amelyre épülhetnek a részlet-szabályok, ugyanakkor kapcsolatot teremt az alkotmány és a jogalanyok között, mint a gyökér és a lombkoronában fészkelő madarak között.

Tamás András a *codex* jogi fogalmát még szélesebben értelmezi. Szerinte a kódex

„térben és időben érvényes jogi szabályosságok összessége. A *codex* műszó: terminus technicus. Mint egyetlen könyv, ilyen nincs a valóságban [...] Szabályokból és jogelvekből [...] [, valamint] akarat-kifejezésekből áll.”

A tamási fogalomrendszerben a *codex* valóságos elvárásrendszer, amely a gyakorlatban érvényesül. Ezért annak a hatályos jogszabályok szövegén túl része a bírói gyakorlat, jogtudományi irodalom és az ügyvédi gyakorlat.²⁰⁶ Ez utóbbi az élő jog (*ius vivens*), amely a kódex rendszerében normatív erővel bír.²⁰⁷

Ez a tamási fogalom segíthet megérteni számunkra azt is, hogy az amerikai jog miként tekint az írott jogra. Mivel egy *common law* jogrendszerrel beszélünk, így az írott jog mellett a bírói jogalkalmazás és a jogelvek szerepe meg-

²⁰⁶ Tamás András fogalomrendszerében: a gyakorlat szerződési joga. TAMÁS i. m. 138–143.

²⁰⁷ Uo. 70–72.

kérdőjelezhetetlen és szinte egyenrangú fontosságú. Ahogy az Alkotmánynál is láttuk, a joggyakorlatot már a jogszabály készítője beleilleszti a kompilációba – ez lesz itt a *United States Code Annotated*, azaz értelmezett, kommentált törvénygyűjtemény.

Az előbb az alkotmányos jogok vizsgálatában arra jutottunk, hogy kifejezetten eljárási jogok is megjelennek a nyelvi vonatkozások között. A szövetségi törvénykönyv elemzése során azonban nem elég csak az eljárási csomópontokat megkeresni. Tekintettel arra, hogy egy több ezer oldalas, 54 címből álló és ezen belül több tízezres nagyságrendű paragrafust számláló joganyagról van szó, érdemes a nyelvjogi rendelkezések keresését egy külön szűrőn keresztül végezni. Ebben a kutatásban az előzetesen felállított premisszám az volt, hogy *az eljárási és az anyagi jogi szabályok* is tartalmaznak nyelvi rendelkezéseket. Az előbbi elsősorban a közigazgatási és bírósági joggyakorlatra, működésre vonatkozik, míg az utóbbi különböző jogterületekre, igazgatási ágazatokra.

Az eljárási szabályok közül elsőnek az USA közigazgatási eljárási törvényt veszem, a *Administrative Procedure Act*-et (*APA*).²⁰⁸ 1946-ban történt elfogadásához Rooseveltnél elnök és a *New Deal* korszaka vezetett, amikor a szövetség – a már létezők mellé – létrehozott több, független státuszban lévő ügynökséget (*agency*), amelyeknek saját döntéshozatali és szabályozási hatáskörük lett. A Kongresszus azért, hogy a kontrollálatlan hatóságok munkáját ellenőrizni tudja, elfogadta azt a törvényt, amely egységesíti, standardizálja és a kongresszus, illetve bíróság előtt is vizsgálhatóvá teszi a szövetségi közigazgatási hatóságok tevékenységét.

Az *APA* elsősorban a közigazgatási szervek működéséről, a nomatív közigazgatási szabály alkotásáról (*rule making*), jogorvoslatokról, felülvizsgálatokról, valamint a közszolgálatra vonatkozó egyes szabályokból áll. Ebben a körben a nyelvi rendelkezések nem jelennek meg olyan külön szabályanyagként, mint például a magyar általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény 20.§-a. A magyar jog – a kontinentális jogi gondolkodásnak megfelelően – előre próbál definiálni olyan helyzeteket, amikor a domináns nyelvtől eltérő nyelv megjelenhet a hatóságok előtti eljárásban. Az amerikai modell más. Ott a mindent átható cél az, hogy a hatóság tevékenysége hatékony legyen. Ebbe azt is bele kell érteni, hogy a hatóság és az ügyfél (jogalany) közötti kommunikáció gördülékeny legyen. Hogyan lehet gördülékeny egy kommunikáció egy *LEP* állampolgárral? Egyrészt úgy, hogy a lehető legegyszerűbben fogalmazzon a hatóság, és ha ez sem elég, akkor az ügyfél nyelvén próbál kommunikálni.

²⁰⁸ 5 U.S.C. Chapter 5 §§ 500-tól.

Az első esetet a *U.S. Code* úgy nevesíti, mint az egyszerű megfogalmazás követelménye (*plain language* vagy *plain writing*). A *nyelv* és a *jog* számos területen kapcsolódik egymáshoz. Az első és legkézenfekvőbb kapcsolat, amikor a nyelvre mint a jog közegére tekintünk. A jogi parancs, szabályosság megjelenési formája szükségszerűen a nyelv csatornáján keresztül történik. A jogi szabályozás jogszabályban vagy más szabályozóban, szerződésekből, döntésekben megjelenő írásos és a tárgyalótermekben, tárgyalóasztaloknál, konferenciákon elhangzó szóbeli formáját jogi nyelvnek hívjuk. A jogi nyelv folyamatait, jellemzőit a jogi lingvisztika vizsgálja.²⁰⁹ Ahhoz, hogy a jog által közvetíteni kívánt magatartásminta valóban célba érjen, figyelembe kell venni a használt közeg (a nyelv) sajátosságait és a jelentéstartalmat. Nem magyar sajátosság, hogy a jogszabályok, határozatok sokszor még a szakember számára is nehezen érthetőek vagy egyenesen érthetetlenek. Ez azt jelenti, hogy a jogi nyelv elszakadt a köznyelvtől. Az Egyesült Államokban például 2008-tól egy mozgalom indult el a jogi nyelv egyszerűsítése érdekében (*Plain Language Movement*).²¹⁰ Az egyszerűsítés célja pedig annyi, hogy a jogi szöveg – hangsúlyozottan a komplexitásához igazodó mértékben – vegye figyelembe a címzetteket és a nem szakemberek által való könnyebb érthetőséget (azaz a közérthetőséget). 2010-től része az amerikai szövetségi jognak az úgynevezett *Plain Writing Act*.²¹¹ Fontos itt hangsúlyoznom, hogy egyáltalán nem kisebbségi nyelvédelelemről van itt szó. Ennek a törvénynek a célja, hogy az angol nyelvű szövegeket a cizellált szakszövegeket nem értő, kevésbé iskolázott, de angol nyelvű személyek számára is érthetővé tegye. Ennek csak járulékos haszna van a *LEP* személyekkel kapcsolatban, hiszen feljűk is könnyebben lehet így kommunikálni. Clinton elnök még 1998-ban úgy fogalmazta meg a miniszteriumai és más főhatóságai számára azt az egyszerűsítési követelményt,²¹² hogy használjanak általános, mindennapi szavakat (a szakmaiság csorbítása nélkül), egyszerű névmásokat és egyenes szórendet (ne szenvedő szerkezeteket) használjanak, valamint fogalmazzanak rövid mondatokban. Ez, a „mozgalomból” kifejlődő szaknyelvi irányzat mára átszötte a közigazgatási döntéshozatalt.

A szűk értelemben vett közigazgatási eljárás nem határoz meg hivatalos nyelvet. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az angol mint domináns nyelv lesz a hatóságok működésének a nyelve. A *U.S. Code* nem is az eljárási szabályok

²⁰⁹ MATTILA i. m. 5.

²¹⁰ ADLER i. m. 67.

²¹¹ Ld. még GERENCSÉR (2017b) i. m. 445–446.

²¹² Memorandum of President of the United States, June 1, 1998, 63 F.R. 31885.

között, hanem az 5. cím végén, a közszolgálati szabályok között hoz olyan rendelkezéseket, amelyek nyelvjogi relevanciával bírnak – még ha áttételesen is. Az egyik szabály a tisztviselők (és fegyveres szervek) számára előnyként határozza meg, ha idegen nyelven – tehát akár spanyolul – beszélnek.²¹³ A magyar közszolgálati jogban talán a *nyelvpótlék* fogalma hasonlítható ehhez a legjobban. A latinó-kérdéshez ez a rendelkezés különösen akkor tud kapcsolódni, ha többen latinók által lakott területen dolgozó hatósági személyről van szó. Itt ugyanis akkor éri el a hatékonyság megfelelő szintjét a közigazgatási szerv, ha nem tolmács útján, hanem közvetlenül lép kapcsolatba az ügyféllel – azaz beszéli a nyelvét.

Hasonlóan, a kisebbségeket érintő rendelkezéseket is a szöveg személyzeti politikai fejezeteiben találjuk. Itt egyrészt a közigazgatási szervezetben is – hasonlóan a fent tárgyalt bírósági modellhez – megfelelő *társadalmi reprezentáltság követelményét* írja elő a törvény.²¹⁴ A kiválasztási folyamatban tehát a kisebbségek előnyös helyzetbe kerülnek. Meg kell azonban jegyezni, ahogy az első fejezetekben erről már volt szó, a „kisebbség” elsősorban a bennszülött és a csendes-óceáni népcsoportokat jelenti, másodsorban csak a feketéket és a latinókat. Az „alulreprezentációt” a törvénygyűjtemény egy olyan képlettel fogalmazza meg, amelyben a kisebbségi csoport tagjainak a száma az adott foglalkoztatási kategóriában foglalkoztatottak számához képest százalékosan úgy alacsonyabb, hogy ez a szám kevesebb, mint az adott kisebbségnek az Egyesült Államok munkaerőpiacán belül mért megjelenése.²¹⁵ Mielőtt elkezdenénk összehasonlításokat végezni az európai vagy talán a magyar közszolgálati jog hasonló rendelkezéseivel, ne felejtsük el, hogy az európai adatvédelmi szabályozásba nem fér bele az, hogy olyan szenzitív adatokat gyűjtsön egy hivatal a munkavállalóiról, mint például a kisebbségi hovatartozása. Az összehasonlítás így sántíthat, hiszen az USA ilyen szoros kötöttségeket nem alkalmaz. Ebből az is következik, hogy míg a kisebbségi munkaerő alkalmazása az USA-ban konkrét statisztikán és egzakt számokon nyugszik, addig Európában mindez pontatlan arányokon vagy talán a precízebb népszámlálási, választási és egyéb anonim adatokon.

²¹³ 5 U.S.C. Chapter 45 §§ 4521-4523.

²¹⁴ 5 U.S.C. Chapter 41 § 4107. Az eredeti szöveg szerint „an agency shall [...] maintain a balanced workforce in which women, members of racial and ethnic minority groups, and persons with disabilities are appropriately represented in Government service”. Hasonlóan még: 5 U.S.C. Chapter 53 § 5379 (e).

²¹⁵ 5 U.S.C. Chapter 72 § 7201. Ez a § egyébként tartalmazza a közszolgálati antidiszkriminációs rendelkezéseket is.

A szövetségi közigazgatási eljárási szabályokról tehát elmondható, hogy általában hallgatnak a nyelvhasználatról. Azonban abból, hogy különösen a személyzeti résznél találunk ehhez köthető szabályokat arra következtethetünk, hogy a tételes jog a felmerülő nyelvhasználati kérdésekben való döntést meghagyja a gyakorlatnak.

A közigazgatási eljárás mellett a bírósági eljárás szabályait szükséges még áttekintenünk. A bíróságok szervezeti és eljárási szabályai a U. S. Code 28. címében találhatóak.²¹⁶ A bíróság előtti kommunikáció angolul, szükség esetén tolmács igénybevételével történik. A tolmácsok kiválasztásáról és kinevezéséről a bíróság adminisztratív igazgatója dönt.²¹⁷ A nyilvántartásba vett tolmácsok alkalmazása elsősorban a tárgyalásokon és meghallgatásokon szükséges, amennyiben a meghallgatott személy „kizárólag vagy elsősorban más nyelvet beszél, mint az angol”. Ez a fordulat (*speaks only or primarily a language other than the English language*) többször is visszatér a szövegben. Ez a meghatározás szinte azonos a nyelvi kompetenciáknál tárgyalt LEP kategóriával. A törvény ezzel a megoldással kikerüli a kisebbségi nyelv definiálását, azonban a szabályozás alanya ugyanaz a kör marad: latinók, kínaiak, vietnámiak és más, angolul jellemzően kevésbé beszélő bevándorló közösségek. Az eljárást azonban nem akadályozhatja, ha nem áll rendelkezésre hivatalosan akkreditált tolmács, ilyenkor más módon kell gondoskodni a tolmácsolásról.²¹⁸ Ez a módszer otthonosan csengett a fülemben: ugyanis a Kárpát-medence országainak összehasonlító vizsgálata során már ugyanezt a gyakorlatot személyesen is tapasztaltam különböző közép-európai országok bíróságain.²¹⁹ Tolmácsolást egyébként a szöveg kifejezetten a fél és a tanú esetében említ. Ez azt is jelenti, hogy a bizonyítás és a tárgyalás során merülhet fel az idegen nyelv alkalmazása.

A kinevezésről az előzőekben csak az esküdtszék választásával kapcsolatban beszéltünk. Szinte magától értetődik, hogy a szövetségi bírák kinevezésének gyakorlatában is a kisebbségi csoportok kiemelt helyzetben vannak.²²⁰ Az APA fent hivatkozott szövegével szemben azonban a bírósági szervezeti és

²¹⁶ 28 U.S.C. §§ 1-5001.

²¹⁷ 28 U.S.C. Chapter 119 § 1827 (a).

²¹⁸ 28 U.S.C. Chapter 119 § 1827 (b). Ennek az amerikai gyakorlatnak a szövegét a törvény így tartalmazza: „[...] a case in which certification of interpreters is not provided under paragraph (1) in a particular language, may the services of otherwise qualified interpreters be used.” A különbség a *certificated* és az *otherwise qualified* tolmács között van. Ez utóbbról a bíróság elnöke dönt.

²¹⁹ Vö. GERENCSÉR (2015) i. m. 189.

²²⁰ 28 U.S.C. Chapter 43 § 631. A vonatkozó eredeti szöveg szerint „The merit selection panels established under section 631(b)(5) of title 28, United States Code, in recommending persons

eljárási törvény a hispánokat külön nevesíti, amely megerősíti azt a feltevést, hogy „kisebbség” alatt a közigazgatási jog elsősorban a bennszülötteket érti. Mivel a bírák jogvégezett személyek, akik mind az egyetemi képzést, mind a szakvizsgát angol nyelven végezték el, így az angol nyelv ismeretének hiánya csak az esküdtszékben való munka tekintetében merül fel, ahol viszont kógens kizáró ok.²²¹ E szabály súlyát annyira fontosnak tartja az amerikai jog, hogy a bíróság kimondta róla, hogy *alkotmányos szabályként kell alkalmazni*. Ezzel viszont a bíróság egyértelműen rögzítette az angol mint hivatalos nyelv státuszát a bíróság személyi összetételét és kiválasztási gyakorlatát illetően.²²² A nyelvi kompetencia mértékegysége pedig egy űrlap, amely az esküdti jelöltség megszerzéséhez kell kitölteni (*juror qualification form*).²²³ A bíróság viszont egy korai ítéletében azt is kimondta, hogy azok a személyek, akik minősítését elutasították a nyelvismeret hiánya miatt (mivel nem tudták kitölteni ezt az űrlapot), nem alkotnak olyan társadalmi csoportot, amelyet a társadalom megfelelő reprezentációja során figyelembe kellene venni.²²⁴

Az esküdtszék összetételével kapcsolatos másik érdekes jogeset volt az, amikor a Miami térséggel kapcsolatban megállapította a bíróság, hogy a „hispán” származás és az esküdtszék társadalmi összetétele relációjában nem kell vizsgálni a további származást. A bíróság előtt ugyanis hivatkoztak kubai-amerikaiakra, spanyol (ajkú)-amerikaiakra, Puerto-Ricó-i-amerikaiakra, mexikói-amerikaiakra, akik mind a hispán vagy latínó gyűjtőfogalom alá esnek. A korábbi fejezetekben már szó volt arról, hogy Miamit a kubai bevándorlók teszik igazán spanyol ajkú várossá. A társadalmi reprezentáltság (a már szintén említett *fair-cross-section*) azonban csak a hispánokra vonatkozik, amely fogalom egy gyűjtőkategória, és az összes előbb említett származási országból érkező amerikai állampolgár ebbe tartozik.²²⁵

A bírósági eljárás tekintetében egy kifejezetten nyelvhasználati – ha jobban tetszik –, hivatalos nyelvi szabályra hívnám fel a figyelmet. Az Egyesült Államok speciális területeivel kapcsolatban egy önálló, 18. cím tartalmaz

to the district court, shall give due consideration to all qualified individuals, especially such groups as women, blacks, Hispanics, and other minorities.”

²²¹ 28 U.S.C. Chapter 119 § 1865. ezek szerint kizáró ok, ha a jelölt „is unable to read, write, and understand the English language with a degree of proficiency sufficient to fill out satisfactorily the juror qualification form”.

²²² U.S. v. Marciano, D.C.Puerto Rico 1980, 508 F.Supp. 462.

²²³ 28 U.S.C. Chapter 119 § 1869.

²²⁴ U.S. v. Test, C.A.10 (Colo.) 1976, 550 F.2d 577.

²²⁵ U.S. v. Duran De Amesquita, S.D.Fla.1984, 582 F.Supp. 1326.

rendelkezéseket. A Puerto Ricóval kapcsolatos jogi szabályanyagban a bírósági eljárásra külön *lex specialis* vonatkozik. Ebben a törvénykönyv karakteresen kimondja, hogy minden, a Puerto Ricó-i kerületi (szövetségi) bírósághoz tartozó eljárást *angol nyelven kell folytatni*.²²⁶ Ez viszont egy olyan pont, amely egyértelműen utal az angol nyelvnek az igazságszolgáltatásban betöltött szerepére. Annak ellenére, hogy a helyi Puerto Ricó-i bíróságok természetesen továbbra is spanyolul működnek. Az USA-nak bár nem egy önálló tagállamáról beszélünk (még), sőt, az egyetlen olyan terület Puerto Rico, ahol a lakosság szinte teljes egészében spanyol ajkú, a szövetségi igazságszolgáltatás működése kötelezően angol nyelven folyik – legalábbis az írásbeliséget tekintve biztosan. Nyilván ennek van egy praktikus oldala, amely szerint a bírósági iratanyag fordíttatása egy fellebbezés esetén aránytalanul nagy terhet jelentene. Ez igaz és az általam eddig vizsgált országok gyakorlata is alátámasztja ezt.²²⁷ Van azonban egy olyan olvasata is, hogy Puerto Rico erős angolosítást szenved el az Egyesült Államok fennhatósága alá kerülése óta. Ezt támasztják alá az oktatási nyelvben felmerülő feszültségek, amelyekről később még lesz szó. A Puerto Ricó-i és szövetségi bíróságok közötti fordítási kötelezettség mélységét jól mutatja az a példa, amikor a szövetségi legfelsőbb bíróság kimondta, hogy a Puerto Ricó-i vádlott spanyol nyelvű telefonos szöveges üzenetét is le kell fordítani angol nyelvre az eljárás megfelelő lefolytatása érdekében.²²⁸

Az amerikai szövetségi törvénykönyv kifejezetten nyelvhasználatra vonatkozó szabályai között előbb találunk rendelkezéseket a bennszülött kisebbségekre, indiánokra nézve, mint bármilyen más közösségre. Az egészségügyről és szociális rendelkezésekről szóló 42. cím tartalmaz egy külön fejezetet, amely az őshonos amerikaiak számára biztosított programokról szól. Érdekes módon, a gazdasági lehetőségeket, előnyöket tartalmazó rész (*Economic Opportunity Program*) keretein belül található mindez. A *bennszülött nyelveket* védő program²²⁹ elsősorban anyagilag támogatja azokat a közigazgatási vagy más szerveket, amelyek segítik (*assist*) az indián nyelvek használatát. Tulajdonképpen itt elérkeztünk a szó legszorosabb értelmében vett nyelvpolitikához, amely a kihálás szélére sodort indián nyelvekre vonatkozik és nem az élő spanyolra.

²²⁶ 48 U.S. Code Chapter 4 § 864. Az eredeti szöveg szerint: „All pleadings and proceedings in the United States District Court for the District of Puerto Rico shall be conducted in the English language.”

²²⁷ GERENCSÉR (2015) i. m. 101–271.

²²⁸ U.S. v. Millan-Isaac, C.A.1 (Puerto Rico) 2014, 749 F.3d 57.

²²⁹ 42 U.S. Code § 2991b–3 – „Grant program to ensure survival and continuing vitality of Native American languages”.

Ez a támogatás olyan célokra vonatkozhat, mint például közösségi programok szervezése, ahol fiatal és idősebb bennszülöttek találkozhatnak, és a nyelv átadása természetes közegben megvalósulhat. Hasonlóan a bennszülött nyelveket tanító tanárok képzése, valamint írott tananyag készítése is a program része. Itt az oktatás jelenti mind magának a nyelvnek a tanítását, mind pedig a kisebbségi nyelven való oktatást – egy minimális diáklétszám megjelölésével, amely legalább tíz fő kell legyen a program megindításához. Az oktatási támogatáspolitikában részt vevő pályázók között a törzsi szervezeteket (*tribal organizations*) külön kiemeli a szöveg.

Itt jegyzem meg, bár nem ezzel foglalkozik e könyv, de az indián törzsek önrendelkezését, azaz *autonómiáját* (*self-determination*) a 25. cím tartalmazza. Ezek szerint az „indián törzs” bármely indián törzs, csapat, nemzetség vagy más néven illetett szervezett csoport vagy közösség, ideértve az alaszakai külön jogszabályban nevesített társulást is, amelyek indiánnak tekintik magukat, és így az Egyesült Államok joga elismeri ezeket speciális programok és támogatások alanyaiként.²³⁰ Az indián „törzsi szervezet” pedig bármely indán törzs elismert irányító testületét jelenti. Ezt egy sajátos önkormányzati testületként definiálja a szövetségi jog, amelyet demokratikus úton választott és a törzs „vénei” kontrollálnak.²³¹ Az amerikai indián autonómia egy, európai szemmel is nagyon figyelemreméltóan megszerkesztett intézmény, amelynek, mint látjuk, a kulturális jogok közé telepített nyelvjogi elemei is vannak.

Az amerikai jog tehát elismeri, hogy a nyelvhasználat szorosan a kulturális élethez kapcsolódik, hiszen az oktatáson túl, a médiában való kisebbségi nyelv megjelenését is támogatja e tekintetben. A szöveg a televíziót és rádiót nevesíti, az internetes médiumokat, azaz azokat, amelyek számára nem kell külön sugárzási jogot biztosítani, nem. Természetesen, minden eddigihez, tehát az oktatáshoz és a médiamegjelenéshez szükséges technikai eszközt is támogat a program.

A nyelvekről, amelyekről már a legelső fejezetben megemlékeztünk annyiban, hogy a többszázból mára kevesebb mint tizede maradt és azok is a kihalás szélén, külön fejezettel emlékezik meg az indiánokról szóló 25. cím.²³² A nyelvpolitikát akként fogalmazza meg a kódex, hogy az Amerikai Egyesült Államok a bennszülött nyelvek „használatának, gyakorlásának és fejlesztésének jogát

²³⁰ 25 U.S. Code Chapter 46 § 5304 (e).

²³¹ 25 U.S. Code Chapter 46 § 5304 (l).

²³² 25 U.S. Code Chapter 31 – Native American Languages.

őrzi, védi és támogatja”.²³³ A nyelv megőrzéséhez legfontosabb elemnek azt látja, hogy legyen egy oktatási felület, amelyet igénybe lehet venni, a diákok saját kulturális gyökereikkel megismerkednek és tisztában lesznek, valamint mindezeket büszkén vállalják is. Ez utóbbi elemet úgy is nevezhetnénk, hogy a nyelv és a kultúra presztízsének a fejlesztése is a nyelv megőrzésének kötelező kelléke. A nyelvédelem közege e fejezetben az oktatás, mégpedig mindhárom szinten: alsó-, közép- és felsőfokú képző intézményben. Ahogy az előbbi rendelkezések között is láttuk, nem elég oktatási környezetet biztosítani, tanár és tananyag is kell hozzá. Mindezek anyagi támogatását és elősegítését fogalmazza meg a törvénykönyv – számunkra talán érdekes olvasatban úgy, hogy nem „jogként”, hanem „feladatként, célként” fogalmazza meg. A szöveget tekintve előbb gondol az ember egy stratégiára vagy egy tervezési management-eszközre, mint egy nyelveket védő jogszabálytömegre. Ebben az amerikai praktikum és jogi gondolkodás jelenik meg újra: nem a deklaráció a fontos, hanem a mechanizmus.

Az anyagi jogi területek közül következőnek a *választási szabályok nyelvi vonatkozásait* emelem ki, amely önálló szakaszként jelenik meg a választási szabályok között.²³⁴ Ebben a szabályozási tárgyban külön érdekesség, hogy a „*nyelvi kisebbség*” vagy „*nyelvi kisebbségi csoport*” *definícióját is megtaláljuk*. Ezek szerint e két fogalom alatt az amerikai indiánokat, az ázsiai amerikaiakat, az alaszakai bennszülötteket, valamint a spanyol ajkú közösségeket kell érteni.²³⁵ A hatvanas-hetvenes években megfogalmazott rendelkezések, amelyek nyelvi kedvezményeket adtak a választójog gyakorlása során, abból a jelenségből indultak ki, hogy ezek a „nyelvi kisebbségek” egyenlőtlenséget szenvednek különösen az oktatásban, így közöttük nagyon magas az írástudatlanság aránya. Ezért alacsony a választási részvételi arányuk is. A kétnyelvűségi módosítás kifejezett oka az volt, hogy a már korábban említett tizennegyedik és tizenötödik Alkotmánykiegészítésnek megfelelővé alakítsák a választójog szabályait, azaz a jogegyenlőséget ilyen értelemben is megjelenítsék a szabályozásban.²³⁶

Bár ez az előbb írt szöveg nagy logikai ugrásokban éri el a célját, egyes elemeiben azért fontos megállapításokat tesz. Az első, hogy az iskolázatlanság mai napig jelentős oka olyan társadalmi problémáknak, amelyek különösen ezeket

²³³ 25 U.S. Code Chapter 31 § 2903.

²³⁴ 52 U.S. Code Chapter 105 § 10503 – Bilingual election requirements.

²³⁵ 52 U.S. Code Chapter 105 § 10503. Az eredeti szöveg szerint: „For purposes of this section, the term ‘language minorities’ or ‘language minority group’ means persons who are American Indian, Asian American, Alaskan Natives, or of Spanish heritage.”

²³⁶ 52 U.S. Code Chapter 105 § 10503 (a).

a kisebbségeket sújtják. Bár a hatvanas évek jogegyenlőséggel kapcsolatos problémáit mára kiküszöbölték, az első fejezetekben láttuk, hogy különösen a latinók szempontjából korántsem megoldott az iskolázatlanság kérdése. Mivel azonban mára a kétnyelvű oktatás is sok helyen elérhető, illetve a közszolgáltatások jó része is „beszél spanyolul”, így nem tartom ma már relevánsnak a jogegyenlőségre való hivatkozást. Tekintsük azt inkább a szabályozás történeti gyökerének. Az viszont egy nagyon fontos további gondolat, hogy az aluliskolázottság összefüggésben van a választási hajlandósággal. Ha viszont mindennek a hátterében a nyelv áll, akkor a logikai következtetés azt is kimondhatja, hogy a társadalomba nem (jól) integrálódó nyelvi közösségek kevésbé érdekeltek az ország demokratikus intézményeinek a működtetésében. Az elhanyagolt nyelvi közösségek tehát nemcsak a társadalomban okoznak (helyi) feszültségeket, hanem összességében a demokratikus intézmények számára is deficitet hoznak. A megoldást megint „amerikai fejjel” kell keresni. Az USA törvényhozása arra a megoldásra jutott, hogy fontosabb a demokrácia működtetése, mint azt megvárni vagy kikényszeríteni, hogy a többségi nyelvet egyébként nem (vagy nem megfelelően) beszélő kisebbségek elkezdjenek angolul beszélni. A társadalomba való integrálásnak azt az útját választotta ezzel a Kongresszus, amelyet úgy is hívhatunk, hogy a „bevonás” módszere, azaz a nyelvi kisebbségek akkor is tudatosabban vegyenek részt az ország működtetésében, ha egyébként nem az angol az anyanyelvük. Természetesen máig sok kritika éri ezt a politikát.

A nyelvjogi rendelkezések működésbe lépését kettős cenzushoz köti a törvénykönyv. Egyrészt feltételként határozza meg, hogy a kisebbségi nyelvhez tartozó (egynyelvű vagy egyébként angolul alig beszélő, *LEP*) személyek száma egy államban eléri a lakosság 5%-át, vagy egy választási körzetben legalább a tízezer főt, indián rezervátum esetén pedig az ott élő lakosok 5%-át. Másrészt az adott nyelvi közösségben az írástudatlanság aránya magasabb, mint a nemzeti átlag. Írástudatlanság a mai amerikai jogban azt jelenti, hogy a személy nem tudta elvégezni az általános iskola ötödik osztályát. E két feltételnek kell tehát teljesülnie ahhoz, hogy a választási szabályokban megnyíljanak a nyelvjogi kapuk. Meg kell jegyezni, hogy az európai mércével „általánosnak” tekinthető 10–30 %-os kisebbség cenzusok mellett ez az arány elég alacsonynak tűnik. Talán nem is véletlen, hiszen itt a cél valóban az, hogy a kisebbségi polgárok is részt vehessenek az amerikai társadalom egyik legnagyobb ünnepén: a választáson.

A kétnyelvűség egyébként különböző választási dokumentumokban jelenhet meg: lehetnek tájékoztatások, hirdetések, úrlapok, szabályzatok vagy bár-

milyen választási eljárást segítő dokumentum, beleértve a szavazólapot is.²³⁷ Ezeket a dokumentumokat angolul mindenképpen publikálni kell, azonban lehetőség van arra, hogy kisebbség nyelvén *is* megjelenjenek.

Végezetül ebben a fejezetben az *agrárigazgatást* említem meg, amelyben szintén találunk latínó vonatkozásokat. Nem véletlenül ez a szektor kap szerepet. A latínó lakosság nagy része vidéken él és a mezőgazdaságban dolgozik. Ahhoz, hogy kiegészítő mezőgazdasági munkát végezzenek, sok képzésre nincs szükségük, és jellemzően nem ők vállalkoznak, hanem olcsó alkalmazottaként helyezkednek el. Ha most egy pillanatra visszalapozunk a belső migrációt szemléltető térképekhez és a magyarázatokhoz, akkor látható, hogy a latínó migráció az ország középső államai felé, illetve a jelentős gazdasági eredményeket elérő államok felé (mint például az észak-nyugati Washington állam) ezért is lesz jelentős.²³⁸

Az USA mezőgazdasági minisztériuma számára (Department of Agriculture) lehetőséget teremt a törvénykönyv abban, hogy amennyiben a közérdek ezt kívánja, a közleményeiket, dokumentumaikat más nyelvre történő fordításban is közreadják.²³⁹ Ez különösen adekvát lehet olyan mezőgazdasági területeken, amelyek valamilyen kisebbség nyelvben egynyelvűnek tekinthetők. Az a helyzet, hogy ha kialakul egy „nyelvi zárvány”, azaz egy, csak kisebbségi nyelvet beszélő mikrokörnyezet az Egyesült Államok területén, nyilván sok tekintetben okoz nehézséget hivatalos szervek számára, azonban láthatóan az, hogy az állami szabályozás „célba érjen” fontosabb annál, minthogy végtelen nyelvi huzavonákat folytasson az állam. Sok ideológiát nem gondolok mögé: emögött a GDP mutatói és a gazdaság termelőképesége áll. A gazdasági eredményeket elősegítő hatósági intézkedések megértetése és végrehajtása itt fontosabb talán, mint a forma, vagyis a domináns nyelven való közlés.

A mezőgazdaságban dolgozó hispán munkaerő számára külön támogatási alapot (*endowment fund*) is létrehozott a törvénykönyv, még George W. Bush elnök kormányzása idején, 2008-ban.²⁴⁰ Ezt különösen az éves költségvetésben

²³⁷ 52 U.S. Code Chapter 105 § 10503 (b)(3).

²³⁸ A kormányzati statisztikákat nézve (U.S. Bureau of Economic Analysis) például 2018-ban (második és harmadik negyedévek tekintetében különösen) a legnagyobb gazdasági növekedést az észak-nyugati Washington állam érte el 5,8%-os GDP növekedéssel. Gross Domestic Product by State, Third Quarter 2018. BEA 19-04., file:///D:/Users/gerencser.balazs/Downloads/qgdpstate0219.pdf A legmagasabb gazdasági teljesítményt egyébként méreteiből és gazdasági erejéből adódóan Kalifornia, Texas és New York állam mutatja, <https://www.statista.com/statistics/248023/us-gross-domestic-product-gdp-by-state/>

²³⁹ 7 U.S. Code Chapter 55 § 2242b.

²⁴⁰ 7 U.S. Code Chapter 64 § 3243.

rögzített módon a hispán mezőgazdasági felsőoktatási intézmények (*Hispanic-Serving Agricultural Colleges and Universities*) útján biztosítja az állam.²⁴¹

A választójogi és a mezőgazdasági szabályok után végül e fejezetben a *hispán hónapot* (*Hispanic Heritage Month*) említtem meg. Az USA, mivel csak újkori története van, ezért nagyon fontosak számára a szimbolikus és a közösségi mítoszt teremtő aktusok. Ilyen az, hogy – a mi fogalmaink szerinti – emléktörvényben, tehát normatív tartalommal nem bíró, csupán deklaratív szabályozásban emlékeznek meg eseményekről, személyekről. Ezekkel kapcsolatban különböző programokat, eseményeket szerveznek, így segítik elő a nemzet közösségi élményeit. Valóban, ez egy fontos eleme az amerikai, egyébként is vegyes összetételű társadalom egybekovácsolásának. A U.S.C. 36. címe negyvenöt különböző emléknapot sorol fel. Ilyen például a nagy becsben tartott gyerekek, anyák és apák napja, a veteránok napja, a rendőrség hete, az amerikai zászló napja vagy – a repüléstörténeti múltjára olyan büszke nemzetben – a Wright-testvérek napja stb. Ebben a körben különösen szembetűnő, hogy az ázsiai és a csendes-óceáni népek hónapja (*Asian/Pacific American Heritage Month* – § 102), valamint a nemzeti hispán hónap (*National Hispanic Heritage Month* – § 126) időtartamban is nagyobb kereteket kap. A hispánokról megemlékező időszak minden év szeptember 15. és október 15. közötti egy hónapra koncentrál, amikor minden állampolgár, de különösen az oktatási intézmények felhívást kapnak arra, hogy különböző programokkal, ünnepségekkel emlékezzenek meg a hispán kultúráról. Ez a rendelkezés számomra a latínók erős társadalmi kohéziójának igényét jelenti. Ez egy felülről jövő (a management nyelvezetben *top-down*) kezdeményezés, amelynek a célja egyértelműen a latínó társadalom integrálása, a többségi társadalom „érzékenyítése”, a feszültségek oldása.²⁴²

5.2.4. A szövetségi kormányzás (CFR)

A szorosabb értelemben vett amerikai „közigazgatási jog” forrásai, azaz a szövetségi kormány és a szövetségi ügynökségek tevékenységére vonatkozó normák egy külön kódexben találhatóak. Ez a *Code of Federal Regulations (CFR)*. Ez az ötven címből álló jogszabálytömeg formailag ugyanolyan kompiláció,

²⁴¹ Ezeknek az intézményeknek az érdekvédelmi szervezete a *Hispanic Association Of Colleges And Universities (HACU)*, <https://www.hacu.net/hacu/default.asp>

²⁴² Természetesen ennek a kormányzati kezdeményezésnek is van egy civil koordinációs fóruma, a www.hispanicheritagemonth.org honlap. Ezen az oldalon mind a programokról egy személyes gyűjtemény, mind pedig latínó tárgyú írások-cikkek, blogbejegyzések találhatóak.

mint az előbb tárgyalt U.S. Code. Mivel ez a törvénykönyv inkább végrehajtási jellegű szabályokat tartalmaz, így a nyelvre utaló rendelkezések és különösen a spanyol nyelv használatára vonatkozó szabályok is nagyobb számban fordulnak elő. Az alábbiakban ezekből mutatnék be párat, amelyen keresztül azt szeretném szemléltetni, hogy a jogi szabályozás milyen érzékeny is tud lenni a nem-domináns nyelvek iránt.

A kereskedelemről szóló 16. cím az adásvételeknél ad lehetőséget a spanyol nyelv használatára.²⁴³ Fogyasztóvédelmi szabályokhoz áll közel az a rendelkezés, amely szerint az eladó, amennyiben az árut vagy a szolgáltatást spanyol nyelven kínálja, akkor a kötelező adatszolgáltatást és tájékoztatást is spanyol nyelven kell megtennie. Ez vonatkozik mind az azonosító adatokra, mind a jogi hivatkozásokra, valamint az akaratnyilatkozatokra. Megjegyzem, hogy más helyen, az ingatlanokra vonatkozó szerződéseknél magától értetődőnek veszi a szabályozás, hogy el lehet térni az angol nyelvű szerződéskötéstől.²⁴⁴ Így minden esetben az a fontos, hogy minden, a szerződésben szereplő fél által beszélt nyelvet használjanak.

Az igazságszolgáltatási cím alatt az igazságügyi minisztérium (*Department of Justice*), a büntetés-végrehajtás, a bűnmegelőzés, valamint a bírósági igazgatás szabályait találjuk. A minisztériumra vonatkozó előírások között egy önálló rész foglalkozik a nyelvi kisebbségekkel, azonban nem az igazságszolgáltatás szempontjából. Ez utóbbi kategóriában a U.S. Code által már definiált közösségeket találjuk: az amerikai indiánokat, az ázsiai-amerikaiakat, az alaszakai bennszülötteket és a hispánokat. A szabályozás célja, hogy a helyhatósági választásokon gyakorolható nyelvi jogokat rendezze. Már a szövegezésből kitűnik, hogy más nyelv (például a spanyol) csak az angol *mellett* (*in addition to English*) merülhet fel.²⁴⁵ Ettől függetlenül, ahogy azt a választójog anyagi szabályainál láttuk, az angolul gyengén beszélő (*LEP*) személyek részvétele a választásokon, így a demokratikus rendszer működtetése kiemelten fontos az USA számára, ezért az eljárási környezet is ehhez a célhoz igazodik. A nyelvi kedvezmény különösen a tájékoztató anyagokra vonatkozik, amelyeknek a kontrollját egyébként a legfőbb ügyész (*Attorney General*) látja el. Ezeket az anyagokat olyan módon kell elkészíteni, hogy lehetővé tegyék a nyelvi kisebbségi csoportok tagjainak tényleges tájékoztatását és hatékony részvételét

²⁴³ 16 CFR 437.5.

²⁴⁴ 24 C.F.R. § 35.92 – bár ez a szakasz éppen az ólom tartalmú festékekről szóló tájékoztatói kötelezettségről szól, mégis a felvezető szövegében utal arra, hogy a szerződés nyelvéhez igazodik a tájékoztatás nyelve is. A szerződés nyelve pedig lehet kizárólag spanyol is.

²⁴⁵ 28 CFR 55.2 (a).

a szavazáshoz kapcsolódó tevékenységekben. A nyelvi közösségek aktuális meghatározása természetesen a mindenkori statisztikai adatokon kell alapuljon. A választójogi szervek határozzák meg, hogy mely nyelvek, nyelvjárások, dialektusok hogyan válnak a választójogi működés részévé. Az ügyész azt ellenőrzi, hogy a választási folyamat során használt nyelvek valóban lehetővé teszik-e a nyelvi kisebbségi csoport tagjai számára a választási folyamatban való hatékony részvételt.²⁴⁶ Olyan esetekben, amikor a közösségnek az angol mellett több más nyelve is van (mint például a filippínóknak), ilyen esetekben az ügyész mérlegeli, hogy melyik az a legszélesebb körben használt nyelv, amely eleget tesz a nyelvi követelményeknek. Érdekességként említem meg, hogy a különböző, írásbeliséggel kapcsolatos sajátosságokra is érzékeny az amerikai jog. Ilyen például a többféle írásmóddal rendelkező nyelvek (japán) vagy pedig az íratlan nyelvek (bennszülött nyelvek közül jó pár). Itt is esetről-esetre a joggyakorlat fogja eldönteni az alkalmazott írásmód vagy pedig a szóbeli tájékoztatásnak a formáját.

Szembetűnő az a különbség, hogy míg a magánjogi szabályok között a nem-domináns nyelvekkel kapcsolatban kifejezetten megengedő a törvénykönyv, addig közjogi viszonyokban részletes és korlátozott szabályokat találunk. Ebből jól látható, hogy a magánviszonyok különösen rugalmasak a használt nyelv tekintetében. Úgy is mondhatjuk, hogy a jogi garanciák érvényesülése a fontos – nem a használt nyelv. Ezzel szemben minden olyan esetben, amikor az állam vagy az általunk „közjoginak” nevezett szerv az egyik fél, a nyelvhasználat szükségszerűen korlátok közé kerül.

A magánjog és közjog között lévő területeken, mint például a *munkajog* területén a nyelvi szabályok inkább a közjogi jellegű, korlátozó vonásokat mutatják nekünk. A törvénykönyvben külön szabály hívja fel arra a figyelmet, hogy a kizárólagosan angol nyelvet megkövetelő szabály (lásd korábban az *English-only* tendenciát) jogellenességet von maga után.²⁴⁷ A szöveg elismeri ugyanis, hogy az egyén elsődleges nyelve gyakran a nemzetiségéhez, származásához köthető. A munkahelyen a munkavállaló elsődleges nyelvének (vagy az általa leginkább beszélt nyelvnek) a megtiltása hátrányosan befolyásolja az egyén foglalkoztatási lehetőségeit. Emellett a nemzeti származáson alapuló elszigeteltség és megfélemlítés légkörét is teremtheti, amely diszkriminatív munkakörnyezetbe vezethet. Természetesen kivételes az a helyzet, amikor a munkáltató bizonyítja, hogy az angol nyelvi környezet az adott vállalkozás vagy tevékenység esetében

²⁴⁶ 28 CFR 55.11.

²⁴⁷ 29 CFR 1606.7 (a).

indokolt. Ilyen helyzetben a munkáltató köteles megfelelő tájékoztatást nyújtani és az egynyelvű munkakörnyezet megsértése esetére járó szankciókról felvilágosítást nyújtani. Ha a munkáltató nem teljesíti ezt a tájékoztatási kötelezettséget, és a szabály megsértésén alapuló kedvezőtlen foglalkoztatási döntést hoz, megállapítható lesz a származás alapján történő hátrányos megkülönböztetés.

5.3. Kormányzati eszközök

5.3.1. Az elnöki normatív aktusokról röviden

Egyre lejjebb ásunk a szövetségi végrehajtási szabályok között. A törvénykönyvek mint a törvényhozó hatalom megnyilvánulásai után pillantsunk rá a végrehajtó hatalom szabályzóira is. Különösen arra az eszközre, amely kizárólag a végrehajtó hatalom feje, az elnök hatáskörében van. Az Amerikai Egyesült Államok elnöke egy nagyon különleges állam- és kormányfői pozíció. Erős jogkörei vannak, széles körben tud szabályozni és utasítást is adni az adminisztrációnak. Kormányfői mivoltában felelős a közigazgatás megfelelő működtetéséért, így egyértelmű, hogy a végrehajtást segítő, a törvényeket értelmező kérdésekben saját jogon is normatív szabályt bocsájthat ki. Ennek összefoglaló megnevezései *presidential directive* vagy *executive action*. Ezek közül az elnöki jogkörök közül is a történetileg legkorábban kialakult kettő, az *executive order* és a *presidential proclamation*.

Magyary, amikor az elnök hatáskörét vizsgálja, megállapítja, hogy „nemcsak az Egyesült Államok belső fejlődése, hanem az egész világ gazdasági és technikai haladása következtében magával hozta az elnök hatáskörének folytonos növekedését.”²⁴⁸ Azt is megjegyzi, hogy az elnök széles körű jogosítványai nem diktatórikusak, hanem a különböző kontroll-eszközök miatt a demokratikus értékeknek és az alapító atyák szándékának is megfelelnek. Ugyanitt mondja, hogy „szükségessé vált többek között az elnök rendeletkibocsátó jogának elismerése (*executive orders*) és folytonos tágitása, tehát ezáltal a törvényhozás funkciójának az ő javára való eltolása”.

Az elnök tehát jogot alkot, rendeletet bocsát ki, amely végrehajtási természetű. Alkotmányos alapjait több helyen találjuk. Egyrészt az Egyesült Államok Alkotmányának második cikke az elnököt széles körű végrehajtó hatalommal ruhazza fel. Rögtön a II. cikk 1. bekezdése szerint „a végrehajtó hatalom az

²⁴⁸ MAGYARY i. m. 117.

Amerikai Egyesült Államok Elnökét illeti [...]” Ebben mérlegelési jogot is kap, hogy az adminisztráció hogyan hajtson végre egy törvényt, továbbá széles körű irányítási jogot is kap a végrehajtó hatalom szervezete és személyzete fölött. Másodsorban a delegált jogalkotási hatáskörök jelentik e hatáskör jogalapját. Ilyenkor a törvényhozó jogalkotási aktussal átruházza a döntéshozási jogot egy-egy tárgykörben. Ez bizonyos fokú diszkrecionális jogkörrel ruházza fel az elnököt. (Mindez hasonló a magyar jog szerinti felhatalmazáson alapuló rendeletkibocsátási joghoz.)

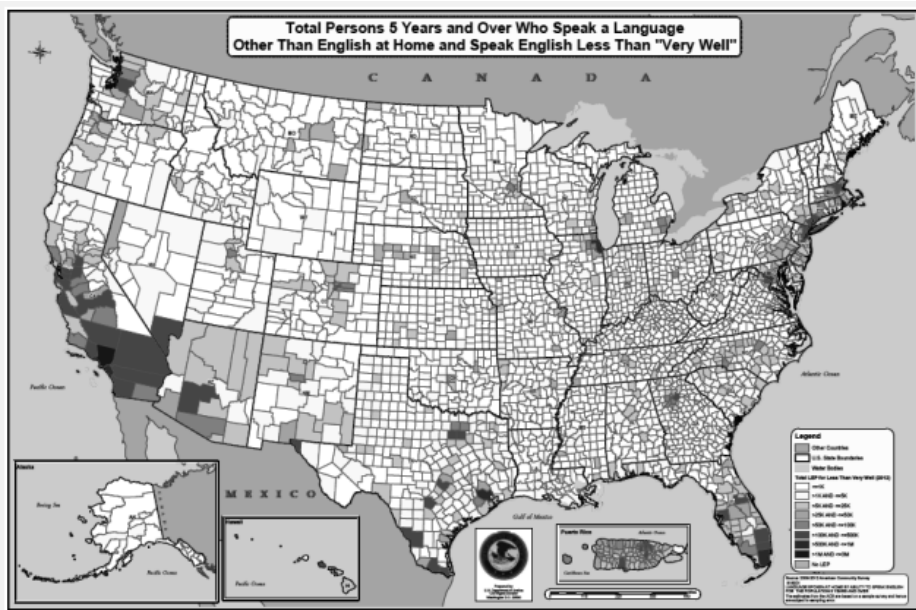
A műfaji kereteket azonban nem szabad a hazai jogalkotással minden fenntartás nélkül összehasonlítani. A szó fordítása is nehéz. Az „utasítás” nem igazán jó fordítás. Az *executive order* tulajdonképpen a végrehajtó hatalom fejének jogi felhatalmazás alapján kiadott szabályozó aktusa, amely kötelező erővel bír a közigazgatás szerveire. Tartalmát az fejezné ki leginkább, ha *végrehajtási utasításnak* fordítanánk. A *presidential proclamation* pedig talán úgy lenne fordítható, mint „elnöki hirdetmény”. Ennek az előbbivel szemben nincs kötelező ereje és inkább politikai műfaj, mint adminisztratív. Az elnöki működéshez szükséges és gyakran használt eszközökről van szó. Donald Trump elnök az első másfél éves kormányzása alatt mintegy kilencven ilyen aktust bocsátott ki.²⁴⁹ Havonta átlag ötöt. Jól mutatja, hogy olyan eszközök ezek, amely a kormányzás rendes működéséhez szükségesek.

A szövetségi kormányzati szervek (*agencyk*) által kibocsátott jogszabályokhoz hasonlóan az *executive order* is bírósági felülvizsgálatnak vethető alá. A bíróság ebben a normakontroll-jellegű eljárásban ezeket a szabályzókat meg is semmisítheti, ha törvénnyel vagy magával az Alkotmánnyal ellentétes lenne. Ezeknek a szabályzóknak a hatálya elsősorban a kormányzat belső életére, működésére terjed ki. Céljuk többnyire, hogy a jogalkalmazást segítsék, a törvények értelmezését végezzék el. Azonban ennél tágabb hatókörük is lehet, ilyenkor a törvényhozó hatalom jóváhagyó aktusa is szükséges az érvényességükhöz.

²⁴⁹ Ld. <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/> Ezeknek a normatív aktusoknak a hivatalos forrása még a kormányzati közlönyként működő *Federal Register* is, ahol jelenleg 1994-ig visszamenően minden elnöki végrehajtási utasítás megtalálható, <https://www.federalregister.gov/executive-orders>

5.3.2. Utasítás a közigazgatás nyelvi hozzáférhetőségéről

Ez a kis közjogi kitekintés szükséges volt ahhoz, hogy jobban megértsünk egy 2000-ben, William Jefferson (Bill) Clinton elnök által hozott *executive order*. A 2000. augusztus 11-én aláírt 13166. számot viselő végrehajtási utasítás a *LEP* személyek számára kívánta a közszolgáltatásokat jobban hozzáférhetővé tenni.²⁵⁰ A közigazgatás már akkor felmérte, hogy egyre jelentősebb méretű társadalmi réteg nem beszél megfelelően angolul, mégis alanyai az amerikai jognak, szolgáltatásokat vesznek igénybe, kapcsolatban állnak az állam különböző szerveivel. Ez már akkor húsz-huszonöt milliós nagyságrendű állampolgárt jelentett, ami az USA lakosságának közel egy százaléka. Minden századik ember alig tud angolul az Egyesült Államokban. Ezt a leghatékonyabban úgy tudja áthidalni az állam, ha saját magán kezdi a változást, és a nyelvhasználat terén is megkönnyíti a hozzáférést az általa nyújtott szolgáltatásokhoz.²⁵¹

Ez az elnöki végrehajtási utasítás előírja a szövetségi közigazgatási szervezeteknek (*agency*), hogy vizsgálják meg az általuk nyújtott szolgáltatásokat,

²⁵⁰ Az eredeti címe: *Improving Access to Services for Persons with Limited English Proficiency*. Ld. még az Igazságügyi Minisztérium információs oldalát ezzel az utasítással kapcsolatban, <https://www.justice.gov/crt/executive-order-13166>

²⁵¹ A kép forrása: lep.gov – Department of Justice, <https://www.lep.gov/maps/>

azonosítsák a korlátozott angol nyelvtudással rendelkező személyek igényeit, valamint dolgozzanak ki és hajtsanak végre egy olyan rendszert, amely biztosítja a szolgáltatásokhoz való megfelelő hozzáférést a *LEP* személyek számára is. Az elnök azt várja el a közigazgatási szervektől, hogy úgy biztosítják a megfelelő nyelvi hozzáférést szolgáltatásaikhoz, hogy mindez összhangban álljon a hatóság alapvető küldetésével és ne okozzon indokolatlan terheket. Az utasítás hatálya nemcsak a szövetségi hatóságokra tejed ki, hanem rajtuk keresztül minden olyan további szervre is, amelyek közpénzből gazdálkodnak és az ő ügyfeleik, kedvezményezettjeik lehetnek *LEP* személyek. A Szövetségi Igazságügyi Minisztérium annak érdekében, hogy további támpontot nyújtson a szervek számára a fenti kötelezettségek teljesítéséhez, közzétett egy *LEP* útmutatót,²⁵² amely tartalmazza azokat a követelményeket, amelyeket minden támogató, szolgáltató szervnek követnie kell, hogy a megfelelő módon tudják kiszolgálni a *LEP* személyeket.

A nyelvi hozzáférés szabályai természetesen nem minden határ nélküliek. A szöveg először is tartalmi, másodsorban pedig finansiális korlátokat állít fel.²⁵³ Az előbbi azt jelenti, hogy nem minden közszolgáltatást kell több nyelven hozzáférhetővé tenni, csak azokat, amelyek az előzetes felmérés alapján olyannak bizonyulnak, hogy hozzáférésük nyelvi támogatás nélkül akadályba ütközik. A nyelvi támogatásnak a szerv tevékenységének céljával is összhangban kell lennie – azaz azt kell szolgálja, amiért létrehozták a szervet, ami az elsődleges tevékenységi körébe tartozik. Továbbá nem minden nyelvre vonatkozik a támogatás, hanem csak azokra, amelyeket jelentős számban beszélnek azok a személyek, akik rendszeresen igénybe veszik a közigazgatás különböző szolgáltatásait. Mint azt később látni fogjuk, az egyik ilyen különösen érintett szektor az egészségügy.

A nyelvi segítség tehát nem automatikus, hanem egy *előzetes felmérés*, vizsgálat szükséges ahhoz, hogy a pontos tartalmat a közigazgatási szerv meg tudja határozni. Maga az utasítás is rendelkezik arról, hogy lehetőséget kell biztosítani konzultációra, vagy ahogy a szöveg mondja: *input* adására érdekképviselői szerveknek, egyéneknek és mindenféle érdekeltnek. Ezzel a rendszert nyitottá teszi a szabályozás és a további fejlesztés előtt is megnyitja a kaput. Az utasítás szerint ez a nyitottság és az így kapott *input* lehetőséget nyújt arra, hogy a közigazgatási szervek kidolgozzanak olyan megközelítéseket, amelyek bizto-

²⁵² Enforcement of Title VI of the Civil Rights Act of 1964 - National Origin Discrimination Against Persons With Limited English Proficiency.

²⁵³ Executive order 13166 Section 1.

sítják a praktikus, hatékony és gazdaságilag is átgondolt szolgáltatásnyújtást, amely az egyes szervezeteknek a sajátos körülményeit is figyelembe véve könnyen megvalósítható.²⁵⁴

Ez az végrehajtási utasítás hangsúlyozza azt is, hogy kifejezetten csak a közigazgatás belső működésére kíván hatással lenni, tehát szervezeti szabályozó eszköznek tekintendő. Ez azt is jelenti, hogy bíróság előtt érvényesíthető anyagi vagy eljárási jogot, illetve kötelezettséget nem teremt. Ez a szabályzó saját magáról gyakorlatilag azt jelenti ki, hogy *nem nyelvjogi szabályról, hanem egy management eszközzel van szó*, amely a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést segíti elő és nem alanyi nyelvi jogosultságokat teremt.

Bár a 13166-os *executive order* hatálybalépése óta a könyv lezárásáig közel húsz év telt el, hatásai ma is érezhetők és nyomon követhetők. Létrejött egy *LEP.gov* portál, amely támogatást kíván nyújtani az utasítás nyomán elindult kormányzati tevékenységekhez. Nyelvezetében pozitív és kooperatív, amely nagyban elősegíti céljainak megvalósulását. Azért hozták létre, hogy szövetségi hatóságok, szövetségi pénzalapok és programok felhasználói számára a *LEP*-vel kapcsolatos információkhoz, eszközökhöz és technikai segítségnyújtáshoz hozzáférést, kapcsolatot teremtsen. Olyan ernyő, amely alatt minden szövetségi és kormányzati *LEP*-információ megfér – a statisztikai hivatal közleményeitől, az egyes közigazgatási szervek nyelvpolitikáján és az igénybe vehető többnyelvű közszolgáltatásokon át egészen az egyéni panasz benyújtásáig. Ez utóbbiról megjegyzem, hogy nincs olyan önálló fórum, amely arra lenne hivatott, hogy az egyes nyelvjogi rendelkezések jogorvoslati vagy panaszforumaként működjön. A nyelvhasználattal kapcsolatos kifogások, panaszok az önálló hatóságok (*agency*) külön jogorvoslati és panasz-fórumaihoz tartoznak. Ez idő szerint több mint 28 szövetségi ügynökség rendelkezik olyan státúttal, amelyek alapjogi (*civil rights*) jogvédelmi mechanizmust tartalmaznak. Ezek közé fér a nyelvhasználattal kapcsolatos kifogások előterjesztése is.²⁵⁵

²⁵⁴ Executive order 13166 Section 4.

²⁵⁵ L.d. az Igazságügyi Minisztérium által összegyűjtött jogvédelmi adatbázist, amely minden főhatóság és autonóm szerv panasz-mechanizmusát összefoglalja, <https://www.justice.gov/crt/agency-specific-civil-rights-information#FACRO>

5.4. Nyelvvédelem különböző szektorokban

5.4.1. Alapjogvédelem – egyenlőségi klauzula

A U.S. Code 42. fejezete tartalmazza az egészségügyre és a szociális jogokra vonatkozó előírásokat. A mi fogalmaink szerint tágabb kört ölel fel ez a rész, mint egy egyszerű „egészségügyi törvényt”. A cím tartalmaz a közegészségügyre, a vízjogra, a szociális igazgatásra, az élelmezésügyre, a levegővédelemre, a mentálhigiénára és még egy sor területre vonatkozó anyagi jogi szabályokat és szervezeti rendelkezéseket, mint például az amerikai ÁNTSZ-nek megfelelő egészségügyi hatóság létrehozását. Találunk még a szektor személyzetével kapcsolatos szabályokat, amelyek munkajogi jellegűek, valamint különböző társadalmi rétegekkel kapcsolatos eltérő, szociális jellegű szabályokat, továbbá, finanszírozásról szóló rendelkezéseket is – külön pedig kutatás és fejlesztésre (K+F) vonatkozó normaanyagot. Mindezek mellett a 42. közegészségügyi és közjóléti cím tartalmaz alapjogvédelmi (*civil rights*) és adatvédelmi (*privacy protection*) szabályokat is. A U.S. Code ezen része tehát jelentősen több mint egészségügy, nevezhetjük akár „humán erőforrás” fejezetnek is. Olyan mintha a mi kontinentális alapjogi gondolkodásunk szerinti élethez, egészséghez, egészséges környezethez való jogokat szabályozó összes törvényt egybeszerkesztenénk.

Az alapjogvédelem körében a törvénykönyv (*Civil Rights Act, 1964*) mindenekelőtt deklarálja a jogegyenlőséget az Egyesült Államok teljes területén a szerződés-kötéshez, a jogalannyá váláshoz, a törvények által nyújtotta jogosultságok gyakorlásához.²⁵⁶ Nem véletlen, hogy a jogegyenlőség elismerése során először a szerződés-kötést említi a törvény. Az Egyesült Államok gazdaságra épülő filozófiája kihat a közszolgáltatásokra is. Első tehát, hogy bárki egyenlő módon tudjon szolgáltatókkal megállapodni. Emellett természetesen az állami szolgáltatásokhoz is hozzáférhet – amennyiben vannak ilyenek az adott szektorban. Az egyenlőség mércéje a szöveg szerint: a fehér állampolgárok (*white citizens*) által gyakorolt jogok. Ez talán egy történeti emlék a szövegben. Kialakulása érthető, hiszen a feketékkel, az indiánokkal kapcsolatban

²⁵⁶ 42 U.S. Code § 1981 (a) A teljes szövege a jogegyenlőségi klauzulának (Statement of equal rights) így szól: „All persons within the jurisdiction of the United States shall have the same right in every State and Territory to make and enforce contracts, to sue, be parties, give evidence, and to the full and equal benefit of all laws and proceedings for the security of persons and property as is enjoyed by white citizens, and shall be subject to like punishment, pains, penalties, taxes, licenses, and exactions of every kind, and to no other.”

a XX. század második felében sok jogegyenlőségi feszültség volt, amelyet követően nagy átalakuláson, fejlődésen ment át ez a terület. A szöveget 1964-ben, a latínó-támogató korszak hajnalán fogadták el. Mégis számunkra, akik itt a hispán-kérdésekkel foglalkozunk, érdekes ez a viszonyítási pont, hiszen a latínók nagy része nem mesztic, hanem fehér. Akkor miért hivatkoznak a latínókra mégis kisebbségként? Vagy a „fehér ember” egyúttal az angломánt is jelenti? Minden bizonnyal. A megkülönböztetésmentesség vonatkozási pontja tehát nemcsak egyszerűen faji kérdés az Egyesült Államokban, hanem nyelvi is. Ez a kettő viszont ritkán választható el.

A hátrányos megkülönböztetés megtörténtét végső soron a bíróság állapítja meg. A hispánok sérelmére elkövetett visszaélések nagy része azonban nem nyelvi jellegű, hanem az amerikai jogban „faji” megkülönböztetésnek nevezett jogsértés. Ilyen volt az, amikor egy rendőr a latínó motorosokra „specializálódott” – folyton őket vizsgálta és jelentősen súlyosabb büntetéseket szabott ki rájuk, mint másokra. Ezt a láthatóan faji különbségtételt a rendőrség vezetője is jóváhagyta. A bíróság megállapította, hogy a rendőrség folytonos gyakorlata jogsértő volt, sőt, alkotmányellenes. Nemcsak a *Civil Rights Act* szabályait sértette meg, hanem saját államának, Arkansasnak az emberi jogokat tartalmazó törvényét is.²⁵⁷

Hasonlóan nem nyelvi, hanem más, ebben az esetben a børszín alapján valósult meg hátrányos megkülönböztetés, amikor egy sötétebb bőr-árnyalatú Puerto Ricó-i asszony szeretett volna lakást bérelni New Yorkban. Kinézett egy lakást és egy ingatlan-bérbeadással foglalkozó ügynökhöz fordult. Az, amikor meglátta, közölte vele, hogy a lakás már nem kiadó. Az asszony azonban megtudta, hogy a hirdetésre továbbra is fogadják az érdeklődőket. Újra jelentkezett tehát. Már majdnem megállapodtak, amikor az egyik tulajdonos végül visszalépett és egy fehér férfinak adta ki a lakást.²⁵⁸

A latínó származás azonban børszín nélkül is okozhat hátrányos megkülönböztetést. Egy másik esetben egy tanárnőt helyezett át az iskola-körzet egy másik oktatási intézménybe, amiért a korábbi helyén „túlságosan” támogatta a hispán gyerekeket és szüleiket. Természetesen ő is hispán volt. Méghozzá, ahogy a keresetében írta: „fehér hispán”. Kérélmé ellenére a bíróság csak a nemzetiségi megkülönböztetést állapította meg.²⁵⁹

²⁵⁷ Giron v. City of Alexander, E.D.Ark.2010, 693 F.Supp.2d 904.

²⁵⁸ Quinones v. Nescie, E.D.N.Y.1986, 110 F.R.D. 346.

²⁵⁹ Quintana v. Byrd, N.D.Ill.1987, 669 F.Supp. 849.

Nyelvi jelleget – még ha elég áttételesen is – abban a jogesetben fedezhetünk fel, amelyik az egyik arizonai rendőrségen merült fel. Ez a déli állam határos Mexikóval, és jelentős számú latinó él itt. Tucson városban dolgozó hispán rendőrökkel kapcsolatban állapította meg a bíróság, hogy bár a helyi szabályok szerint kellett volna a spanyol nyelvtudásukat használni bizonyos helyzetekben és kapcsolatokban, illetve munkáltatói döntések során is figyelembe kellett volna venni a spanyol nyelvtudást, mégsem tették és ezzel jogsértést követtek el.²⁶⁰ Az USA közepén fekvő Oklahoma államban döntött úgy a bíróság, hogy egy kétnyelvű helyhatósági alkalmazottnak a szervezetnél az egynyelvűség követelménye (*English-only rules*) alóli mentességet élvez. Ezzel együtt azt is megállapította a bíróság, hogy a kizárólag angol nyelvű munkakörnyezet kialakítása általában a kétnyelvű alkalmazottak számára nem diszkriminatív.²⁶¹

5.4.2. Egészségügyi-szociális igazgatás

Az Egyesült Államokban a közszolgáltatások nyelvéről hallgat minden jogszabály. Még a bíróságok is vonakodnak arról nyilatkozni, hogy a hatóságok milyen nyelvet használjanak.²⁶² Azt is mondhatjuk, hogy a törvényhozás és az igazságszolgáltatás „ráhagyja” a hatóságokra, hogy milyen nyelvet használjanak. Segítségükre van az eljárási törvény és a saját státútumuk, amelyben meg van jelölve a feladatuk. Annak a leghatékonyabb és leginkább hozzáférhető módon való ellátása a legfontosabb cél. Akár egy, akár több nyelven.

Az egyik legismertebbnek mondott *Guerrero kontra Carlson* ügyben, a felperes számára szociális ellátást²⁶³ biztosított Kalifornia állam. Egy alkalommal levélben tájékoztatta a családot a hatóság, hogy a segélyt meg fogják szüntetni. Amennyiben ez ellen kifogásuk van, meghatározott időn belül fellebbezéssel élhetnek. Annak ellenére, hogy a szociális hatóság munkatársai tudták, hogy a támogatottak spanyol ajkúak voltak, az írásbeli tájékoztatást angolul küldték a számukra. A család természetesen nem értette meg a levél tartalmát, a jogorvoslatra nyitva álló határidőt pedig elmulasztották. Az így őket ért hátrány miatt viszont bírósághoz fordultak, ahol azt kifogásolták, hogy a tájékoztatás jogszerűtlen volt, és azért mulasztották el a határidőt, mert nem is tudtak róla.

²⁶⁰ Cota v. Tucson Police Dept., D.Ariz.1992, 783 F.Supp. 458.

²⁶¹ Maldonado v. City of Altus, C.A.10 (Okla.) 2006, 433 F.3d 1294.

²⁶² TIESMA i. m. 256.

²⁶³ Guerrero v. Carlson, 512 P.2d 833 (1973). Segélynek nevezett családi támogatást kaptak, amelynek a megnevezése: *Aid to Families with Dependent Children*.

Kalifornia állam bírósága megállapította, hogy bár a spanyol ajkú kultúra meghatározó Kalifornia államban, az Egyesült Államok azért mégis egy angol nyelvű ország. Ezt azzal meg is erősítette a bíróság, hogy amikor az állampolgárok a hatóságoktól kapnak tájékoztatást vagy bármilyen hivatalos iratot, amelyet nem értenek, meg kellene kérdeznük kétnyelvű ismerőseiket az irat tartalmáról. Ha ilyen ismerősük nincs, akkor vegyék igénybe az állam ingyenes jogsegélyszolgálatát, ahol fordítást tudnak készíteni a számukra. A bíróság végül pedig felvetette azt az egyedi ügyszó ugyan nem kapcsolódó problémát is, hogy ha egy ilyen ügyben spanyol nyelven kellene az államnak kommunikálni, akkor van-e olyan helyzet, amikor nem kellene. Az indoklás szerint nemcsak a spanyol nyelv van jelen Kalifornia államban, hanem a kínai, a japán, az orosz, a görög, a filippínó és a szamoai is.²⁶⁴ Mindezen nyelveken és még azon a több száz nyelven kellene a hivatalos iratokat megfogalmazni, amelyeket beszélnek az emberek Kalifornia államban? Van vége a sornak? Vagy a bíróság kimondja, hogy kétnyelvűnek kell lennie az államnak? Vagy van egy pont, amikor „behúzza a féket”? A tagállami bíróság ez utóbbi mellett döntött és példáját sok más tagállam is követte.

A szigorú tagállami jogot a szövetségi jog tudta oldani. A fent bemutatott *Civil Rights Act* VI. címe, az antidiszkriminációs klauzula segítette megtörni ezt az egynyelvű falat. A szövetségi finanszírozásból nyújtott támogatásokból nem lehet kizárni az állampolgárokat faji, bőrszín vagy nemzetiségi okból.²⁶⁵ Bár a nyelvi diszkriminációt nem említi külön a szöveg, mégis a származási, nemzetiségi kategóriához szorosan kapcsolódik.²⁶⁶ A fentebb bemutatott *Guidelines* éppen ebből a rendelkezésből épült fel. A LEP személyekkel kapcsolatban megfogalmazott kedvezmények többet jelentenek annál, hogy senkit sem érhet hátrány az angol nyelv ismeretének hiánya miatt. Véleményem szerint ez a gondolkodás inkább elébe megy két problémának is. Egyrészt mivel a közszolgáltatások egyébként is költségesek, fontosabb azok mind teljesebb megvalósulása, így *célszerű* a többnyelvű hozzáférés biztosítása. Másrészt pedig a szövetségi

²⁶⁴ Ez utóbbi egy óceániai szigetcsoporton beszélt nyelv. Szamoa jelenleg az Egyesült Államokhoz tartozik, mindössze háromezer négyzetkilométer területe van. A körülbelül kétszázötvenezer polinéz bennszülött nyelve a szamoai, amelyet a bíróság valószínűleg a nagy nyelvek felsorolásában ellenpontként mint a legkisebb és legmesszebbi nyelv vetette fel.

²⁶⁵ 42 U.S. Code Chapter 21 § 2000d. Az eredeti szövegben jól látható, hogy a támogatások odaítélésének megtagadását kiemelt esetként kezeli, de természetesen nem taxatív a felsorolás: „Prohibition against exclusion from participation in, denial of benefits of, and discrimination under federally assisted programs on ground of race, color, or national origin.”

²⁶⁶ TIESMA i. m. 256–257.

jog ezzel *példát mutat* a sokkal szigorúbb és nyelvi tekintetben többnyire intoleráns tagállami jogok számára.

Az egészségügyben igénybe vehető ingyenes szolgáltatások különösen jó példát mutatnak. Ezek, a főleg kórházi ingyenes szolgáltatások (*uncompensated services*) a társadalom szegény rétegei számára nyitottak. Olyan szolgáltatások (a magyar egészségügyi rendszer szavaival inkább: ellátások) ezek, amelyekért az azt igénybe vevő nem tud fizetni, vagy nem annyit, mint amennyibe az ellátás került. Ezeknek a szolgáltatásoknak a körét és a támogatás keretét minden évben a költségvetés határozza meg.²⁶⁷ A CFR szerint ezekről az ellátásokról tájékoztatást kell nyújtani a lakosság felé is. A tájékoztatás egyrészt sajtóban való publikálást, másrészt a lakossághoz közvetlenül levél formájában elküldött tájékoztatást jelent. Az amerikaiak különösen vonzódnak a postai szolgáltatásokhoz. Nemcsak a csomagküldés, de a levélben történő reklámozás, tájékoztatás, figyelemfelhívás is gyakran igénybe vett eszköz. A postai küldeményeknél tehát ne csak a mi fogalmaink szerinti hivatalos dokumentumokra gondoljunk, hanem naponta egy köteg legkülönbözőbb szervezetektől, cégektől és közszolgáltatóktól feladott levél érkezik egy családhoz. A tájékoztatásnak tehát ez valóban egy működő formája az USA-ban, nem véletlen, hogy a szövetségi törvénykönyv külön rendelkezést tart a formájára és tartalmára nézve. Az ingyenes ellátásokról szóló levelet *angolul és spanyolul* kell megfogalmazni és eljuttatni a kórház vagy a sürgősségi-baleseti ellátó hely (*emergency room*) illetékességi területén élő háztartásokba.²⁶⁸ A kódex továbbá más nyelvek felé is mutat érzékenységet. Ugyanis, ha az adott területen élő lakosság az angolon és spanyolon kívül más nyelvet beszél, ezen a nyelven is lehet tájékoztatást adni, amennyiben a 10%-os nyelvi határt eléri a lakosság lélekszáma. Ezt a nyelvi küszöböt természetesen a statisztikai hivatal adatai alapján kell időről-időre meghatározni.

A CFR fenti szabálya, tudjuk, a közigazgatás anyagi jogi rendelkezései közé tartozik. Éppen ezért tartom különösen fontosnak azt megjegyezni, hogy az amerikai közigazgatás nem fél *de facto kétnyelvűséget* kimondani. Ez a nyelvhasználati szabály azt üzeni, hogy az állami funkciók minden állampolgárért vannak, függetlenül attól, hogy milyen nyelvet használnak. A nyelvről tudjuk, hogy adottságként tekinthetünk rá. A nyelv akkor él, ha vannak beszélői, használói és van olyan kommunikációs közeg, amelyben használjuk. Ha egy kórház működési területén több nyelvet beszélnek, szétárthatja vajon a kezét az

²⁶⁷ 42 CFR 124.502 (m) (1).

²⁶⁸ 42 CFR 124.504 (b).

egészségügyi ellátó, mondván, jöjjön, aki érti? Aligha. Ha például Kalifornia államnak saját eljárási törvénye rendezné a minimális nyelvhasználati jogokat, akkor nem járhattak volna úgy a fenti eset szereplői, hogy lemaradnak egy jogorvoslati határidőről, amely lehet, hogy a számukra anyagilag is pótolhatatlan volt. Nincs erre nyelvi szabály, de elvárható-e az államtól az ilyen proaktív gondolkodás? Nyilván általánosan nem, hiszen – főleg olyan méreteken, mint az USA – valóban végeláthatatlan kötelezettségeket jelentene ez az állam felé. Ezt helyesen látta a bíróság. Egy-egy szektorban azonban, ahol az a cél, hogy a társadalom mind teljesebb körben igénybe tudjon venni egy szolgáltatást, ott viszont – megint csak észszerű keretek között – véleményem szerint igen.

Ezt a gazdasági szektor felmérte és ami csak lehet, mára már angol-spanyol kétnyelvű. Vannak olyan államok is, amelyek felmérték a kétnyelvűségben rejlő előnyöket – ezt majd Ohio állam példáján fogjuk később látni. Ha a humánigazgatási példánál maradunk, az alany (jogalany) oldaláról a fő különbséget az európai kontinentális és az amerikai *common law* között abban látom, hogy az előbbi a deklarált jogokhoz ragaszkodik, míg az utóbbi a szolgáltatásokhoz való hozzáféréshez. Végző soron persze mindegyik ugyanazt a célt szolgálja: egy nem domináns nyelvet beszélő személy az anyanyelvén tudjon kapcsolatba lépni az állammal. Az út odáig azonban más: az egyik a jogosultság elméleti létén, a másik egy igénybe vehető szolgáltatáson vitázik. Mire az elemzés végére érünk, talán több összehasonlítási támpontunk lesz, hogy melyik módszer hatékonyabb. Lehet, hogy egyik sem és lehet, hogy mindegyik. Lehet, hogy ne is így tegyük fel ezt a kérdést.

5.4.3. Oktatás

Kinney Kinmon *Lau* egy San Francisco-i általános iskola kínai származású diákja volt. Hozzá hasonlóan a tankerület többi kínai származású tanulója sem ismerték az angol nyelvet, azt az iskolában szerették volna megtanulni, de ott magához a nyelvtanuláshoz segítséget nem kaptak. Helyette igazi mély vízbe dobták őket: rögtön idegen nyelven kellett a tanulmányaikat elkezdeni, amely sok nehézséget okozott nekik. Olyannyira, hogy szüleiket meggyőzte egy jogász, hogy érdemes a tankerület (*San Francisco Unified School District – SFUSD*) akkori vezetőjével, Alan H. *Nichols*-szal szemben keresetet benyújtani a bíróságra, mert a szövetségi törvények értelmében nem kellene ilyen problémákkal küzdenie a diákoknak. A mintegy ezer diákot érintő kérdésben a gyerekek szülei bele is mentek a perbe – ami Amerikában nem meglepő – és

arra hivatkoztak a bíróság előtt, hogy a nyelvtanuláshoz semmi segítséget nem adott az iskola. Ezzel az ő *LEP* gyerekeiket nemhogy egyenlő, de jelentősen hátrányosabb helyzetbe hozta az iskola, mint az angolul tudó társaikat. Így a tankerület, amely instruálja az iskolákat, megsértette az Alkotmány tizenharmadik kiegészítését, valamint a *Civil Rights Act*-et, különösen ezek egyenlő védelemhez nyújtott és az oktatási diszkrimináció tilalmát kimondó szabályait.

Az ügy természetesen a szövetségi Legfelsőbb Bíróságig jutott. A bíróság 1974-ben egy összetett, nagyon érdekes és mai napig a tárgyban talán a leggyakrabban idézett ítéletet hozta meg.²⁶⁹ Egyrészt az alkotmányértést nem, de azt megállapította, hogy ha ugyanazokat a feltételeket (eszközök, könyvek, tanárok, tanrend) biztosítja az iskola minden diákja számára, nem feltétlenül segíti elő az egyenlőséget. Hozzátehetjük, ennek a fordítottja is igaz: a diákok felé nyújtott eltérő (vagy inkább: személyre szabott) oktatási módszer nem feltétlenül okoz hátrányos megkülönböztetést. Ahogy a bíróság kimondta: az angolul nem értő diákok az egyenlőnek gondolt feltételek ellenére érdemben ki vannak zárva az oktatásban való részvételtől.²⁷⁰ Ennek ellenére a bíróság nem szabott ki súlyos szankciót az iskolával és a tankerülettel szemben – talán éppen ezért is válhatott elvi döntéssé az ítélet. Kimondta azonban azt, hogy a *Civil Rights Act* alapján az iskoláknak meg kell hozni olyan döntéseket, kedvezményeket (*affirmative steps*), amelyek segítségével az angolul nem tudó diákok nyelvi deficitjét csökkenteni tudják. Ez a gondolatsor vált később az amerikai kétnyelvű oktatáspolitikai kiindulópontjává.

Ne siessünk azonban ennyire előre. Az oktatás talán az az igazgatási ágazat mind közül, amelyik azóta érintett nyelvi kérdésekkel, mióta az első telepések partra léptek az Újvilágban. Az oktatás nyelvvel, nyelveivel kapcsolatban mindig az amerikai identitás két fő táborra feszült egymásnak: az asszimilációpártiak és a pluralisták.²⁷¹ Vagy ahogy korábban említettem: az olvasztóüst és a salátástál. A gyarmati nyelvek az első világháborúig teljes mértékben és szinte háborítatlanul fennmaradtak a kontinensen. Ez azt is jelenti, hogy volt iskolánk, ahol a nyelvet tovább tudták adni a következő generációknak. A XVIII. és XIX. századi Amerikában tehát már megtaláljuk a többnyelvűséget és a nem-angol nyelvű képzés előzményeit. Sőt, a kétnyelvű képzéseket is. Az amerikai polgárháború idejéig, az 1860-as évekig volt olyan iskola *Cincinnati* államban,

²⁶⁹ Lau v. Nichols, 414 U.S. 563 (1974).

²⁷⁰ Ahogy a bíróság ugyanott fogalmaz: „[...] students who do not understand English are effectively foreclosed from any meaningful education.”

²⁷¹ Bilingual Education (szerző nélkül) i. m. 704–712. Reprintben: GALLEGOS i. m. 98–109.

amely egyszerre két nyelven is tanított. Ezek az iskolák fél napig németül és fél napig angolul vezették az órákat. A német félnap pedig különösen a nyelvnek az oktatásával telt.²⁷² Ilyen német iskola főleg olyan nagyvárosokban működött, ahol nagy német közösség is élt, például Indianapolisban, St. Louisban vagy Baltimore-ban. Hasonlóan, a déli államokban, főleg *Louisianában* francia-angol kétnyelvű iskolák működtek. A Mexikótól elcsatolt területeken pedig a spanyol nyelv volt az oktatási nyelv, de például Új-Mexikóban működött spanyol-angol kétnyelvű iskola is. Emellett a XIX. század többi bevándorlója is próbálta az anyanyelvét az oktatásban is megőrizni, így ismerünk ebből a korszakból norvég, cseh, olasz, lengyel és holland iskolákat is.²⁷³

A nyelvi sokszínűség azonban nem tartott sokáig. A XIX. század végén és a XX. század elején a már korábban említett roosevelti erős amerikai identitás az oktatásból gyorsan kiűzte a nyelveket, és helyette kizárólag angol nyelvű intézményrendszert teremtett. Ez volt az a korszak, amikor az „amerikanizáció” megindult és az amerikai identitást egyértelműen összekötötték az angol nyelvvel. Az „igazi amerikai” pedig, mint tudjuk, nem „kötőjeles”, ahogy már Rooseveltnél kategóriáját megismertük.²⁷⁴ Amerikának továbbra is szüksége volt bevándorlókra, így azok beilleszkedésére (vagy inkább: beillesztésére) nem is volt más teória alkalmasabb, mint az olvasztóüst, a *melting pot*. Rooseveltnél hét évvel azután, hogy már nem volt az Egyesült Államok elnöke, megjelentett egy könyvet,²⁷⁵ amelyben újra megerősíti az elkötelezettségét a „tisztán” amerikai identitás felé. Mint írta, vannak államok, amelyek önkormányzattal és saját nyelvvel bírnak.

„De amikor egy ember ide jön, legyen akár német, szláv, olasz, a Brit szigetekről való, vagy skandináv, vagy bárki, amikor állampolgárságot nyer [...] amerikai lesz, és csak amerikai, és elhagyja a korábbi állama vagy uralkodója felé való hűségét. [...] Elfogadja az Egyesült Államok intézményeit és ezért el kell fogadnia a nyelvet is, amely ma az anyanyelve az itt élő embereknek, függetlenül attól, hogy ereinkben honnan származó vér folyik.”²⁷⁶

²⁷² Uo. 99.

²⁷³ Uo.

²⁷⁴ Ld. a 4.2.1. fejezetet.

²⁷⁵ ROOSEVELT i. m.

²⁷⁶ Uo.73.

Szerinte nemcsak egy szerencsétlenség, hanem egyenesen

„bűn lenne ebben az országban a nyelvi különbségeket tovább örökíteni, hiszen ez az egységes nemzetté válást megakadályozná. [...] Pontosan úgy, ahogy egy zászlónk van, úgy kell egy nyelvünk is legyen, a Függetlenségi Nyilatkozat nyelve, Washington búcsúüzenetének a nyelve, Lincoln második beiktatásának és gettysburgi beszédének a nyelve.”²⁷⁷

Ez az egyértelműen egynyelvű üzenet az oktatásra is értelemszerűen kihat. Rooseveltt különösen az angol nyelv oktatását emeli ki:

„[m]inden bevándorló számára, a fiataloknak nappali, az idősebbeknek esti iskolában, meg kell adni a lehetőséget, hogy megtanuljanak angolul; ha öt év elteltével sem tanult meg angolul, akkor vissza kellene küldeni arra a földre, ahonnan ő jött.”²⁷⁸

Kemény szavak ezek. Azonban (szerencse vagy szerencsétlenség, ki tudja) csak politikai irat maradt, nem jogszabály. Mindenesetre a hatása jelentős. Már tárgyalunk róla, hogy az első világháborút követően a német nyelv szinte teljesen megszűnt az észak-keleti régióban. Hasonlóan a francia nyelv jelentősége is csökkent délen. A gyarmati nyelvek közül csak a spanyol maradt meg ebben a nagy XX. századi ellenszélben. Nyilván ehhez a magas lakosságszám és a szinte folyamatosan érkező bevándorló utánpótlás is kellett.

A második világháborút követően az emberi jogok szélesebb elismerésével a kétnyelvű oktatás reneszánszát élte. Ennek három fő oka lehet.²⁷⁹ Az első a törvényhozás támogatása. 1967-ben fogadták el a kétnyelvű oktatásról szóló módosításcsomagot (*Bilingual Education Act*), amely áttörést hozott, különösen a spanyol nyelv és a latinók szempontjából. Ez a törvény egyfajta decentralizációt hozott az oktatásban azzal, hogy lehetővé tette az iskolai körzetek számára a kétnyelvű oktatást. Ehhez kapcsolódik a fellendülés második oka: a bírósági jogalkalmazás és jogértelmezés útján érkező támogatás. Az 1974-es *Lau v. Nichols* ügyről már volt szó. Arról is, hogy nagy hatású és alapvető jelentőségű

²⁷⁷ Uo. 74.

²⁷⁸ Uo. 84.

²⁷⁹ Bilingual Education i. m. 101–103. alapján.

döntés volt ez. Sokáig azonban bizonytalanság övezte az ítélet további sorsát, mivel a bíróság nem mondta meg egyértelműen, hogy hogyan kell biztosítani a nyelvi hozzáférést. A bíróság annyit mondott csak, hogy angol nyelvet tanítani kínai származású diáknak és kínai nyelven vezetni az órákat két különböző dolog. Ezenkívül lehetnek azonban még más megoldások is. A megoldás-keresésbe a kormányzat is bekapcsolódott, és így 1976-ban született egy másik *Guidelines* a kétnyelvű oktatás lehetséges eszközeiről, amelynek kidolgozásába a szakmát is bevonták.

Bizonytalanságban azonban sokáig nem lehet élni – és a közigazgatás különösen nem alkalmas arra, hogy improvizáljon. A nyolcvanas évektől kezdve tehát következett egy enyhülés a lelkesedésben. Az államok eltérő gyakorlatokat folytattak, Kaliforniát pedig különösen úgy emlegetik, mint az az állam, ahol az angol egynyelvűség próbál dominálni az oktatásban is.

Az oktatásügy előzményeinek áttekintése után könnyen észrevehetjük azt a párhuzamot, amely a nyelvek, különösen az angol nyelv dominanciájának alakulása és az oktatás, különösen a kétnyelvű oktatás között található. A nyelvhasználat szabályozása és elismertsége az oktatásüggyel áll talán a legszorosabb kapcsolatban. Az USA-ban amikor a kisebbségi nyelv presztízse magas volt, kétnyelvű oktatás is folyhatott. Amikor azonban az egynyelvűség iránti törekvések voltak a meghatározóak, akkor az oktatásban is azonos tendenciák voltak megfigyelhetők. A párhuzamosság egyértelmű és indokolt.

Nézzük most meg, hogy a hatályos szabályozás miként alakul.

Az Alkotmány külön oktatási alapjogi vagy az igazgatásra vonatkozó rendelkezéseket nem tartalmaz. Ezért természetesen, mint eddig, most is a szövetségi törvénykönyvhöz, a *U.S. Code*-hoz fordulunk, hiszen abban remélhető minden oktatással kapcsolatos garanciális szabály. A 20. cím szól az oktatásról. Ebben a könyvben az oktatási rendszer és az oktatáshoz való jog sajátos amerikai megvalósulását nem mutatom részletesen be, mert nagyon elterelne minket a tárgyról. Meg kell azonban említeni, hogy az amerikai oktatási rendszerben a köz- és magánoktatás között több évtizedes feszültség húzódik. Ez az alapfokú oktatástól a felsőoktatás végéig megtalálható. Az európai kontinensről érkező szemlélő számára mindez idegenül hathat. Az amerikai oktatás vizsgálatakor tehát megint el kell távolodnunk a kontinentális gondolkodásunk paradigmáitól.

Az oktatási jog területéről talán az egyik legfontosabb anyagi jogi jellegű szabályt idézem először. Az Alkotmány tizennegyedik kiegészítésének oktatási jogra való alkalmazását, azaz az egyenlőtlenségek felszámolását a hetvenes években kezdte el a Kongresszus. Mivel az USA Alkotmánya az alapjogok túlnyomó részét az egyenlőség elvéből vezeti le, így nem meglepő, hogy az

oktatási jog minden alapjogi-garanciális, anyagi, eljárási és szervezeti szabályát is a jogegyenlőséghez kapcsoljuk. Az 1974-ben meghozott *Equal Education Opportunities Act (EEOA)* ezt kívánta helyrehozni és szövetségi szinten megoldást keresni. A törvény a védelmet kiterjeszti mindenkire, aki az oktatásban részt vesz: tanuló, oktató és más munkatárs. Az „egyenlő oktatás” igénye az amerikai emberi jogi mozgalom idejében fogalmazódott meg. Bár nyilván az elsődleges cél a feketékkel szembeni hátrányos megkülönböztetés felszámolása volt, a nyelvi különbözőségek és az ehhez kapcsolható szegregáció megszüntetése is a prioritások között volt. Hasonlóan a korábban bemutatott antidiszkriminációs klauzulákhoz, itt sem fogalmaz meg a törvény külön nyelvi alapon megvalósuló megkülönböztetést. A faji, bőrszínbeli, nemi vagy nemzetiségi megkülönböztetés kategóriák közül itt is az utóbbihoz kapcsolható a nyelvi alapon való megkülönböztetés.²⁸⁰ A szegregált oktatási intézmények ellen a Kongresszus olyan erős kifejezéseket is használt a törvényben, mint a „kettős oktatási rendszer” (*dual school system*) felszámolása.

Valóban, a hetvenes évekre köztudottá vált, hogy az amerikai lakosság egy jó része olyan kulturális közegben nő fel, amely más, mint az angloán iskolai környezet, és ez az iskolákban is és a családokban is feszültségeket szül. Az EEOA elfogadásának idejében a bíróság is a kétnyelvű oktatásban látta a megoldást, azonban egy ügyben, amikor egy kolorádói iskolában a diákok alkotmányos jogaikra hivatkozva követelték a kétnyelvű oktatás bevezetését, a bíróság elutasította a keresetüket. Bár a kolorádói szövetségi bíróság megváltoztatta az ítéletet és utasította a szerveket a kétnyelvű oktatási program kidolgozására, a szövetségi legfelsőbb bíróság kimondta, hogy a kétnyelvű programok nem alternatívái a szegregációellenességnek. A spanyol ajkú diákok számára az EEOA ugyanis a szegrációmentes képzés követelményét írja elő, azonban ez magába foglalja azt is, hogy a képzés az angol nyelv megfelelő elsajátítását is szolgálja.²⁸¹ Ezzel a bíróság azt is kimondta, hogy nincs a kétnyelvű oktatáshoz alkotmányos alanyi jog.²⁸²

Ha újra ránézünk a törvénykönyv szövegére, észrevehetjük, hogy nyelvhasználati szabályt több helyen, elszórva tartalmaz a szöveg. Ezek közül is kiemelném, hogy az *oktatásügy a hispánokat és a bennszülött indiánokat nevesíti külön* mint az oktatás különleges alanyait. Mivel a két csoport képzése speciális igényeket támaszt, így ennek a feladatnak az ellátására egy külön intézményt

²⁸⁰ 20 U.S. Code Chapter 39 § 1701.

²⁸¹ Keyes v. School District No. 1. Denver, Colorado, 521 F.2d 465.

²⁸² Russo i. m. 919–922.

állít fel a szövetségi jog. Ez a „hispanokat támogató intézmények” kategóriája (*Hispanic-Serving Institutions*).²⁸³ Ezt az 1998-ban létrehozott intézménytípust annak felismerése okán hozták létre, hogy a latinók nagy számban voltak aluliskolázottak. A kilencvenes évekre a latinók és a más fehér tanulók (*non-Hispanic white*) közötti különbség a középiskolát tekintve egyre jelentősebb lett. Erről már korábban szóltam, azonban itt ugyanannak a jelenségnek egy más aspektusa látható: a nyolcvanas évek „latinóellenes” közhangulata után a kilencvenes évek második felében újra fordult a kocka. A latinók immár nem vagy nemcsak mint kisebbség és bevándorlók jelennek meg a jogalkotásban, hanem mint gazdasági tényezők, avagy a magyarul kicsit disszonánsan hangzó „erőforrások”. A Clinton-kormányzat idejében újragondolt szerepeknek kisebbségi jogi szempontból is nagy hatása lett. A latinók integrálása az ő gazdasági potenciáljukra is épít – amelyet később kiegészít a kulturális értékeik egyre szélesebb körű elismerése – a zenétől, a konyhakultúrán át a nyelvig. Mindehhez vezető első lépcső azonban a latinók hiányos oktatásának a rendezése. A hispanokat támogató intézmények végülis kormányzati programban részt vevő középiskolák és felsőoktatási intézmények, amelyek kifejezetten figyelnek arra, hogy a latinó diákok minél nagyobb számban szerezzenek végzettséget és ha lehet, tanuljanak is tovább. Olyan iskolák jelentkezhetnek ebbe a programba, ahol legalább a tanulók egynegyede latinó.²⁸⁴ Tekintettel arra, hogy a társadalom egy szegényebb rétegének oktatását látják el ezek az intézmények, az anyagi forrásaik is korlátozottabbak, hiszen a tanulók szüleitől sem várható további anyagi hozzájárulás. Így a program célja az is, hogy az iskolák szakmai támogatása mellett a finanszírozásukat is rendezze és költségvetési stabilitást is nyújtson. Az ötéves időtartamra nyújtott támogatás személyi kiadásokra és dologi költségekre is kiterjed, mint az épület karbantartása vagy pedig oktatási eszközök beszerzése. Támogatja a program továbbá az oktatásmódszertan fejlesztését is, megkötve azonban, hogy az angol nyelvű oktatásnak teret kell biztosítani.²⁸⁵ Ezzel a fordulattal a program a kétnyelvű oktatás kapuját nyitja meg, amelyben mind a spanyol, mind az angol nyelv egyszerre jelenik meg az oktatásban. Bár e modell érdemeit gyorsan fel lehet mérni, hiszen a kétnyelvűség – különösen a világ két legnagyobb számban használt nyelvét illetően – csak előnnyel járhat, korántsem nevezhető kizárólagosnak az USA területén. Ennek oka pedig a hol szigorúbb, hol engedékenyebb tagállami jog.

²⁸³ 20 U.S. Code Chapter 28 § 1101.

²⁸⁴ 20 U.S. Code § 1101a(a)(5).

²⁸⁵ 20 U.S. Code § 1101b(b)(5).

Egy másik fontos szervezeti szabály az Oktatási Minisztériumhoz (*Department of Education*) kapcsolódik. Szintén a hetvenes években, az emberi jogi mozgalom fénykorában, a *Lau*-ítélettel egy évben (1974) és nyilván annak hatására a kormányzat létrehozott egy szervezeti egységet, amely a kétnyelvű oktatásért és a kisebbségi nyelvi ügyekért volt felelős.²⁸⁶ Az *Office of Bilingual Education and Minority Languages Affairs* (nevezzük: „főosztálynak”) szabályait azonban nem a szövetségi törvénykönyv, hanem a kormányzati-közigazgatási szabályokat tartalmazó *CFR* tartalmazta.²⁸⁷ A kétnyelvű oktatás támogatásának célja elsősorban az volt, hogy az angol nyelvet minél magasabb szinten el tuják sajátítani a diákok, másrészt pedig minden tantárgyból eredményesebb fejlődést reméltek annak tudatában, hogy a tantárgyak egy részét saját anyanyelvükön sajátíthatják el. A főosztály támogatáskezelő is volt egyben, hiszen olyan programokat, díjakat, ösztöndíjakat hozott létre, amelyek mindegyike a kétnyelvű oktatás fejlesztésére és terjesztésére volt hivatott.

Az idő és az évtizedek alatt a kétnyelvű oktatáshoz kapcsolódó tapasztalatok azonban ennek a főosztálynak az átszervezését indokolták. Így jöhetett létre – az immár a szövetségi törvénykönyvben szabályozott – *Office of English Language Acquisition, Language Enhancement and Academic Achievement for Limited English Proficient Students* (rövidebben: *Office of English Language Acquisition, OELA*), amely a *LEP* személyek nyelvtanulásáért és főleg az angol nyelvismeret fejlesztéséért lett felelős.²⁸⁸ Már a főosztály nevéből is látható, hogy a kétnyelvűség tartalma változott, szélesedett. A korábbi csupán kéttannyelvű oktatási modellt azóta többször újragondolták. Később visszatérek még arra, hogy a hetvenes évektől kezdve máig milyen oktatási modellek alakultak ki a szűken vett kéttannyelvű oktatás mellett. Ezt a kormányzati munkának is követnie kellett, ezért a fő célokat megtartva (angol nyelvismeret növelése és az tudásszint emelése) ma a főosztály munkájának kifejezett célja, hogy a származási nyelveket és kultúrákat megőrizve a kétnyelvűség (*biliteracy*) vagy többnyelvűség (*multiliteracy*) előnyeit is felismerhetővé és elérhetővé tegye a diákok számára.²⁸⁹ Ez utóbbi fogalom, a *multiliteracy* azonban többlettartalmat is hordoz. Egy finn oktatásmódszertani cikk fejt ki, hogy az oktatás-tudományban ez sokoldalú írni-olvasni tudást is jelent, amely nemcsak a szövegek megértését, hanem azok létrehozását is jelenti. Nemcsak egy „tantárgyra,

²⁸⁶ Ld. részletesen (különösen a programokról) a minisztérium adatbázisát: www2.ed.gov/pubs/TeachersGuide/obemla.html

²⁸⁷ 34 CFR §§ 500–599.

²⁸⁸ 20 U.S. Code § 3420.

²⁸⁹ Ld. az OELA honlapját, www2.ed.gov/about/offices/list/oela/index.html

anyanyelvre és irodalomra szorítkozik, hiszen valamennyi tantárgy saját szakterületére jellemző szövegtípusokon keresztül közvetíti az ismereteket és fejleszti a készségeket”.²⁹⁰ A több nyelven való szövegértés és szövegalkotás angol, spanyol és más nyelveken fontos célkitűzést és nagy kihívást jelent egy olyan országban, amely érezhetően problémának tartja azt, hogy polgárai nem beszélnek idegennyelveket.²⁹¹

A főosztály a célok elérése az érdekében oktatáspolitikai információs bázist is működtet, valamint támogatás nyújt a tanárképzéshez, kutatáshoz. A minisztériumi főosztály háttérintézménye a *National Clearinghouse for English Language Acquisition (NCELA)*,²⁹² amely áttekintést nyújt a tagállamokban nyilvántartott angolul tanuló diákok létszámáról (*English Learners – EL*), valamint a kétnyelvű oktatással foglalkozó tanulmányok és folyóiratok folyamatosan fejlesztett gyűjteményét is tartalmazza a honlap, amely a tárgyban kutatók számára igazi haszonnal jár. Az pedig már szinte magától értetődő, hogy hírlevelet is működtetnek, amely a kétnyelvű oktatással – és ezen belül is – különösen a latinók kétnyelvű oktatásával kapcsolatos eseményekről tájékoztat.

Az amerikai oktatási kormányzat munkájának bemutatásából az egyik tanulság az lehet, hogy az amerikai oktatásban két nyelvtípus vagy nyelvhasználati típus jelenik meg. Az egyik az indián – ideértve a hawaii és más csendes-óceáni bennszülöttet – a másik a spanyol ajkú latinó. Mind a kettőnél fontos a nyelvet beszélők lélekszáma: az előbbinél azért, mert olyan kevesen vannak, hogy a nyelv kihalása csak a tudatos és támogatott oktatással előzhető meg; a másikinál pedig azért, mert a nagy lélekszám miatt az anyanyelven történő szocializációt eredményesebbnek ítélik. A kiindulópont és az ok különböző, de a megoldás és a következtetés azonos: anyanyelvi oktatást kíván biztosítani az Egyesült Államok. Nem véletlen tehát, hogy a törvénykönyvben több helyen a bennszülött amerikaiak és a latinók párhuzamosan jelennek meg – szinte kötelékben.

Az Amerikai Egyesült Államok kontinentális területén élő indiánok, valamint a csendes-óceáni népek bennszülöttei (akiket a törvény így együtt *native americans*-nek hív) közös támogatási formában részesülnek például Puerto Rico latinóival. Az oktatási programokban úgy jelenik meg a nemzetiségi anyanyelv

²⁹⁰ GRÜNTHAL i. m.

²⁹¹ Megjegyzem, a hispán-oktatásban a beszélt nyelv (nyelvjárás) standardizálása is külön kérdéseket vet fel a nyelvészek számára. Mindez a spanyol mint a világ egyik legnagyobb számban beszélt nyelve tekintetében nem is meglepő, annál inkább a magyar nyelv oktatása tekintetében. Ld. KONTRA i. m. 72–88.

²⁹² Ld. ncela.ed.gov

oktatása, hogy az eredmény az angol nyelvtudásban való fejlődés kell legyen.²⁹³ Ezzel egyébként, még ha nem is szó szerint ezt fogalmazza meg a jogszabály, a *szövetségi jog a kétnyelvű állampolgárok képzése* iránt elkötelezett.

A teljesség kedvéért meg kell jegyezni azt is, hogy a bennszülött nyelvek fejlesztésére és oktatására nagyobb erőforrásokat fordít az USA. Az amerikai bennszülöttek és az alaszakai indiánok számára külön nyelvoktatással foglalkozó iskolai rendszert támogat a szövetség jog.²⁹⁴ Az indián törzsek és az általuk működtetett, oktatással foglalkozó szervezetek, iskolák, egyetemek anyagi támogatást kaphatnak annak érdekében, hogy elsődlegesen saját anyanyelvükön képző intézményeket működtessenek. Erre a támogatásra külön pályázati formát rendszeresítettek, tehát a kétnyelvű oktatás és a bennszülött nyelvek megőrzését célzó oktatás sem jár alanyi jogon.

Az oktatásban megjelenő kétnyelvűséget (*language instruction educational program*) úgy definiálja a törvénykönyv, hogy elsődleges célja az angol nyelv elsajátítása és az abban való előrelépés, azonban az oktatás során oktatási nyelvként mind az anyanyelv, mind az angol nyelv megjelenik.²⁹⁵ Mind az indián nyelv, mind a spanyol nyelv tekintetében a törvénykönyvből látszik, hogy az *anyanyelven történő oktatást* emeli ki a rendszer és nem az anyanyelv mint idegennyelv oktatását. Az előbbi segítségével ugyanis élő nyelv marad az anyanyelv, míg az utóbbi – főleg a kihalás szélén levő indián nyelvek esetében – inkább csak rontaná a nyelv aktív használatát. Még ha az utolsó utáni pillanatban is, de az amerikai jogban látszik a szándék az őshonos indián nyelvek megőrzése iránt.

A *Lau*-ítéletben a Legfelsőbb Bíróság nyitva hagyta a kérdést, hogy milyen módon lehet a nyelvi különbségeket feloldani. Az eddig bemutatott példák sora mutatja, hogy nemcsak egy megoldás van a tagállamok és a szövetség kezében. Ami biztos: megoldást kell találni arra, hogy a nem angol anyanyelvű tanulók számára mind az angol (közös) nyelv elsajátítása, mind pedig saját anyanyelvük és ezzel együtt kultúrájuk, közegük és kapcsolataik megőrzése megtörténjen. Sokszor nehéz ezt a kettőt összeegyeztetni. A már idézett Peter M. Tiersma három oktatási módszerben foglalta össze a *Lau*-ítélet óta eltelt mintegy négy évtized útkeresési megoldásait.²⁹⁶

²⁹³ 20 U.S. Code Chapter 70 § 6848.

²⁹⁴ 20 U.S. Code Chapter 70 §§ 7401–7546. Külön a (kontinensen élő) indiánok, a hawaii és az alaszakai bennszülöttek számára nevesít oktatási programokat a szövetség.

²⁹⁵ 20 U.S. Code § 7011.

²⁹⁶ TIERSMA i. m. 258–259.

Az első oktatási módszer, amikor a tanulók rögtön angol nyelvi közegben merülnek el (*language immersion*). Ennek a módszernek az alapötlete, hogy minél inkább van egy gyermek angol közegben, annál gyorsabban tanulja meg azt. Ilyenkor a *LEP* diákok angol nyelvű osztályban tanulnak, azonban az anyanyelvükön kapnak támogatást akár egy speciális segítőtől, akár a tanártól, aki a szavak, a kifejezések, a mondatok értelmét elmagyarázza nekik, ha nem értik még. Itt a tanár vagy nyelvi segítő folyamatosan figyel az angol nyelvet nem ismerő diákra, hogy segítse az osztállyal haladni tanulmányaiban is.

A másik módszer szerint az angol nyelvet mint idegennyelvet tanítják az iskolában (*English as a Second Language, ESL*). Félreértés ne essék, itt szintén angol nyelvi közegben van a diák, azonban angol nyelvi különórákat kap. Ez a módszer szinte nem is érinti az iskola tanrendjét, még speciálisan képzett tanárt sem kell alkalmazni, mint az előbbi esetben. Hátránya azonban, hogy a *LEP* diákok sokszor nem értik az órán a tanárt, így a tanulásban le-lemaradhatnak.

A harmadik, módszertanilag talán a legnehezebb megoldás a kétnyelvű oktatás (*bilingual education*). E módszer alapötlete, hogy ha a diákot az anyanyelvén kezdik tanítani, akkor könnyebben és gyorsabban sajátítja el a tananyagot. Emellett angol nyelven is hallgat tárgyakat, amely segítségével ezt a nyelvet is gyorsan meg tudja tanulni. A kétnyelvű oktatás azonban többnyire nem kíséri végi a tizenkét osztályt. A legtöbb kétnyelvű oktatásban részesülő diák a felsőbb osztályokat már angol nyelvű osztályban végzi el.

A fenti módszerek mindegyike követi a szövetségi jog által megszabott követelményeket: úgy kell a kisebbségi anyanyelvet bevonni az oktatásba, hogy a végeredmény a többségi nyelv magasabb szintű ismerete legyen. Ennek mozgatórugója nyilván nem magasztos nyelvjogi feltevés. Véleményem szerint az elsődleges cél az, hogy a több mint háromszázmilliós lakosságú ország társadalmi kohézióját könnyebben tudják megvalósítani, amely viszont közvetlen kapcsolatban áll az ország gazdasági eredményeivel. A kisebbségi nyelven történő oktatás és ezen nyelvek védelme tehát inkább a kulturális feszültségek csökkentéséhez és a többnyelvűség előnyeinek nagyobb kihasználásához járul hozzá.

6. TAGÁLLAMOK VISZONYA A TÖBBNYELVŰSÉGHEZ

6.1. Alkotmányos szabályok

6.1.1. Alkotmányos seregszemle

Az Amerikai Egyesült Államok egy szövetségi ország. Ezt a tulajdonságát akkor sem szabad elfelejtenünk, ha – mint majd látni fogjuk – a nyelvjogi szabályozásának markáns tere a szövetségi jog. Mégis, azt már tudjuk, hogy nincs szövetségi államnyelvi (vagy hivatalos nyelvi) szabály, azaz a nyelvi kérdést a törvényhozás nem emelte szövetségi szintre.

Azt tehát, hogy egy tagállam miként viszonyul a területén lévő nyelvekhez, kizárólag az ő hatáskörébe tartozik. A nyelvi szabályozás ilyen fokú decentralizáltsága azért is fontos, mert korábban a latínók országon belüli megoszlása, valamint a migráció belső irányai és arányai vizsgálatánál láttuk azt, hogy jelentősen eltér egy-egy tagállamban élő latínók helyzete. Vannak olyanok, ahol szinte őshonos közösségben élnek a spanyol ajkúak, akik korábban érkeztek, mint az angol nyelvű telepesek vagy hódító katonák. Vannak olyan tagállamok is, ahol új jelenségként élnek meg a spanyol nyelv megjelenését. Ezenkívül vannak demokrata és vannak republikánus többségű államok, amely a pártszimpátián túl, hatással van a nyelvekhez való hozzáállásra is. Vegyes kép ez így, nehéz elsőre eligazodni.

Ha tehát a szövetségi szintet elhagyva a tagállami jogok szintjére megyünk, igazán nagy sokszínűséget tapasztalhatunk. Ennek a vizsgálatához talán jobb, ha megint egy rövid történelmi áttekintéssel látunk hozzá, mert így könnyebb lehet a később vizsgált országok belső folyamatainak megértése.

Az angol mint hivatalos nyelv ma az USA ötven tagállamának közel a felében megjelenik.²⁹⁷ A sort 1923-ban Nebraska állam nyitotta meg, ahol az első világháború befejezését követően egy erős németellenes hullám söpört végig. Ennek eredménye lett, hogy az addig nagy számban beszélt német nyelv ellenében az angolt deklarálta hivatalos nyelvnek a tagállami alkotmány.

Illinois állam egy egészen különleges államnyelvi szabályt hozott ugyanabban az évben. A kisebbségi jogi vonatkozásokon túl a nyelvészeti értéke is meghatározó ennek a szabálynak, hiszen 1923-ban ez a tagállam az „amerikai” nyelvet (*American*) jelölte meg hivatalos nyelvként.²⁹⁸ Az amerikai angol mint önálló nyelv megteremtése többször felmerült az USA történetében. Közel ötven évvel később azonban, 1969-ben, Illinois állam megváltoztatta ezt a fenti alkotmányos szabályt és kihirdette, hogy immár az angol (*English*) nyelv a hivatalos.²⁹⁹ Ez a módosítás éppen az emberjogi mozgalom idejére esett, így talán nem meglepő, hogy más államnál nem is látunk hasonló kezdeményezést ebben az időben.

A '80-as évek azonban jelentős fordulatot hoztak a korábbi nagy nyelvi toleranciában is. 1981-ben Virginia állam hozott hivatalos nyelvi szabályt, amely szerint az angol nyelv Virginia állam hivatalos nyelve. A rendelkezés azonban nem kizárólagos: törvény nem követelhet és nem tilthat meg angol nyelven túl más nyelven való hivatalos közlést.³⁰⁰

1984-ben Indiana, Tennessee és Kentucky állam, 1986-ban Georgia és Kalifornia fogadott el alkotmányos rendelkezést a hivatalos nyelvről. Georgia korábban egy deklaratív, nem kötelező erejű szabályt jelentetett meg, azonban ezt 1996-ban egy hivatalos nyelvről szóló törvénnyel megerősítette. 1987-ben további öt állam, Arkansas, Mississippi, Észak-Karolina, Észak-Dakota, és Dél-Karolina hozott hasonló törvényt. 1988-ban Arizona, Kolorádó és Florida csatlakozott a sorhoz.

A '90-es években Missouri (1998), Montana (1995), New Hampshire (1995), Dél-Dakota (1995) és Wyoming (1996) rendelkezett az angol nyelv elsőbbségéről.

²⁹⁷ A hivatalos nyelvi szabályokat tartalmazó alkotmányok összefoglalását a következő oldal foglalja össze: <http://www.languagepolicy.net/archives/langleg.htm>

²⁹⁸ Az eredeti szöveg szerint: Sec. 1. „Be it enacted by the People of the State of Illinois, represented in the General Assembly: The official language of the State of Illinois shall be known hereafter as the 'American' language and not as the 'English' language.”

²⁹⁹ Chapter 5, Section 460/20. „The official language of the State of Illinois is English.”

³⁰⁰ Code Of Virginia, Chapter 829 (1996) Chapter 7. §7.1–42. „English designated the official language of the Commonwealth.”

A folyamat a kétezres években sem állt le: Utah (2000), Iowa (2002), Idaho (2007), Kansas (2007) és Oklahoma (2010).

A nyelvi szabályozás jogforrási szintje államonként eltérő. Vannak államok, amelyek a tagállami alkotmányban jelentették meg az angol hivatalos nyelvről szóló rendelkezést (Kalifornia, Kolorádó, Florida, Nebraska, Oklahoma), és vannak olyanok, amelyek törvényt hoztak a tárgyban. A különbség tulajdonképpen elhanyagolható, ugyanis mindkét esetben *stricti iuris* szabályról van szó, amelynek a jogi kötelező erőn túl a szimbolikus értéke is meghatározó. Hasonlóan nagy szórást találunk a szabályozás tartalmában is. Vannak olyan országok, amelyek elismerik, hogy más nyelven is lehet például közszolgáltatást nyújtani. Ilyen a már bemutatott virginiai törvény. Más államok, mint például Kalifornia, éppen ellenkezőleg járt el: csak az angol nyelv használatára vonatkozó szabályokat rögzítették.

6.1.2. „English Plus” Deklarációk

A '80-as évek végére – mintegy válaszként megjelenő – az angol mellett más nyelveket is elfogadó mozgalom (*English Plus* vagy „English+”) a szakirodalmon túl az alkotmányos szabályokban is visszhangra talált. Elsőnek Új-Mexikó állam fogadott el úgynevezett *English +* politikát 1989-ben. Az ő példáját még ebben az évben követte Oregon és Washington állam. Rhode Island 1992-ben fogadott el hasonlókat.

Új Mexikó tagállam az 1989-es 16. számú, egyébként nem kötelező erejű határozatának címe *Supporting Language Rights in the United States* volt. Ebben a tagállami törvényhozás kijelentette, hogy az angol nyelv dominanciája olyan jelentős az Egyesült Államokban, hogy azt nem veszélyezteti semmilyen más nyelv. Ezért annak törvényhozási megerősítése sem szükséges. Viszont az angolon kívül létező más nyelvek anyanyelvi használata gazdasági és kulturális haszonnal jár mind a tagállam, mind a nemzet számára.³⁰¹ Éppen ezért az angol nyelv, valamint további nyelvek elsajátítását a tagállam ösztönzi, támogatja.³⁰²

Oregon állam a fenti rendelkezést annyiban egészítette ki, hogy határozatában megállapítja: a gazdasági, a köz- és a magánszférában a különböző nyelvek

³⁰¹ A szöveg egyértelműen leteszi a voksát az idegennyelv-ismeret előnye mellett: „Proficiency on the part of our citizens in more than one language is to the economic and cultural benefit of our state and the nation [...]”

³⁰² Proficiency in English plus other languages should be encouraged throughout the State.

használata, valamint a különböző kultúrák jelenléte elfogadott és támogatott az államban.³⁰³

6.1.3. A hivatalos kétnyelvűség

Amikor az alkotmányos rendelkezéseket vizsgáljuk és a tagállam, valamint a szövetség közötti kapcsolatról van szó, nem szabad elfelejtenünk az olyan különleges helyzetben lévő tagállamokat, amelyek nincsenek közvetlenül az USA kontinentális területéhez kapcsolva.

Alaszka és Hawaii 1959-ben mindössze fél év különbséggel vált az USA 49. és 50. tagállamává. Mindkettő területén a bennszülöttek nyelve a mai napig élő nyelv. Sőt, azt is lehet mondani, mindkét nyelv a maga nemében védett állapotba került, hasonlóan a már említett kontinensen beszélt indián nyelvekhez.

A nagy angol államnyelvi hullám először *Alaszkát* érte el. 1998-ban a tagállam elfogadta azt a törvényt, amellyel az angolt hivatalos nyelvként ismerték el. Pontosabban csak ismerték volna el, mivel a bíróság 2002 márciusában alkotmányellenesnek minősítette ezt a törvényt.³⁰⁴ A bíróság megállapította, hogy a kötelező angol egynyelvűség sérti a szólás szabadságát. Ezen ítélete ellen azonban az Alaskans for a Common Language szervezet fellebbezett és 2007-ben az Alaszkai Legfelsőbb Bíróság – megfordítva az elsőfokú döntést – alkotmányosnak ítélte a törvényt, és lehetővé tette annak hatálybalépését.³⁰⁵ A vita azonban az angol nyelv kizárólagossága és a helyi, őshonos alaszkai nyelvek között továbbra sem csitult. Végül is az alaszkai törvényhozás 2014-ben tett pontot az ügy végére, amikor is elfogadta azt a törvényt, amely húsz nyelvvel egészíti ki az alaszkai hivatalos nyelvek körét.³⁰⁶

A nagy számú őshonos nyelv jogszabályi megjelentetése természetesen inkább deklaratív szabály, mintsem kötelező. Erről tanúskodik a módosítás

³⁰³ Senate Joint Resolution 16 (1989). A határozat szövege szerint: „That the use of diverse languages in business, government and private affairs, and the presence of diverse cultures is welcomed, encouraged, and protected in Oregon.”

³⁰⁴ Moses Kritz, and others v. State Of Alaska, 3DI-99-12 CI.

³⁰⁵ Alaskans For A Common Language, INC., Appellant, v. Moses Kritz, et al. No. S-10590. A teljes ítéletet ld. <https://caselaw.findlaw.com/ak-supreme-court/1419880.html>

³⁰⁶ AS 44.12.310. Módosító törvény: Bill 216(STA) April 1. 2014. Módosító szövegrész szó szerint: Sec. 44.12.310. Official languages [language]. „The English, Inupiaq, Siberian Yupik, Central Alaskan Yup'ik, Alutiiq, Unangax, Dena'ina, Deg Xinag, Holikachuk, Koyukon, Upper Kuskokwim, Gwich'in, Tanana, Upper Tanana, Tanacross, Hän, Ahtna, Eyak, Tlingit, Haida, and Tsimshian languages are [language is] the official languages [language] of the State of Alaska.”

második bekezdése, amely szerint az angolon kívül más nyelven való hivatalos tájékoztatás nem jelent kötelezettséget az állami szervek számára. Ettől függetlenül, véleményem szerint az alaszakai törvényhozás helyrebillentette azt az egyensúlyi állapotot, amelyet a szövetségi jog követelt meg az indián nyelvek kihalása miatti végszükség felismerésekor. Ez értékelhető az őshonos nyelvek számára egyfajta „győzelemként” is, amely arra mutat, hogy érdemes volt a veszélyeztetett nyelvek védelmére kelni. Továbbá intő jel arra is, hogy a hivatalos angol deklarációja szövetségi szinten valóban olyan feszültségeket szülne, amelyek akár politikai instabilitást is okozna.

Hawaii története más utat járt be. Az alkotmány olyan szabályt tartalmaz, amely a problémát meg szeretné előzni. Az 1978-ban elfogadott szöveg szerint „az angol és a hawaii a hivatalos nyelvek Hawaii szigetein [...]”.³⁰⁷ Hawaii mint a polinéziai világhoz tartozó szigetsorozat még a viharos XX. századi történelme során is meg tudta őrizni saját identitását. Engedjenek meg egy személyes megjegyzést is ezen a ponton. Jó pár évvel ezelőtt személyes jó barátságba kerültem egy immár Florida államban élő őshonos hawaiiival és a családjával. Számomra ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy mennyire sajátosan különbözik a csendes-óceáni népek kultúrája az amerikai kontinensek indiánjaitól és minden kontinensen lakó más kultúrától. Vallásuk (hiedelemviláguk), zenei és kulturális világuk egészen egyedi. Még ha az USA mai kontinensének területén is élnek, magatartásuk, gondolkodásuk jól megkülönbözteti őket. Talán úgy tudom megfogalmazni személyes tapasztalatomat, hogy a hawaiiakon éreztem valamit abból a többezer éves múltból, amely emögött az ősi nép mögött van. Mégis, a hawaii nyelv mára a kihalás szélére sodródott. Jelenleg nem túlzás azt mondani, hogy a szigeten élő spanyol bevándorlók nagyobb számban beszélnek spanyolul, mint ahányan az őshonos hawaii nyelvet bírják. Akkor miért kell az alkotmányban a kétnyelvűség deklarációja, ha úgyis mindenki angolul beszél? A válasz megint a nyelv mentése és a deklaráció. Ez egy szimbolikus jelentőségű aktus, amely a nyelven keresztül a hawaii kultúrát és identitást hivatott őrizni és fenntartani.

A hivatalos kétnyelvűség kategóriájában meg kell említeni még *Puerto Ricót* is. Annak ellenére, hogy Puerto Rico sokkal korábban került az Egyesült Államok fennhatósága alá, mint Hawaii, még mindig nem tagállam. A spanyol gyarmatosításból megmaradt nagyon erős kötődés a spanyol nyelvhez fenmaradt úgy is, hogy 1898-tól az Egyesült Államok országrészeként tartják számon. Elnöke az amerikai elnök, helyben kormányzó vezet. 1952-ben fogadták el a

³⁰⁷ Hawaii állam Alkotmánya, 1978., XV. Cikk, 4. Szakasz.

sziget alkotmányát, amelyben a „társult” státuszt fogadják el Puerto Rico és az Egyesült Államok hivatalos kapcsolataként.

A Puerto Ricó-i Alkotmány harmadik cikk ötödik bekezdése említ nyelvi rendelkezéseket. Ezek szerint a Puerto Ricó-i törvényhozásba többek között csak olyan személy választható, aki „spanyolul vagy angolul olvas és ír”.³⁰⁸ A sorrend és a kötőszó is fontos: az Egyesült Államoknak jelenleg ez az egyetlen területe, ahol az angollal teljesen egyenrangú módon jelenik meg más nyelv is – nemcsak elméletben, hanem a gyakorlatban is.

6.2. Kalifornia

6.2.1. Színes forgatag (a Vad-) nyugaton

Kalifornia államról és történelméről az előző fejezetekben már sok mindent megtudtunk. Nem is ismételném meg a történelmi előzményeket, hanem inkább – szinte összefoglalva – megkeresném azokat a főbb jellemzőket, amelyek hatással lehetnek a nyelvhasználat kaliforniai sajátosságaira.

Az első fajsúlyos történelmi csomópont az amerikai-mexikói háború (1846–1848). Ekkor az Amerikai Egyesült Államok területéhez került a korábban Mexikóhoz tartozó, és így spanyol ajkú népek által lakott terület. A spanyol lakosságot az Egyesült Államok a területtel együtt „kapta”, amely azt jelenti, hogy a spanyol nyelv Kalifornia államban adottság, az USA nyugati parti történetével egyidős.

A másik jelentős történelmi esemény, illetve korszak szinte rögtön a mexikói-amerikai háború után kezdődött. A romantikus „vadnyugat” és az aranyláz korszakában, azaz a XIX. század második felében, ezerszám jöttek különböző kontinensekről a bevándorlók és hozták magukkal nyelvüket, kultúrájukat. Az USA délnyugati partja ezt a „felszívó” tulajdonságát a mai napig megőrizte. Érdekes, hogy a XX. század folyamán is Európából, Ázsiából, Távols-Keletről és Dél-Amerikából is jelentős számú bevándorló érkezett ide. A másik adottság tehát a soknyelvűség és a „sokkultúráság”.

Kalifornia etnikai térképe tehát színes. A latinó és az ázsiai lakosok azonban a többi népek közül is kiemelkednek.

³⁰⁸ Az eredeti szöveg szerint: „[...] able to read and write the Spanish or English language”.

(A kép forrása: U.S. Census Bureau – http://www.dof.ca.gov/Reports/Demographic_Reports/Census_2010/documents/Map5_RaceHispDistribution_2010.jpg)

6.2.2. Alkotmányos szabályok

Kalifornia alkotmányos helyzetét rögtön a mexikói-amerikai háború után rendezni kellett. A tagállam első alkotmányát 1849-ben fogadták el, majd 1879-ben módosították. Az első szöveget angol és spanyol nyelven fogalmazták, hiszen az alkotmány egyfajta kiegyezést is jelentett az angolok és az itt élő hispanók között (*Californios*).

A mai napig többször módosították az eredeti szöveget. Az amerikai Alkotmányt ma egy bőbeszédű, hosszú szöveggént ismerhetjük meg. A hagyományos alkotmányos, azaz államszervezeti és alapjogi szabályok mellett olyan részletgazdag rendelkezéseket is találunk, amelyek sokkal inkább törvényi szintre tartoznának – a mi kontinentális gondolkodásunk szerint. Az alkotmány jelenleg 41 cikket számlál, amelyen belül több mint kétszáz bekezdés van. Ez

azonban ne tévesszen meg minket, hiszen egy-egy bekezdés lehet több oldalnyi szöveg is.³⁰⁹

A kaliforniai hivatalos nyelvet szabályzó VI. cikket a nyolcvanas években szövegezték. Ennek 6. bekezdése mondja ki, hogy Kalifornia államban az angol a hivatalos nyelv. A domináns nyelv hegemóniáját kimondó rendelkezésről azonban maga az Alkotmány mondja ki, hogy ez nem az itt élő népek (és hozzátehetjük: kultúrájuk) elnyomását, hanem kizárólag az angol nyelv megőrzését, védelmét és megerősítését szolgálja.

Kalifornia állam tehát azt az utat választotta, hogy a sokszínűségben nyíltan deklarálja az angol nyelv és kultúra elsődlegességét. Ezzel – mint a korábban a perek rövid bemutatásaiban is láttuk – sok kritikát is vont magára. Talán hozzá is tehetjük, hogy a hispán problémát (ha van ilyen) az egynyelvűség nem tudja megoldani, legalábbis ezt mutatják a statisztikai térképek és a magas *LEP* arány. A szövegezés kori politikai döntéshozatal azért döntött az egynyelvűség kimondása mellett, mert ez az eszköz amellet, hogy „senkit nem akadályoz saját etnikai örökségének megőrzésében, [...] mégis megakadályozza azt, hogy ez a sokszínű, sokkultúrájú közösség bábeli zűrzavarba és káoszba sodródjon”³¹⁰

Nem véletlen a történelmi egybeesés sem. A Hayakawa szenátor által, akiről már szó volt az első hivatalos nyelvi alkotmánymódosítás kapcsán (*ELA*), indított mozgalom kezdeményezte a kaliforniai alkotmánymódosítást is. Három nyelvjogi kezdeményezést is ismerünk a korszakból. Az első az úgynevezett „*O-javaslat*”. Ez a San Franciscó-i választókerületben született meg 1983-ban. Célja a kizárólag angol nyelvű választás megteremtése volt. A javaslat 66%-os támogatást ért el, amely bátorította azokat a törekvéseket, amelyek az angol mint hivatalos nyelv megteremtését célozták.³¹¹ Egy évvel később a „*38-as javaslat*” meglovagolta a korábbi sikereket, és a választók ismételten csak magas támogatása mellett immár az egész tagállamban egynyelvűvé tette a választásokat. Rá két évre, 1986-ban terjesztették elő az „*63-as javaslatot*”, amely az angol mint Kalifornia hivatalos nyelvének a státuszát tartalmazta. A kezdeményezés nem a törvényhozásban indult, bár arra is volt egy példa 1985-ben, azonban azt a hispán képviselők diszkriminatívnak és offenzívnek titulálták. A hivatalos nyelvért küzdő mozgalom tehát jobbnak látta, ha „kívülről” érkezik az alkotmánymódosítási javaslat. A kötelező 670 ezer aláírást jelentősen meghaladó,

³⁰⁹ Az Alkotmány hivatalos szövege a törvényhozás oldalán elérhető, [http://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=CONS&tocTitle="+California+Constituti on+-+CONS](http://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=CONS&tocTitle=)

³¹⁰ DIAMOND i. m. 112.

³¹¹ Uo. 112.

több mint 1,1 millió aláírással Kalifornia történetének egyik legtámogatottabb polgári kezdeményezése volt ez az alkotmánymódosítás.³¹²

A társadalmi támogatottság azonban illékony, mint a füst. A nyelvi különbségek pedig állandóak – ugyanúgy, ahogy az ezzel járó társadalmi feszültségek. Különösen az oktatásban felmerülő kétnyelvűség váltotta ki az elmúlt évek újabb jogalkotási eseményeit. Bár egy 1998-as törvény az angol nyelv kizárólagosságát nevezte meg az oktatásban – és mint a *Lau*-ítélet óta tudjuk, ez egy érzékeny kérdés Kaliforniában –, 2016-ban az úgynevezett „58-as javaslat” visszahozta a kétnyelvű oktatást. Az *English-only* módszerrel folytatott oktatás láthatólag nem hozta meg a gyümölcsét, nem beszélnek többen és jobban angolul. Az elfogadott törvény így megőrzi azt az elsődleges követelményt, hogy az állami iskolák biztosítsák a hallgatók számára az angol nyelvtudás megszerzését. Az iskolai körzetektől viszont megköveteli, hogy vonják be a szülőket és a különböző közösségeket a nyelvi programok kidolgozásába. Az oktatás nyelvi kimenete továbbra is az marad, hogy az angol nyelvet a lehető leggyorsabban és leghatékonyabban tudják elsajátítani a diákok. Végezetül a javaslat – és igazán ebben hoz nyelvi újdonságot – engedélyezi az iskolai körzeteknek a kétnyelvű (*dual-language immersion*) programok mind az angol, mind a nem-angol anyanyelvű gyerekek számára.

Kaliforniának egyébként nagyon magas a lakosságszáma USA-viszonylatban is. 2017-es becslést szerint 39,5 millióan lakják.³¹³ Ebből latinó 39,1%. Nagyjából tehát minden harmadik ember spanyol ajkú. Ez a magas szám, valamint a spanyol nyelv töretlen jelenléte az oka annak, hogy a délnyugati parton a kétnyelvűség újra megjelent először a szakmában, majd a szakpolitikában, a közpolitikában és így a jogi környezetben is. Ez a fordulat megerősíti azt a feltevésemet, hogy egy olyan adottsággal, mint amilyenek a ténylegesen beszélő nyelvek, inkább meg kell tanulni együtt élni, mintsem elnyomni azokat.

³¹² Uo. 113.

³¹³ U.S. Census Bureau becslést adatok, <https://www.census.gov/quickfacts/fact/table/ca,fl/PST045217>

6.3. Florida

6.3.1. A „napsütés állama”

Florida nemcsak a felfedezések állama, ahogy erről a legelső fejezetben megemlékeztünk, hanem a „napsütés állama” is. Így is hívják magukat: *The Sunshine State*. Valóban, mind a történelme, mind az éghajlati adottságai vonzzák a turistákat. Számomra érdekes volt felfedezni azt a sajátos belső ingázást, amely ebbe az államba mutatott – persze a többi déli állam mellett. Északról, a téli hideg elől tömegesen áramlanak le egyedülálló és családok vegyesen. Ezek mellett sok nyugdíjas vesz kisebb házakat az óceán partján, ahol a téli fél évet tölti, majd mielőtt beköszönt a szinte elviselhetetlenül meleg nyár, megy is fel északra. Ritmikusan vonulnak, mint a madarak. Ezt a jelenséget hívják az amerikaiak stílusosan, *snowbird*nek.

Florida hangulata számomra éppen az ellenkezője Kaliforniának: melegebb, párasabb, békésebb, semmi „vadkelet”. A szubtrópusi világban az ember pedig gyorsan hozzászokik a fel-felbukkanó alligátorokhoz és ahogy a helyieket elnéztem, azzal is együtt lehet élni, hogy az Atlanti óceán felől érkező pusztító hurrikánok is a félszigeten szoktak „partra szállni” és rohannak az ország közepe felé.

Florida lakossága 2017-ben mintegy 20,9 millió fő.³¹⁴ Belső megoszlásában – szintén összehasonlítva Kaliforniával – indiánok alig lakják (0,5%), azonban a lakosság 25,6%-a latinó. A tagállam földrajzi helyzete itt is meghatározó. Míg Kaliforniában inkább Mexikóból származó latinók élnek, addig Florida területére főleg Kubából érkeznek spanyol ajkúak. Jól jellemzi a Kuba-közeli partok nyelvi helyzetét, hogy Miami város lakosságának 71,2%-a latinó.

³¹⁴ U.S. Census Bureau becslése, <https://www.census.gov/quickfacts/fact/table/fl/PST045217>. A további adatok tekintetében is ld. ezt a táblát.

315

6.3.2. Az angol mint hivatalos nyelv – alkotmányos szinten

A magas latínó-arány ellenére (vagy talán éppen ezért) Floridában is megjelent az angol nyelv hivatalos szerepének elismerése. 1988-ban szavazták meg az úgynevezett „*11-es kiegészítést*”, amellyel a Floridai Alkotmány II. cikkének a szövegébe került a hivatalos nyelv deklarációja.

A jogalkotás azonban nem ilyen egyszerűen zajlott. Háttérben elsősorban az állt, hogy míg 1960-ban Florida tagállam lakosságának 5%-a volt latínó, addig 1980-ra ez a szám 36%-ra emelkedett. A hatalmas méreteket öltő tengeren keresztül (azaz „zöld” vagyis inkább „kék” határon át) történő migráció egyik pillanatról a másikra megváltoztatta a félsziget és különösen annak déli, *Dade* megyéjének társadalmi összetételét, amely azonnal társadalmi feszültséget szült. Ahogy a latínó kétnyelvűség kérdése a virágkorát élte az USA többi tagállamában is, úgy Floridában is ez megfigyelhető volt a '70-es években. Azonban a nyolcvanas évekre ez a folyamat – itt is – megfordult, és elindult egy erős egyenlítősi folyamat.

³¹⁵ A latínók megoszlása Florida államban, 2011-es népszámlálás adatai szerint. A kép forrása: University of South Florida, WUSF Public Media, <http://wusfnews.wusf.usf.edu/post/how-floridas-changing-hispanic-population-will-affect-election>, illetve <http://florida.us.censusviewer.com/>

A szikra természetesen *Miami* várost is körbevevő *Dade* megyében pattant ki. 1980-ban egy spontán társadalmi kezdeményezést indított két személy annak érdekében, hogy a megye hivatalos nyelve, azaz az önkormányzati működés nyelve angol legyen. Ebben a korszakban azért korántsem lehetett itt teljes kétnyelvűségről beszélni. A helyi önkormányzat működésében a spanyol nyelv úgy volt jelen, hogy bizonyos dokumentumokat lefordítottak spanyolra, valamint pár önkormányzati szolgáltatás is elérhető volt két nyelven. Bár a kétnyelvűség volumene nem volt igazán jellemző a megyében, mégis sok angol anyanyelvű dél-floridai lakost zavart ez a helyzet.³¹⁶ A kezdeményezés úgy terjedt, mint egy száraz szénakazalba dobott gyufaláng. Annak ellenére, hogy elég gyorsan megalakult egy ellenzéki csoportosulás, és mindkét tábor az „egységet” célozta meg fő üzenetként, a kezdeményezés természetesen nagy helyi támogatással célba ért. „Miami ahogy a ’60-as és ’70-es években elsőként mutatta az utat egyfajta korlátozott kétnyelvűség és kétkultúrájúság irányába, úgy mutatta elsőként is az utat visszafelé.”³¹⁷ Ezzel meg is erősödött a hivatalos nyelvi mozgalom Floridában. Nem lehet véletlen műve, hogy ha bármi párhuzamot fedezünk fel a Kaliforniai eseményekkel: először egy helyi kezdeményezés egy partikulárisnak tűnő témában, majd kiterjesztve az egész tagállamban immár a mindenre kiterjedő hivatalos nyelvről szóló népszavazás.

A recept mindkét államban bevált. Nyolc évvel a fenti helyi kezdeményezés után és pár évvel azután, hogy a helyi törvényhozásban egy hivatalos nyelvi javaslat zátonyra futott, az immár tapasztalatokkal bíró hivatalos angol nyelvért küzdő csoport kampányt indított az Alkotmány módosításáért.³¹⁸ Ennek az eredménye lett a már említett „*11-es kiegészítés*”, amely az angol nyelv hivatalos státusát deklarálta a tagállami Alkotmányban.

Florida állam Alkotmányát egyébként 1885-ben fogadták el, és nagyobb felülvizsgálaton 1968-ban esett át.³¹⁹ Az általános rendelkezéseket (*General Provisions*) tartalmazó második cikket érte az előbb említett kiegészítő alkotmánymódosítás.³²⁰ A tömör megfogalmazás további támpontot nem ad sem más

³¹⁶ CASTRO–HAUN–ROCA i. m. 152.

³¹⁷ Uo. 153–154.

³¹⁸ Uo. 154–155.

³¹⁹ Ld. Florida állam törvényhozásának tájékoztatóját, <http://www.leg.state.fl.us/statutes/index.cfm?submenu=3#A2>

³²⁰ Article 2. Section 9. A hivatalos szöveg szerint: „(a) English is the official language of the State of Florida. (b) The legislature shall have the power to enforce this section by appropriate legislation.”

nyelvek és az angol viszonyára, sem pedig a hivatalos nyelvi státus volumenére. Azt a jogalkotás fogja esetről-esetre megtölteni tartalommal.

6.3.3. Többnyelvűség adminisztratív szinten

A hivatalos nyelv deklarálása mellett Floridában *tény*, hogy magas számban beszélnek a spanyol nyelvet. Ebből az is következik, hogy sem az állam, sem a helyi önkormányzatok nem zárkoznak el a kétnyelvű közszolgáltatásoktól. Ez már csak az amerikai gazdaságközpontú gondolkodásmódból is következik, hiszen egy szolgáltatás célba érése van olyan fontos, hogy adott esetben a nyelvi kedvezmény az ahhoz vezető legjobb út.

Ilyen közszolgáltatás például az oktatás, mégpedig elsősorban az általános iskolai, azaz a tizenkét osztályos képzések, amelyeket az amerikai szaknyelv *K12 schools*-nak nevez. Az oktatási fejezetben bemutatott iskolai képzések mindegyike jelen van Floridában. Ezek közül különösen a kétnyelvű oktatást nyújtó iskolákat érdemes megvizsgálnunk. Jelenleg mintegy százhusz két-nyelvű iskola van Florida államban.³²¹ Ezek túlnyomó többsége természetesen spanyol nyelvet használ, azonban van olyan iskola is, amely spanyol-francia tannyelvű³²² vagy spanyol-portugál nyelvű,³²³ esetleg spanyol-olasz nyelvű.³²⁴ Az idegen nyelv nagy érték. A fenti példák azt is mutatják, hogy a spanyol és az angol nyelv ismerete immár szinte elvárt – legalábbis délen –, míg az ezeken felül való nyelvismeret jelent igazán hozzáadott értéket.

A tanárképzésben az idegen nyelvek közül viszont csak a spanyol jelenik meg.³²⁵ Ezenkívül csak az angol nyelv oktatását találjuk a tanárképzés követelményei között, amely nem irodalom óra, hanem valódi nyelvtanítás angolul nem beszélő gyerekek számára.

Florida állam közigazgatási kódexe (*Florida Administrative Code*), amely – az európai gyakorlattal szemben és a szövetségi joghoz hasonlóan – szintén egy törvénykompiláció, az anyagi, szervezeti és eljárási jogi szabályokat is egyszerre tartalmazza. Nyelvi szabályokat viszont nem találunk ezekben a magas szintű szabályokban.

³²¹ A kétnyelvű képzést nyújtó iskolák felsorolását ld. <https://duallanguageschools.org/location/florida>

³²² Mint pl. az Alfred I. duPont Middle iskola Jacksonville-ben.

³²³ Ilyen az Ada Merritt K-8 Center Miami-ban.

³²⁴ Charles D Wyche Jr Elementary, Miami Gardens.

³²⁵ Florida Administrative Rules 6A-4.0021 Florida Teacher Certification Examinations.

Alacsonyabb, azaz közigazgatási szinten viszont igen. Egyezségügyi adatkezelési és nyilvántartási rendszerben például lehet spanyol nyelven adatot rögzíteni. Ez azonban csak mögöttes szabály, hiszen az angol nyelv használata az Alkotmány szerinti főszabály.³²⁶ A kivétel azonban azt mutatja, hogy az alkotmányos szabály sokkal inkább szimbolikus jelentőségű, mintsem minden állami cselekményre kiterjedő szigorú kötelezettség.

6.4. Ohio

6.4.1. Egy hivatalos nyelv nélküli tagállam

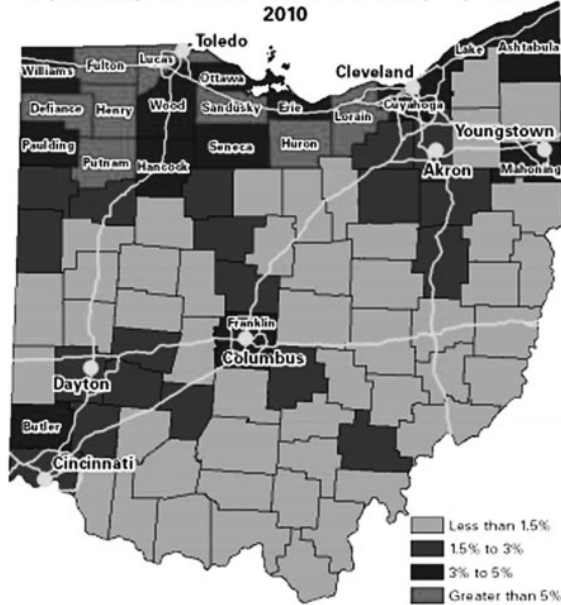
Ohio állam ebben a latínó helyzetet vizsgáló áttekintésben igazi kakukktójtás. Észak-közép USA tagállam, amely sok tekintetben akár még Magyarországhoz is hasonló lehet. Lakosság száma például 11,6 millió,³²⁷ van külső határa és az éghajlata is többé-kevésbé hasonlatos hazánkéhoz. Ha latínókról beszélünk, nem Ohio jut eszünkbe először. Lakosságának mindössze 3,8%-a hispán,³²⁸ ami azt is jelenti, hogy ebben az államban elég új jelenség a spanyol nyelv és a latínó beáramlás. Ohio északi államként sosem volt rabszolgotartó, azonban a déli határát szegélyező Ohio folyó mindig is fontos történelmi határvonal volt, valamint a szabadság szimbóluma – délről nézve.

³²⁶ Florida Administrative rules 33-601.901 Confidential Records.

³²⁷ 2018 nyári adat, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>

³²⁸ U. S. Census Bureau, 2017-es adatok, <https://www.census.gov/quickfacts/fact/table/oh/PST045217>

Hispanic Population as Percent of County Population:
2010

329

Ohio állam Alkotmánya nem tartalmaz külön rendelkezést a nyelvhasználatra. Sem a hivatalos, sem a kisebbségi nyelvek nem jelennek meg az állam alaptörvényében.³³⁰ Ismét csak személyes tapasztaltom volt, hogy Ohio államban – különösen annak nagyvárosaiban – a spanyol nyelvű feliratok és szolgáltatások nem voltak idegenek. Sőt, ahhoz képest, hogy fenti statisztika szerint is szinte elhanyagolható a latinó népesség, a fővárosról, Columbusról elmondható, hogy szinte mindent végigkísér a kétnyelvűség. Joggal merül fel bennünk a kérdés, hogy lehet mindez. Van-e ennek bármilyen, ha nem is alkotmányos, de jogszabályi alapja?

³²⁹ A kép forrása: <https://bnhspine.com/ohio-population-map.html>

³³⁰ Ld. <https://www.legislature.ohio.gov/laws/ohio-constitution>

6.4.2. Törvénykönyvekbe rejtett nyelvjogi szabályok

Ohio államban két törvénykompilációt, törvénykönyvet kell megvizsgálnunk. Az egyik az *Ohio Revised Code (ORC)*, amely az állam általános törvénykönyvgyűjteménye és minden jogterületet magába foglal. A másik gyűjtemény az *Ohio Administrative Code (OAC)*, amely kizárólag a hatóságokra, közigazgatási szervekre vonatkozó szabályanyagot tartalmazza.

Nyelvhasználati szabályokat a két törvénykönyvben a legkülönbözőbb területeken találunk. Rögtön elsőnek azokat a szabályokat emelem ki, amelyek a hispánok kisebbségi-mivoltával foglalkoznak. Ezeket „*definíciós szabályoknak*” hívom. A „hispán” (*Hispanic*) csoport minden olyan definícióban megjelenik, amely kisebbségeket vagy etnikai csoportokat magyaráz. Ez azonban a többi kisebbségnek tekinthető csoportra nem feltétlenül igaz. Az „ázsiai” mint származás szerinti, vagy az ámis mint vallási csoport ugyanis csak meghatározott esetekben minősül kisebbségnek, míg a hispán, az afrikai-amerikai (vagy fekete), valamint az őshonos amerikai (vagy indián) minden esetben az. Ilyen kisebbségi definíciós szabályt találunk például az adójogban³³¹ vagy a személyügyi rendelkezések, különösen a pályakezdőkre vonatkozó kedvezményes szabályok között.³³² A kisebbségi személyek vállalkozásait támogató és a közmunkának nevezhető rendelkezések között – érdekes módon – elég részletes definíciókat találunk. Egyfelől a kisebbségek között feketéket (*Negroes*), spanyol vezetéknévű állampolgárokat (*Spanish sur-named Americans*), keletieket (*Oriental*) és amerikai indiánokat (*American Indians*) említ, akik gazdaságilag hátrányos helyzetben vannak (*economically disadvantaged groups*).³³³ Másfelől pedig az egyes kisebbségi csoportok részletesebb meghatározását is megadja a törvény. Hispánnak az idézett szabály nem a nyelvi köteléket, azaz a spanyol vagy portugál nyelv anyanyelvi használatát emeli ki, hanem a kulturális jellemzőket és a származási országot. Így tehát a latinó meghatározás kiterjed mindarra, aki spanyol vagy portugál kultúrkörből származik és eredete Mexikóba, Közép- vagy Dél-Amerikába vagy a Karib-szigetekre mutat.³³⁴

³³¹ A szöveg szerint: „[...] a 'minority' is an individual who is African-American, Hispanic, or Native American”. 57. fejezet, ORC 5709.85 (A)(1).

³³² 51. fejezet, OAC 5101.11-1-01 (W) szerint „'Minority' or 'minority group', for purposes of division 5101:11 of the Administrative Code, means one of four major ethnic groups, namely African American, American Indian, Asian, and Hispanic.”

³³³ OAC 123:2-3-01 (H).

³³⁴ 123:2-15 Minority Business Enterprises – fejezet (8) bekezdése szerint: „'Hispanics' means all persons of Spanish or Portuguese culture with origins in Mexico, South or Central America or the Caribbean Islands, regardless of race.” Megjegyzem, hogy ebben a szakaszban további

A definíciós szabályok e könyv legelején tárgyalt nemzetközi jogi összefüggések fényében lesznek különösen érdekesek. Míg az USA szövetségi szinten nemzetközi szabályokban különösen nem definiálja a kisebbségeit, addig a tagállami jog egészen mély meghatározásokat ad. Erre a szövetségi jog úgy tud reagálni, hogy a tagállami gyakorlatot figyelembe veszi és így, ha a tagállamokban a latinók kisebbségi polgárnak minősülnek, akkor a szövetségi jog is akként fogja kezelni, még ha a nemzetközi kötelezettségek tekintetében nem is kezeli őket úgy.

Az eljárási szabályok a következő normacsoport, amelyet kiemelek a két törvénykönyvből. Ezek közül is a jegyzőkönyvvezetés (*rekordkeeping*) nyelve lesz különösen érdekes számunkra. A törvénykönyvek ebben teljesen konzekvensek: főszabály és kivétel rendszert állítanak fel. Természetesen az angol nyelv a főszabály.³³⁵ A kivételt a szövetségi szabály teremtheti meg. Ebben az esetben viszont az angoltól eltérő nyelvet használó kedvezményezettnek kell az angol nyelvű fordítást biztosítania. A fordítás tekintetében még azt is meghatározza a jogszabály, ahogy teljesnek és precíznek kell lennie (*full and accurate translation*).

Az anyagi szabályok között (is) kizárólag részletszabályokkal találkozhatunk. A különböző függőségeket vizsgáló és szakértői tevékenységet engedélyező bizottság igazolást állít ki a szakértői vizsgákról. Az ilyen vizsga például spanyol nyelven is elérhető, amelyről a jelölt külön tájékoztatást kérhet a testülettől.³³⁶ A bányajogban nevesített még egy olyan nyelvhasználati szabály, hogy aki bányavillamossági szakembernek jelentkezik, a képesítési követelmények közé tartozik az angol nyelv írásban és szóban való megfelelő ismerete.³³⁷ A polgári jogi szabályok között találunk még anyagi jogi jellegű nyelvi szabályt.

kisebbségi definíciókat is találunk: „(6) 'Blacks' means all persons having origins in any of the black racial groups of Africa. (7) 'American Indians' means all persons who maintain membership with a federally recognized Indian tribe.”

³³⁵ Ilyen szabályokat az alábbi rendelkezések között találunk: OAC 1301:8-11-02, 1301:8-2-04, 1301:8-3-04, 1301:8-6-03. és ORC 1321.66. Ez utóbbi törvényhely foglalja össze a legteljesebben a jegyzőkönyvvezési nyelvi szabályt: „Except when otherwise provided by federal or state law, records shall be maintained in English. When records are allowed to be in a language other than English, the licensee, at its expense, shall be responsible for providing the superintendent with a full and accurate translation.”

³³⁶ Az OAC 4758-4-01 (5) bekezdése szó szerint: „The 'IC&RC' alcohol and drug counselor (ADC) examination is available in Spanish. Candidates may contact the board for information related to taking the examination in Spanish.” A szöveg érdekessége, hogy a spanyol nyelvű információ szolgáltatása nem automatikus kötelezettsége a testületnek, azonban kérelemre megfelelő tájékoztatást kell nyújtson.

³³⁷ ORC 1561.14.

A visszkereset kikötése nélküli követelésvásárló szerződések esetén³³⁸ a jogszabály megköti, hogy a szerződést olyan nyelven kell megfogalmazni, amilyen nyelven folytak a szerződéskötést megelőző tárgyalások. A használt nyelvek közül három gyarmati-gyökerű nyelvet emel ki a szöveg: az angolt, a franciát és a spanyolt.³³⁹

6.4.3. Hispanic-Latino Affairs Commission

A végére – nem is véletlenül – a szervezeti szabályokat hagytam. A tagállami jog különösen sok figyelmet szentel annak, hogy az állam egyes bizottságaiba választott személyek aránya megpróbálja leképezni a társadalom összetételét is. Ez még önmagában nem is lenne meglepő, hiszen Kalifornia államban is olvastunk hasonló törekvésről, sőt még arról is, hogy a bíróság pusztán statisztikai adatokra nehezen állapítja meg a *Civil Rights Act* VI. címének a sérelmét. Ohio is azt a gyakorlatot követi, hogy különböző bizottságok esetében, mint például az oktatási ügyek pénzügyi ellenőrző bizottsága, az öt szavazó tagból legalább egynek nőnek és egynek latinónak vagy feketének kell lennie, ha az ilyen diákok aránya a húsz százalékot eléri az iskolakörzetben.³⁴⁰ Hasonlóan, a szociális igazgatásban működő a család- és házasságterápiás bizottság tagjai között is kell legyen kisebbségi személy. Itt azonban csak egy kisebbségről szól a szöveg, aki afrikai-amerikai, bennszülött, hispán vagy ázsiai.³⁴¹ A megkülönböztetésmentes állami működés igénye – láthatóan – a tagállami jog legtávolabbi rejtekhelyeire is eljutott, ami a *Civil Rights Act* sok évtizedes működését tekintve nem is meglepő.

Az azonban egyáltalán nem magától értetődő, hogy az állam a saját döntéshozatali rendszerében létrehozson és működtessen egy kizárólag latínó kérdé-

³³⁸ „Non-recourse civil litigation advance contracts”.

³³⁹ ORC 1349.55 (7) bekezdése részletes szabályozást tartalmaz a további nyelveken szerződő felek védelme érdekében is. „For English, French, and Spanish speaking consumers, the contract shall be written in the same language in which the oral negotiations are conducted between the company and the consumer. For consumers whose primary language is not English, French, or Spanish, the principal terms of the contract shall be translated in writing into the consumer’s native language, the consumer shall sign the translated document containing the principal terms and initial each page, and the translator shall sign a notarized affirmation confirming that the principal terms have been presented to the consumer in the consumer’s native language and acknowledged by the consumer, in writing. Principal terms shall include all items that must be disclosed by this section.”

³⁴⁰ ORC 3316.05 (B).

³⁴¹ ORC 4757.03 (E).

sekkel és a spanyol nyelv használatával foglalkozó bizottságot. Az OAC 121-1 fejezete hozza létre azt a testületet, amelyet *Commission on Spanish Speaking Affairs*-nek nevez. A testületet elnök vezeti, akinek van választott helyettese és titkárság segíti a munkáját. Az eredetileg a hetvenes években létrehozott szervezetet 2006-ban átalakították, és a szabályozás átkerült az általános törvénykönyvbe.³⁴² A testület a sajátosan amerikai *agency* típusú közigazgatási szerv, és ezek között is atipikus, mert itt éppen nem a magyar „hatóságnak” felel meg, hanem inkább a végrehajtó hatalom tanácsadó, konzultatív és koordinatív szerve. Új nevet is kapott a hatáskörének bővülésével: *Commission on Hispanic-Latino Affairs*.³⁴³

Ennek a bizottságnak a hatásköre sajátos módon ötvözi az Amerikában egyébként szétválasztott származási és nyelvi karaktereket. Igazi „ernyőszervezet”, amely kapcsolatot keres és tart fent kisebbségi csoportokkal és egyéb, például nyelvi vagy kulturális szervezetekkel. Ennek során természetesen talán a legfontosabb feladata az információ áramoltatása. Ezt két irányban is végzi: egyrészt a civilek és a lakosság felé, másrészt a törvényhozó és a végrehajtó hatalom felé.

A társadalom tekintetében mind a latinók, mind a többségi lakosság felé tevékenykedik a bizottság. Összegyűjti és terjeszti az információkat, valamint meghallgatásokat, konferenciákat, vizsgálatokat szervez, tanulmányokat készít a spanyol ajkú emberekkel kapcsolatos problémákról és programokról. Az oktatásban a többségi társadalmat érzékenyítő programokat szervez. Mint ernyőszervezet feladata, hogy a latinókat kiszolgáló egyéb köz- és magánszervezeteket összehangolja, támogassa, ideértve a társadalmi szervezetek vezetői számára nyújtott képzések lebonyolítását is.

Az állam felé fontos feladata azt elősegíteni, hogy az állam minél jobban megismerje a latinó lakosság társadalomban betöltött szerepét, az általa elért eredményeket. Nevezhetjük ezt a társadalmi hasznosság bemutatásának is. A bizottság a kormányzó tanácsadó szerve, valamint a közgyűlésnek, az állami szerveknek és hatóságoknak is információt szolgáltat a spanyol ajkú emberek döntéshozatalban érintett kérdéseiről, helyzetéről, a felmerült problémák természetéről, nagyságáról. Tanácsot ad és közreműködik a latinókat érintő átfogó és összehangolt politikák, programok és eljárások kidolgozásában és végrehajtásában, különösen az oktatás, a foglalkoztatás, az energia, az egészségügy, a lakhatás, a jóléti szolgáltatások és a rekreáció területén. Állami és civil

³⁴² OAC 121-1-03 Officers and committees.

³⁴³ ORC 121.32. A bizottság hivatalos honlapja: <http://ochla.ohio.gov>

szervezetek számára célzott programok kidolgozását és a meglévő programok javítását javasolhatja.

A bizottság a fenti tevékenységének egy fontos elemeként az állami és magán forrásokból érkező támogatások tekintetében véleményező, bizonyos esetekben pedig döntéshozó szerepe van.

A bizottság elnökét és tizenegy tagját a kormányzó nevezi ki három évre a szenátus jóváhagyásával, további négy tagja pedig *ex officio* kerül be a törvényhozásból.³⁴⁴ Jogilag tehát két hatalmi ággal áll kapcsolatban, amely sajátosság feladataiban is megjelenik. Így vállalhat szerepet végrehajtási jellegű programok szervezésében és a döntéselőkészítésben egyaránt. A bizottság tevékenységéről havi és éves jelentést is készít, amelyek nyilvánosak és a testület a honlapján is publikálja azokat.

A bizottság operatív szervének, a *Latínó Irodának*³⁴⁵ az igazgatójával, *Lilleana Cavanaugh*-val való beszélgetésem alkalmával külön ki is emelte, hogy a bizottság különleges státusát alátámasztja, hogy ez az egyetlen államilag támogatott ilyen bizottság Ohio államban. Ez az Egyesült Államokban komoly dolog, hiszen a legtöbb szerv (különösen a tanácsadó szervek) önfenntartó módon kell működjenek. Ennek az üzenete egyértelműen az, hogy az állam elébe akar menni a latínó kérdéseknek. Mivel Ohio állam számára a latínó bevándorlás nem olyan régi kérdés, mint a déli államokban, így egy saját modellt kívánt kidolgozni. Ez pedig a latínó társadalom kézenfogása és a társadalmi problémák proaktív módon való kezelése. Ennek természetesen nagy része itt is az oktatásban jelenik meg, azonban jelentősen több is annál. Problémakutatást és annak a megoldására előkészített javaslatlételt is jelent.

Az igazgató tájékoztatása szerint a bizottságnak jelenleg nincsenek kihe-lyezett irodái, hanem partnerhálózatot működtet Ohio-szerte. Ma több mint háromszáz szervezet fognak össze. Fontosnak tartja a különböző területek és térségek összekapcsolását, testvérközösségek és más kapcsolatok létrehozását. Az együttműködésbe nemcsak a nagy szervezetet, hanem akár a legkisebb helyi szerveződések is mindig meghívják. Ahogy fogalmazott, *megpróbálják a latínókat „éltre nevelni”*, amelynek különösen fontos eszköze a képzés (*coaching*). Ez az érdekérvényesítő és érdekképviselő szerep egyúttal azt is jelenti, hogy a többi kisebbségi szervezettel szemben ez a bizottság egyúttal lobbista tevékenységet is jogosult ellátni. A jogalkotásban való közreműködé-

³⁴⁴ ORC 121.31 Commission on Hispanic-Latino affairs.

³⁴⁵ ORC 121.33 Office of Hispanic-Latino affairs.

sük így fontos, ám nyilván politikailag érzékeny, hiszen a támogatásuk múlik azon, hogy jó kapcsolatot ápolnak-e a törvényhozással.

Az oktatásban a bizottság létrehozott egy olyan információs bázist, amely mind a jó, mind a rossz tapasztalatok megosztására alkalmas.³⁴⁶ Így a rendszer most már képes arra, hogy az állam bármelyik pontján azonnali információval szolgáljon mind a tanárok, mind a döntéshozók számára.

A bizottság célkitűzése, hogy ne a latínók helyett oldják meg a problémákat, hanem segítsék őket, hogy maguk jussanak előre. Az igazgató elmondása szerint olyan szigorúan veszik a küldetésüket, amelyet „*érted, de nem helyetted*” módszernek is lehet nevezni, hogy még az állami szervek előtt sem látják el a latínó szervek egyéni képviselőjét, de mindenben támogatást nyújtanak számukra, hogy maguk erejéből képesek legyenek rá.

Ohio állam sajátos latínó-kezelési megoldásai természetesen nem elválaszthatóak a tagállam földrajzi és történelmi adottságaitól. Fontos azt is látni, hogy a Bizottság a migrációból adódó feladatokkal nem is foglalkozik. Véleményem szerint azonban a nyelvi és kisebbségi kérdésekre jó és meggyőző választ képesek nyújtani, nemcsak az USA, de a tengerentúli (vagy inneni) szemlélő számára is. Ez azonban már értékelés és nem pusztán leíró elemzés. Az összefoglalás és következtetés pedig már egy új lapra tartozik.

³⁴⁶ *Open Channels of Education.*

7. LEVONHATÓ ÉS LEVONHATATLAN KÖVETKEZTETÉSEK

7.1. A különbségek jelentősek

Az amerikai hispán kisebbség egészen sajátos jelenség. Nem szabad minden feltétel nélkül az európai kisebbségek és nyelvek védelmével összehasonlítani mindazt, amit az előbbi oldalakon olvastunk. Még akkor sem, ha folyamatos készletét érzünk erre.

Egyrészt azért nevezhetjük egyedülállónak a latínók helyzetét, mert, ahogy arra a könyv elején már felfigyelhettünk, egyrészt olyan kisebbségről beszélünk, akik az észak-amerikai kontinens európai felfedezésétől kezdve jelen vannak, másrészt (főleg a déli tagállamokban) a mexikói-amerikai háborút követő békeszerződés részeként kerültek egy másik ország fennhatósága alá, és egyszerre bevándorló közösség, akik ma is a legnagyobb számban érkeznek az Egyesült Államok területére.

A másik sajátos vonása az amerikai hispán népcsoportnak az elhelyezkedésük: az egész szövetségi állam területén élnek. Földrajzi eloszlásukban megtaláljuk a tradicionális és az új célterületeket, azonban a spanyol nyelv gyakorlatilag az egész országban jelen van. Magának a latínó népcsoportnak az összetétele is állandóan változik. Az USA déli államaiban tömbökben élnek, míg az ország középső és északi részén kisebb-nagyobb csoportokban, urbánus és vidéki területeken vegyesen. A latínó lélekszám azonban országosan folyamatosan emelkedik, amely egyrészt a belső természetes népszaporulatnak, másrészt az állandó bevándorlásnak köszönhető.

Ez csak pár olyan jellemző, amely arra mutat, hogy ilyen sajátosságokkal rendelkező népcsoportot ne is keressünk Európában. Egy-egy tulajdonságuk hasonlíthat csupán Európa egy-egy országának nyelvi közösségeire. A USA méretei és szövetségi államformája miatt azonban nem Európa egyes országaival külön-külön, hanem legalább az Európai Unióval vagy akár az Európa Tanács tagállamaival lehet összehasonlítani.

Önmagában az Amerikai Egyesült Államok szövetségként is annyi sajátosságot mutat, amelyekre érdemes újra felfigyelnünk. Az ország egyik meghatározó karaktere történelmi síkon keresendő. Az észak-amerikai kontinens a felfedezések korától, azaz az újkortól írja a történelmét. Ezt a földrészt főleg európai bevándorlók népesítették be. Éppen ezért az ország hagyományosan máshogy közelít a külső és a belső migrációhoz, mint Európa legtöbb állama – függetlenül a migráció gazdasági és politikai összefüggéseitől.

Az Egyesült Államok szövetségi berendezkedésére méltán lehet büszke. Közjogi-politikai rendszerének stabilitását az idő igazolta. Az USA-ról alkotott, egységesnek tűnő képet belülről tarkítja az elmúlt évszázadok történelme, a földrajzi és más adottságok: minden tagállamnak megvan a maga sajátossága, különlegessége. A messziről egységesnek látszó kép mögött igazi belső sokszínűség rejlik. észak és dél, kelet és nyugat államai nagyon sok mindenben különböznek. Személyes tapasztalatom mindemellett mégis az, hogy Európa országai még ehhez képest is politikailag, kulturálisan és nyelviileg is sokszínűbbek, viszont az erős szövetség helyett jelenleg az organikusan kifejlődött országok egy olyan unióba rendeződnek, amely politikailag lazább szövetség.

Ezek a nagy földrajzi és társadalmi különbségek természetesen a nyelvekre is kihatnak. Az európai nyelvi közösségek az amerikai spanyol ajkú népcsoporthoz képest földrajzi elhelyezkedésükben és demográfiai mutatóikban is sokkal statikusabbak, azonban nyelvi sajátosságaik és az ahhoz kapcsolódó jogi szabályozás éppen ellenkezőleg. Az európai nyelvi sokszínűség kifejezetten sok összetevőből áll. Ilyen például az, hogy többszáz (vagy ezer) éve honos nyelvek élnek itt egymás mellett, és másodsorban pedig az, hogy bevándorlók (vagy vendégmunkások) által hozott nyelvek is jelen vannak – bár jelentősen kisebb mértékben, mint az USA-ban. A kép tehát bizonyos szempontból fordított: a nyelv védelme Európában sokszor a megszűnés határán lévő kisebbségi kultúrák védelmét is jelenti, államonként eltérő módon.

7.2. Együtt élő nyelvek

Az előbbieken kizárólag pár különbséget villantottam fel. Akkor mégis miben érdekes az amerikai latinók nyelvi helyzete egy európai kutató számára?

Az Egyesült Államokban sok nyelv van jelen, és ezek eltérő időpontban alakultak ki vagy jelentek meg az észak-amerikai kontinensen. A tudomány ennek megfelelően rendszerezi ezeket. A korábbi fejezetekben említett három körből az őshonos nyelvek azok, amelyek organikusan fejlődtek az észak-ame-

rikai kontinensen. (Nem így a gyarmatok és a bevándorlók nyelvei.) Ezek a *bennszülött indián nyelvek*, amelyek mára a kihalás (eltűnés) szélére sodródtak, annyiban hasonlítanak az európai kisebbségi nyelvekre, hogy azok is nagy múltú, sokszor kis számban és elszigetelten beszélt nyelvek. Az Európai Unió is próbálkozott az egyre kevésbé használt nyelvek megmentésével,³⁴⁷ azonban korántsem érezhető Európában olyan kormányzati elhivatottság eziránt, mint amilyenek az Egyesült Államokban az indián nyelvek és nyelvjárások megőrzése iránt tett erőfeszítések. Az összes nyelvjogi és nyelvvédelmi intézkedésből egyedül az őshonos indián nyelvek tekintetében következetes az amerikai jog: magas szinten deklarálja és ezzel együtt alacsonyabb végrehajtási szinten konkretizálja a nyelvek védelmét. Minden más nyelv tekintetében sokkal inkább a praktikus szempontok ösztönözték a jogalkotást, mint például a társadalmi integráció, a demokratikus intézményrendszer működtetése vagy a gazdasági érdekek – semmint a nyelvek konkrét védelme.

Ebből is látszik, hogy az amerikai jog megkülönbözteti a „*védett nyelv*” és a más „*kisebbségi nyelv*”, vagy ahogy korábban láttuk „*származási nyelv*” (*Heritage Language*) kategóriáját. Erősebb védelmet biztosít az indián nyelveknek, mindemellett észszerűen kezeli az angolon kívüli más nyelvek jelenlétét is. Úgy is mondhatjuk, hogy „reagál” az angolon kívüli egyéb nyelvekre. A két kört nem egy éles határ választja el, hanem jelentős átfedések vannak a szabályozásban. Kutatásom során mégis megbizonyosodtam arról, hogy az amerikai jog jól és rugalmasan kezeli a különbséget az őshonos törzsek nyelveinek megmentése és a latinók spanyol nyelvi igényei között.

A latinók nyelvhasználatának szabályozását főleg az adminisztratív joganyagban, azaz a kormányzáshoz kapcsolható alacsonyabb szintű szabályozásban találtam. Ez azt sugallja, hogy a spanyol nyelvhasználat kezelése a közigazgatási szervek (főleg az úgynevezett *agencyk*) oldaláról vizsgálható. Láthatóvá vált számomra az is, hogy a spanyol nyelv és a bevándorlók nyelveinek szabályozása elsősorban a kisebbségi csoport megfelelő integrációját szolgálja.

Az európai és az amerikai nyelvi jogok összehasonlíthatóságának vagy összehasonlíthatatlanságának vizsgálatakor vettem észre a kisebbségi nyelvek szabályozásának egy új megközelítését, amelyet az „*együtt élő nyelvek jogának*” neveztem el. Ez lehet egy olyan közös pont, amely a nyelvjogi szabályokat összehasonlíthatóvá teszi és egyúttal túlmutat a nyelvi jogok hagyományos

³⁴⁷ *European Bureau for Lesser-Used Languages (EBLUL)* 1982–2010. Bár ez a hálózat már megszűnt és helyébe olyan együttműködés lépett életbe, mint a *European Language Equality Network (ELEN)*, a működéséről összefoglalót a *Flachbarth-blogon* találunk, <https://flachbarth.blogspot.com/2014/03/ebulul-mint-informacios-halozat.html>

megközelítésén, hiszen nem egy jogterületről van szó, hanem inkább egy szabályozási módszerről, amely különböző megközelítéseket ötvöz.

Anélkül, hogy részletesen kifejtsem az együtt élő nyelvek jogának elméletét, hiszen az nagyon elterelné figyelmünket e könyv tárgyáról, annak csak egyes összetevőit mutatom be röviden.

Bármely országban előforduló nyelvekre (kisebbségi nyelvekre) olyan adottságként tekintek, amely *ténykérdés*. A kisebbségi nyelv létezését nem a jog, hanem az a tény igazolja, hogy egy pontosan mérhető, kimutatható és definiálható közösség beszél egy nyelvet. A nyelvnek is és a kisebbségnek is vannak olyan objektív ismérvei, amelyek mérhetőek. A jogi védelemnek tehát ahhoz kell igazodnia, hogy ez a nem domináns helyzetben lévő nyelv milyen földrajzi, társadalmi, történelmi és más adottságokkal rendelkezik. Ezeket az adottságokat pontosan ismernie kell az államnak ahhoz, hogy a domináns és a nem domináns nyelvek közötti békés együttélés körülményeit jól meg tudja határozni, hiszen az erős társadalmi kohézió minden állam jól felfogott érdeke. Az együttélést elősegítő szabályozás a nyelvre mint erőforrásra tekint és nem mint problémára. Ez természetesen összefüggésben van a kultúrák kölcsönös elismerésével is.

A kisebbségi nyelv tényszerűségéhez vagy objektív ismérveihez kapcsolódik az is, hogy bár az USA és tagállamai térben és időben többször is próbálkoztak erős angolosítással – ahogy e könyvben be is mutattam – az élő nyelvvel szemben azonban minden ilyen módszer hatástalan maradt. Amelyik nyelvet *akarják* beszélni, azt fogják is. Ezt alátámasztják az európai kisebbségi nyelvek példái is (mint a fríz, a breton vagy éppen a diktatúra idejében a közép- és kelet-európai kisebbségi nyelvek).

A jó nyelvjogi szabályozás megalkotásához több faktort is vizsgálni kell. Egyrészt az anyanyelv használatára tekinthetünk *emberi jogi kérdésként*. Ennek keretében vizsgáljuk a nyelv emberi jogi státuszát, kapcsolatát más alapjogokkal.³⁴⁸ A nemzetközi jog által meghatározott és a nyelv védelmét biztosító nemzetközi jogi keretek fontosak egy állam nyelvvédelmi rendszerének meghatározásához, azonban – mint az Egyesült Államok példáján is látjuk – nem kizárólagosan ez a döntő. Európa országai különleges helyzetben vannak abból a szempontból, hogy a *Nyelvi Charta* különleges védelmet nyújt a regionális vagy kisebbségi nyelveknek, amely követhetőbbé teszi a nyelvvédelmi rendszereket.

³⁴⁸ Skutnabb-Kangas tovább is megy, amikor kimondja, hogy megkülönböztethetők „belső” (*core*) alapvető és külső nyelvi emberi jogok, valamint kiemeli a nyelvi jogok kollektív jogi jellemzőit is. SKUTNABB-KANGAS i. m. 238–240.

A nyelv *biztonságpolitikai kérdésként* is felmerül. Nem kell messzebbre tekinteni, mint a 2014–2015-ös ukrán események, ahol a politikai instabilitást végső soron a nyelvi feszültségek eredményezték.³⁴⁹ A XX. században a klaszszikus „nagy” európai autonómiák többségében biztonságpolitikai faktor is felmerült egy-egy robbantás vagy más agresszív cselekmény miatt: Dél-Tirol, Aland, Baszkföld esetében például, hogy csak a legismertebbeket említsem.

A nyelv a *demokratikus intézményrendszer működésében* is fontos faktor lehet. Erre a legjobb példa az ebben a könyvben elemzett választójogi szabályok és a nyelv kapcsolata lehet.

Végül ez utóbbival kapcsolódik össze a *kormányzás során használt nyelv* kérdése. Annak érdekében, hogy egy állam megfelelő, megbízható és hatékony kormányzást tudjon biztosítani, a területén élő nyelvek sajátosságaival tisztában kell legyen. A kormányzás célja a lakosság és az ország működésének biztosítása,³⁵⁰ amely éppen az előbbi tényszerű adottságok folytán kapcsolatban áll az állampolgárok által beszélt nyelvvel is.

Összességében a nyelvek békés egymás mellett élését szabályozó jognak a fenti négy faktort kell figyelembe vennie. Véleményem szerint akkor hatékony és megfelelő egy nyelvjogi szabályozás, ha az azt a célt szolgálja, hogy a kisebbségi nyelvet beszélő személyek jogait úgy gyakorolhassák és kötelezettségeiket úgy teljesíthessék, mint azt a domináns nyelvet beszélő állampolgárok tehetik, és részt tudjanak venni a demokratikus intézmények működtetésében is – nyelvük és kultúrájuk megőrzése mellett.

7.3. Oktatásra fordított figyelem

A latínó-kutatás számomra fontos üzenetet hordozott abban is, hogy az oktatást a nyelvjogban kiemelt helyen kell kezelni. Az Egyesült Államok nyelvjogi szabályai között markánsan megjelenik az, hogy az oktatás és annak a különböző nyelvhasználati szintjei szükségesek ahhoz, hogy a latínó társadalmat megfelelően képes legyen integrálni az ország.

Az amerikai jog figyelemmel van arra, hogy a latínók spanyol nyelvhez való kötődése nagyon erős kulturális jellemző. A nyelvi elszigetelődés azonban azt a veszélyt hordozhatja, hogy a társadalomban olyan (nyelvi) szigetek alakulnak ki, amelyek az állam és állampolgár közötti együttműködést nehezítik.

³⁴⁹ GERENCSÉR (2015) i. m. 153–154.

³⁵⁰ Magyary megfogalmazásában: „a közigazgatás a közösségért van”. KISS–MAGYARY i. m. 11.

Megjegyzem, ezeknek a nehézségeknek a hatékony feloldását egyedül a köz-igazgatás rugalmas nyelvi szabályozásaiban látom. Éppen ezért az oktatáson keresztül kettős célt látok megvalósulni az USA jogában.

Az oktatási szabályok egyrészt segítenek megőrizni azt a kulturális gyökeret, amely a latinók számára olyan fontos. Mint láttuk, többféle oktatási modellt is létrehoztak az elmúlt negyven évben, amely megpróbál arra kérdésre választ adni, hogy hogyan lehet a spanyol ajkú gyermekeket egyszerre a spanyol és az angol közegben felnevelni. Végző soron mindegyik bemutatott modell két-nyelvűsége vezet, amely valóban a globalizált világhoz való magasabb szintű hozzáférést jelenti. Gondoljunk csak arra, hogy az angol és a spanyol ma a világban a két legnagyobb számban beszélt nyelv.

Az oktatás másfelől az amerikai társadalomban való megfelelő integrációt is szolgálja. Még a kétnyelvű oktatási modellben is osztályról-osztályra fokozatosan térnek át az angol nyelvű képzésre, így a diák az iskolát végül angolul fejezi be. Az amerikai jog tehát nem megszüntetni akarja a kisebbségi nyelveket, hanem többlet-erőforrásként kezeli azokat az angol mellett.

7.4. Az ohiói modell: állami ernyőszervezet

Az ohiói modell sok szempontból nyújthat megfontolásra alkalmas tapasztalatot. Egyrészt szervezeti szempontból érdekesség, hogy az állam finanszíroz egy olyan szervezetet, amely különösen a civil társadalom és a latinó szervezetek felélesztésében és életben maradásában érdekelt. Az is fontos üzenete a *Commission on Hispanic-Latino Affairs*-nek, hogy a legfőbb állami szervek felé magas szintű együttműködési területet biztosít. Partnerként tekint rá mind a törvényhozás, mind a végrehajtás. Mindkettőtől függ, hiszen az egyik a költségvetéséért a másik a döntéshozó testület kinevezéséért felelős, azonban mindegyiktől független és maga felel az általa lefolytatott programokért.

A szervezeti sajátosságok mellett a kisebbségi jogi tanulságokat is érdemes megemlíteni. Azzal, hogy Ohio állam nem foglalt állást az államnyelv kérdésében, nem terelte semmilyen irányba sem a latinó-kérdést. Számomra ebben a modellben a spanyol nyelvhasználat és a latinók problémáinak kezelése egy *integrált kisebbségvédelemre* hasonlít. Ez alatt azt értem, hogy az állam ott és akkor avatkozik be a kisebbségi területbe, amikor annak helye van, szükségessége felmerül. Azaz nem alkot egy külön nyelvvédelmi vagy kisebbségvédelmi rendszert, hanem egy-egy jogterületen keresztül ismerjük meg az állami szándékot. Ennek természetesen vannak hátulütői is. Nem véletlen, hogy Európa

egy évszázadon keresztül alakította ki a maga kisebbségi intézményrendszerét,³⁵¹ amely azért tud mára minden államra érvényes garanciaként működni, mert vannak előre lefektetett standardjai. Az USA nem ezt az utat járta, ezért is tapasztalhatóak nagyon jelentős különbségek az egyes tagállamok nyelvi rezsimejei között. Az ohioi megoldásban azt az érzékenységet látom, hogy az állam proaktívan megy a kisebbségi problémák megoldása elé és nyitott az együttműködésre.

A kisebbségvédelem és nyelvvédelem pedig *helyi szinten* oldható meg a leghatékonyabban. Az Ohio államban működő testület nem kisebbségi szervezetek központi szerve. Egyáltalán nem is feladata, hogy a latinó szervezetek egyedi problémáit megoldja. Sokkal inkább az a feladata, hogy helyi szinten kapcsoljon össze szervezeteket, biztosítson információt, segítse a latinókat, hogy maguk tudják a problémáikat megoldani.

7.5. Európa helyzeti előnye: a Nyelvi Charta

Nehéz valamiféle rövid mérleget vonni. Európai jogász kutatóként azonban szükségét érzem annak, hogy megjegyezzem: a Nyelvi Charta korát megelőző módon válik napjainkban az európai nyelvvédelem kulcsává. A kilencvenes években megfogalmazott nemzetközi szerződés³⁵² regionális vagy kisebbségi nyelveket véd. A köre tehát korlátozott, a nyelvjáráásokra és bevándorlók nyelveire nem alkalmazható.³⁵³

Európa egy nagy, 2014 óta megnövekedett bevándorlási hullámmal szembeül. Újabb és újabb nyelvek jellennek meg ezen a kontinensen. Ez nyilván a jövőben sok kérdést fel fog tenni, ami érinti a több mint húszéves közös európai nyelvvédelmet is. Ha Európa nyelvi sokszínűsége valóban érték, akkor indokolt továbbra is kiemelten védeni a kisebbségi nyelveket. Ez a kutatás, aminek lassan a végére érünk, segíthet nekünk abban, hogy bátran tegyünk különbséget védett csoportok között, úgy ahogy az USA is különbséget tud tenni az őshonos kisebbségi nyelv, a spanyol nyelv és a többi nyelvek között.

³⁵¹ Itt különösen a két világháború közötti bilaterális, majd a második világháborút követő multilaterális keretekre gondolok, különösen az Európa Tanács keretében létrehozott Kisebbségi Keretegyezményre és az Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájára.

³⁵² European Charter for Regional or Minority Languages, ETS No.148., <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148>

³⁵³ Az 1. cikk a) pontja szerint: „it does not include either dialects of the official language(s) of the State or the languages of migrants”.

Bár a Nyelvi Charta működésében már ma is látható némi átalakulás,³⁵⁴ véleményem szerint a következő évtized nyelvjogi feladatai elé Európa nagy előnnyel lép. A kisebbségi és regionális nyelveknek ugyanis van egy mára olyan elfogadott státusza, amelynek a visszavonása nagyon jelentős jogsérelmet is okozna.

Véleményem szerint akár a kihalás szélén lévő nyelvek, akár a stabil, de kisebbségi státusban lévő nyelvek, akár pedig a bevándorlók nyelvei tekintetében is van Európának tennivalója, nem ülhet nyugodtan az elért eredményeken. Tudást pedig bőven tudunk meríteni más kontinensek és nyelvi rezsimek tapasztalataiból.

* * *

³⁵⁴ GERENCSÉR (2018) i. m.

ZÁRSZÓ ÉS KÖSZÖNET

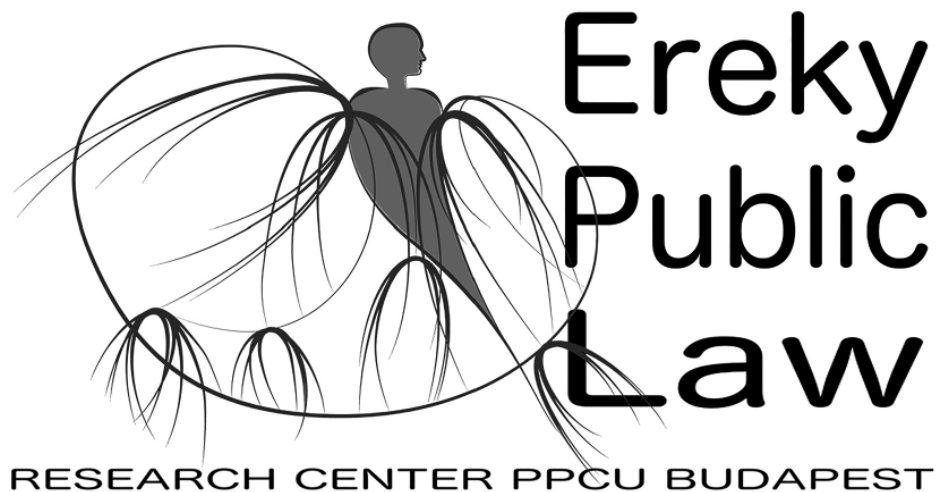
A kutatás nem jöhetett volna létre, ha szakmailag és anyagilag nem kapok sok támogatást. Az egyéni kutatás is mindig egy csapatmunka eredménye. Kiemelném két fő támogatómat: *Sólyom László* volt köztársasági elnök urat és a *Pázmány Péter Katolikus Egyetemet*, mert támogatták, hogy a téma helyszínén tudjak kutatni. Külön köszönöm a *Kocsis* és *Saxer* családoknak, hogy columbusi szállásomhoz és a helyi mobilitásomhoz nagylelkűen hozzájárultak. Köszönöm az *Ohio State University*, a *Georgetown University*, a *University of San Francisco* és a *Dayton University* professzorainak, hogy időt szántak rám, tapasztalatukkal, tudásukkal segítették a munkámat és lehetővé tették a kutatás elvégzését. Végezetül köszönöm Ohio Állam Latinó Bizottságának, hogy megosztották velem munkájuk eredményeit és közelebb vittek egy újfajta nyelvvédelmi és kisebbségvédelmi menedzsment-megoldáshoz.

Természetesen köszönöm még a *Kedves Olvasónak* is, hogy időt szánt erre a könyvre és remélem, meg tudtam győzni a kisebbségi nyelvek védelmén való közös munkálkodás fontosságáról.

Ez a kutatás az PPKE JÁK Ereky István Közjogi Kutatóközpont keretei között készült.

A Kutatóközpont 2011-ben azzal a céllal jött létre, hogy a közigazgatás-fejlesztés aktív részese legyen. Az Ereky Kutatóközpont tagjain keresztül részt kíván venni olyan központi és helyi közigazgatási fejlesztésekben, amelyekhez elengedhetetlen a tudományos megalapozás, a nemzetközi összehasonlítás, a tervezés. A Kutatóközpont olyan hazai és nemzetközi kutatásokat folytat, amelyek igazodnak a Pázmány Péter Katolikus Egyetem küldetéséhez és profiljához: elősegíti a párbeszédet, a kölcsönös fejlődést és egy emberközpontú – humánus – világ megvalósulását.

<http://ereky.jak.ppke.hu>

IRODALOMJEGYZÉK

ADLER

Mark ADLER: The Plain Language Movement. In: Peter M. TIERSMA – Lawrence M. SOLAN (szerk.): *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford, Oxford University Press, 2012.

BARRETO

Amílcar Antonio BARRETO: *The Politics of Language in Puerto Rico*. Florida, University of Florida, 2001.

Bilingual Education (szerző nélkül). *CQ Researcher*, 1993/3., 704–712.
Reprintben: Bee GALLEGOS: *English: Our Official Language?* [The Reference Shelf, vol. 66. no. 2.]. New York. H.W. Wilcon Co., 1994.

BOUVIER–GARNER

Leon F. BOUVIER – Robert W. GARNER: Immigration to the U.S.: The Unfinished Story. *Population Bulletin*, 1986.

BÓDY–URBÁN

BÓDY Pál – URBÁN Aladár (szerk.): *Szöveggyűjtemény az Amerikai Egyesült Államok történetéhez*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2001.

CASTRO–HAUN–ROCA

Max J. CASTRO – Margaret HAUN – Ana ROCA: The Official English Movement in Florida. In: Karen L. ADAMS – Daniel BRINK (szerk.): *Perspectives on Official English*. Berlin – New York, Mouton de Gruyter, 1900.

CITRON

Jack CITRON: Language Politics and American Identity. *The Public Interenst*, 1990/1.

COMPTON–BENTLEY–RASTOGI–ENNIS

Elizabeth COMPTON – Michael BENTLEY – Sonya RASTOGI – Sharon ENNIS: 2010 Census Race and Hispanic Origin Alternative Questionnaire Experiment. *U.S. Census Bureau, 2010 Census Planning Memoranda Series*, no. 211. (2012).

CSINK

CSINK Lóránt: *Mozaikok a hatalommegosztáshoz*. Budapest, Pázmány Press, 2014.

DIAMOND

Stanley DIAMOND: English – the official Language of California! 1983–1988. In: Karen L. ADAMS – Daniel BRINK (szerk.): *Perspectives on Official English*. Mouton de Gruyter, Berlin – New York, 1990.

DORN

Georgette M. DORN: Spanish Language and Culture in the United States: Past, Present and Future; An Overview. In: Pamela M. GRAHAM (szerk.): *Migrations and Connections: Latin America and Europe in the Modern World*. New Orleans, Tulane University, 2012.

DRAPER–JIMENEZ

Jamie B. DRAPER – Martha JIMENEZ: Language Debates in the United States. *Epic Event*, vol. 5., no. 2. (1990).

DELGADO–HERNANDEZ–MONTERO

Edward A. DELGADO – Romero-Carlos HERNANDEZ – Helda MONTERO: Mapping the Development of Hispanic/ Latino/a Student Organizations: A Model at the University of Florida. *Journal of Hispanic Higher Education*, vol. 3., no. 3. (2004).

ENNIS–RÍOS-VARGAS–ALBERT

Sharon R. ENNIS – Merarys RÍOS-VARGAS – Nora G. ALBERT: The Hispanic Population: 2010. *U.S. Department of Commerce Economics and Statistics Administration U.S. Census Bureau*. C2010BR-04.2011.

FISHMAN (1973)

Joshua A. FISHMAN: *Language and nationalism; two integrative essays*. Rowley, MA, Newbury House, 1973.

FISHMAN (1980)

Joshua A. FISHMAN: Language Maintenance. In: Stephan TERNSTROM (szerk.): *Harvard Encyklopedia of American Ethnic Groups*. Cambridge, MA, Harvard University Press, 1980.

FRAGOMEN

Jr Austin J. FRAGOMEN: The Illigal Immigration Reform and Immigrant Responsibility Act of 1996: An Overview. *The International Migration Review*, vol. 31., no. 2. (1997).

GALLEGOS

Bee GALLEGOS: *English: Our Official Language?* [The Reference Shelf, vol. 66., no. 2.]. New York, H.W. Wilcon Co., 1994.

GARCIA–LEWIS–NOLAN

Michael J. GARCIA – Caitlain Devereaux LEWIS – Andrew NOLAN: *The Constitution Of The United States Of America – Analysis And Interpretation*. Washington, U.S. Government Publishing Office, 2017.

GERENCSÉR (2015)

GERENCSÉR Balázs Szabolcs: *Nyelvében él... – Kárpát-medencei körkép a határon túli magyarok hivatalos anyanyelvhasználati jogairól*. Budapest, NSKI – Méry Ratio, 2015.

GERENCSÉR (2017a)

GERENCSÉR Balázs Szabolcs: Áttekintés egy friss elnöki utasítás végrehajtásáról – azaz mire képes a megfelelési kényszeres adminisztráció egy idegenrendészeti felülvizsgálat során. *Flachbarth-blog*, 2017. február 3., <http://flachbarth.blogspot.com/2017/02/atekintes-egy-egy-hetes-elnoki.html>

GERENCSÉR (2017b)

GERENCSÉR Balázs Szabolcs: Összehasonlító nyelvjog. In: CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs: *Összehasonlító módszer az alkotmányjogban*. Budapest, Pázmány Press, 2017.

GERENCSÉR (2018)

GERENCSÉR Balázs Szabolcs: Nyelvi jogok érvényesíthetősége (Problématérkép a Nyelvi Charta monitoring alapján). *Pázmány Law Working Papers*, 2018/03., http://plwp.eu/files/2018/PLWP_2018-03_GerencserB.pdf

GRÜNTHAL

Satu GRÜNTHAL: Az anyanyelv és az irodalom tanítása a finn iskolákban. *Anyanyelv-pedagógia*, 2015/1., [Anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=561](http://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=561)

GIBSON– JUNG

Campbell GIBSON – Kay JUNG: *Historical Census Statistics on the Foreign-Born Population of the United States: 1850–2000, and 2010 ACS 1-Year Estimates US Census Bureaux*. Washington, US Census Bureaux, 2006.

GYÖRKÖSY

GYÖRKÖSY Alajos: *Latin–Magyar szótár*. Budapest, Akadémiai, 2011.

Haya El NASSER: Census rethinks Hispanic on questionnaire. *USA Today*, 2013. január 4., <http://www.usatoday.com>.

HAYAKAWA

Samuel I. HAYAKAWA: *The English Language Amendment: One Nation ... Indivisible?* Washington, Washington Institute for Values in Public Policy, 1985.

HEATH

Shirley B. HEATH: English in our language heritage. In: Charles A. FERGUSON – Shirley B. HEATH – David HWANG (szerk.): *Language in the USA*. Cambridge, Cambridge University Press, 1981.

HOSTOVSKY BRANDES

Tamar HOSTOVSKY BRANDES: Rethinking Equality: National Identity and Language Rights in the United States. *Texas Hispanic Journal of Law and Policy*, no. 15. (2010).

JUDD

Elliot L. JUDD: The Federal English Language Amendment: Prospects and Perils. In: Harvey A. DANIELS (szerk.): *Not Only English. Affirming America's Multilingual Heritage*. Illinois, National Council of Teachers of English, 1990.

KÁNTOR

KÁNTOR Zoltán: *A nemzet intézményesülése a rendszerváltozás utáni Magyarországon*. Budapest, Osiris, 2014.

KISS–MAGYARY

KISS István – MAGYARY Zoltán: *A közigazgatás és az emberek*. Budapest, Magyar Közigazgatástudományi Intézet, 1939.

KLOSS

Heinz KLOSS: *The American bilingual tradition*. Rowley, Newbury House, 1977.

KONTRA

Miklós KONTRA: Standardizing Hungarian and its Educational Consequences In: Kunsang GYA – Andrea SNAVELY – Tsering SHAKIYA (szerk.): *Minority Language in Today's Global Society*. Volume II. New York, Trace Foundation, 2012. 72–88.

KOVÁCS

Péter KOVÁCS: Minorités: peuple qui n'a pas réussi. In: Hervé ASCENSIO – Pierre BODEAU – Mathias FORTEAU – Franck LATTY – Jean-Marc SOREL – Muriel UBÉDA-SAILLARD (szerk.): *Dictionnaire des idées reçues en droit international*. Paris, Pedone, 2017.

LEIBOWICZ

Joseph LEIBOWICZ: The Proposed English Language Amendment: Shield or Sword? *Yale law & Policy Review*, no. 3. (1984).

LICHTER– JOHNSON

Daniel T. LICHTER – Kenneth M. JOHNSON: Immigrant Gateways and Hispanic Migration to New Destinations. *International Migration Review*, vol. 43., no. 3. (2009).

MAGYARY

MAGYARY Zoltán: *Amerikai államélet*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1934.

Heikki E. S. MATTILA: *Comparative Legal Linguistics*. Farnham (UK), Ashgate, 2013.

MOLESKI

Jean MOLESKI: Understanding the American Linguistic Mosaic: A Historical Overview of Language Maintenance and Language Shift. In: Sandra Lee MCKAY – Sau-ling Cínthia WING (szerk): *Language Diversity – Problem or Resource?* Cambridge, Newbury House, 1988.

MORISON

Samuel E. MORISON: *The European Discovery of North America: The Southern Voyages*. New York, Oxford University Press, 1971.

NIÑO-MURCIA

Mercedes NIÑO-MURCIA: Spanish-contact bilingualism and identity. In: Mercedes NIÑO-MURCIA – Jason ROTHMAN: *Bilingualism and Identity. Spanish at the crossroads with other languages*. [Studies in Bilingualism]. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2008.

PAC

Teresa PAC: The English-Only movement in the US and the world in the Twenty-First Century. *Perspectives in Global Development and Technology*, no. 11. (2012).

POTOWSKI

Kim POTOWSKI: „I was raised talking like my mom” The influence of mothers in the development of MexiRicans’ phonological and lexical features. In: Mercedes NIÑO-MURCIA – Jason ROTHMAN: *Bilingualism and Identity*. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2008.

RÍOS–ROMERO–RAMÍREZ

Meraris RÍOS – Fabián ROMERO – Roberto RAMÍREZ: Race Reporting Among Hispanics: 2010. *U.S. Census Bureau Working Paper*, no. 102. (2014).

RIXER

RIXER Ádám: A magyar nyelv és magyar jogi műnyelv megújulása: Vitaindító. *Glossa Iuridica*, 2014/1.

ROMAINE

Suzanne ROMAINE: Identity and multilingualism. In: Kim POTOWSKI – Jason ROTHMAN: *Bilingual Youth. Spanish in English-speaking societies*. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2011.

ROOSEVELT

Theodore ROOSEVELT: *The Foes of our own Household*. New York, George H. Doran Co., 1917.

RUÍZ

Richard RUÍZ: Orientations in Language Planning. *NABE Journal*, no. 8. (1984).

RUSSO

Charles J. RUSSO: *The Law of Public Education*, St. Paul, MN, Foundation Press, ¹⁰2018.

SAGARIN–KELLY

Edward SAGARIN – Robert J. KELLY: Polylingualism in the United States of America – A Multitude of Tongues amid a Monolingual Majority. In: William R. BEER – James E. JACOB (szerk.): *Language Policy and National Unity*. Lanham, Mariland, Government Institutes – Rowman and Littlefield, 1985.

SCHILDKRAUT

Deborah J. SCHILDKRAUT: *Press „ONE” for English*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 2013.

SHENK

Elanie SHENK: Choosing Spanish. Dual Language immersion and familial ideologies. In: Mercedes NIÑO-MURCIA – Jason ROTHMAN: *Bilingualism and Identity*. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2008.

SIGSBEE

David L. SIGSBEE: Why Americans don't study foreign languages and what we can do about that. *New Directions For Higher Education*, 2002.

SKUTNABB-KANGAS

Tove SKUTNABB-KANGAS: Linguistic Human Rights. In: Lawrence SOLAN – Peter M. TIERSMA (szerk.): *The Oxford Handbook of Language and Law*. [Oxford Handbooks]. Oxford, Oxford University Press, 2012.

SOSA

Lionel SOSA: The Unspoken Reasons for Hispanic Undereducation. *Journal of Hispanic Higher Education*, vol. 1., no. 1. (2002).

STALKER

James C. STALKER: Official English or English Only? *English Journal*, vol. 77., no. 3. (1988). Reprintben: Bee GALLEGOS: *English: Our Official Language?* [The Reference Shelf, vol. 66., no. 2.]. New York, H.W. Wilson Co., 1994.

TAMÁS

TAMÁS András: *Legistica – A jogalkotástan vázлата*. Budapest, Szent István Társulat, 2009.

TIENDA–SANCHEZ

Marta TIENDA – Susana SANCHEZ: Latin American Immigration to the United States. *Daedalus*, vol. 142., no. 3. (2013)

TIERSMA

Peter M. TIERSMA: Language Policy in the United States. In: Peter M. TIERSMA – Lawrence SOLAN (szerk): *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford, Oxford University Press, 2012.

TUBERGEN–KALMIJN

Frank van TUBERGEN – Matthijs KALMIJN: A Dynamic Approach to the Determinants of Immigrants' Language Proficiency: The United States, 1980–2000. *International Migration Review*, no. 3. (2009).

URCIUOLI

Bonnie URCIUOLI: Whose Spanish? In: Mercedes NIÑO-MURCIA – Jason ROTHMAN: *Bilingualism and Identity. Spanish at the crossroads with other languages*. [Studies in Bilingualism]. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2008.

WEBER

David J. WEBER: *The Spanish Frontier in North America*. New Heaven, Yale University Press, 1992.

WILEY

Terence WILEY: The imposition of World War I era English-only policies and the fate of German in North America. In: Thomas RICENTO – Barbara BURNABY (szerk.): *Language and Politics in the United States and Canada*. Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum Associates, 1998.

ZALL–MCCLOE STEIN

Barnaby W. ZALL – Sharon MCCLOE STEIN: Legal Background and History of the English Language Movement. In: Karen L. ADAMS – Daniel T. BRINK: *Perspectives on Official English – The Campaign for English as the Official Language of the USA*. Berlin – New York, Mouton de Gruyter, 1990.

ZENTELLA

Ana Celia ZENTELLA: Preface. In: Mercedes NIÑO-MURCIA – Jason ROTHMAN: *Bilingualism and Identity. Spanish at the crossroads with other languages.* [Studies in Bilingualism]. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2008.

ZONG–BATALOVA

Jie ZONG – Jeanne BATALOVA: Mexican Immigrants in the United States. *migrationpolicy.org*, <https://www.migrationpolicy.org/article/mexican-immigrants-united-states>

JOGESETEK JEGYZÉKE

Blanco v. Singletary, C.A.11 (Fla.) (1991)
Brown v. Garcia, N. D.Cal. (2002)
Cota v. Tucson Police Dept., D.Ariz. (1992)
Floyd v. City of New York, S.D.N.Y. (2013)
Giron v. City of Alexander, E.D.Ark. (2010)
Guerrero v. Carlson, 512 P.2d 833 (1973).
Keyes v. School District No. 1. Denver, Colorado, (1975)
Lau v. Nichols, 414 U.S. 563 (1974)
Lopera v. Town of Coventry, C.A.1 (R.I.) (2011)
Maldonado v. City of Altus, C.A.10 (Okla.) (2006).
Miranda v. Arizona 384 U.S. 436 (1966)
Moses Kritz, and others v. State Of Alaska, 3DI-99-12 CI (2007)
Mosley v. Slayton W.D.Va. (1972)
Quinones v. Nescie, E.D.N.Y. (1986)
Quintana v. Byrd, N.D.Ill. (1987)
Terry v. Ohio, 392 U.S. 1 (1968)
U.S. v. Aguero, S.D.Fla. (2003)
U.S. v. Botello-Rosales, C.A.9 (Or.) (2013)
U.S. v. Contreras, C.A.10 (N.M.) (1997)
U.S. v. Dimas, W.D.Pa. (2005)
U.S. v. Duran De Amesquita, S.D.Fla. (1984)
U.S. v. Fung, E.D.N.Y. (1992)
U.S. v. Hernandez, C.A.10 (Kan.) (1990)
U.S. v. Hernandez, C.A.10 (Okla.) (1996)
U.S. v. Johnson, M.D.N.C. (2015)
U.S. v. Marcano, D.C.Puerto Rico (1980)
U.S. v. Millan-Isaac, C.A.1 (Puerto Rico) (2014)
U.S. v. Monreal, E.D.Va. (2008)
U.S. v. Montilla, W.D.N.Y. (1990)
U.S. v. Nolasco, S.D.N.Y. (1996)

- U.S. v. Ortiz, E.D.Pa. (1995)
- U.S. v. Rioux, C.A.2 (Conn.) (1996)
- U.S. v. Soria-Garcia, C.A.10 (N.M.) (1991)
- U.S. v. Taylor, D.N.M. (2009)
- U.S. v. Test, C.A.10 (Colo.) (1976)
- US v. Botello-Rosales, CA9 (Or.) (2013)

TÁRGYMUTATÓ

A

- Administrative Procedure Act 99
- agency 25
- Alapjogvédelem 117
- alapvető jog 95
- Alaszka 136
- Alkotmány 86
- amerikai-mexikói háború 16, 43, 68, 138
- amerikanizáció 38, 76, 124

B

- bennszülött nyelvek 65, 104
- Bilingual Education Act 125
- Bush, George W. 108

C

- Civil Rights Act 117, 120, 123, 150
- Clinton-kormányzat 128
- Clinton, William Jefferson (Bill) 114
- Code of Federal Regulations 109
- Commission on Hispanic-Latino Affairs 151

D

- Dual Language Immersion Program 23

E

- ELA 140
- English+ 80, 135
- English Language Amendment (ELA) 73, 75
- English Only 72, 77, 79, 119, 141
- Equal Education Opportunities Act 127
- executive order 112

F

fair cross-section 92
Fidel Castro 44

Gy

gyarmati nyelvek 65

H

Hawaii 137
Hayakawa, Samuel Ichiye 73, 74, 140
Heritage Language 23, 157
Hispanic Heritage Month 109
Hispanic-Serving 21, 109, 128
hyphenated american 69

I

indián törzsek 105, 131
indián törzsek önrendelkezése 105
irreguláris migráció 40, 49
iskolázatlanság 106
iskolázottság 35

J

Jefferson, Thomas 17

K

kódex 97
Kuba 28, 44, 48, 49

L

Lau v. Nichols 71, 122, 125
LEP 33, 54, 99, 107, 110, 115, 116, 120, 123

M

melting pot 75, 76, 80, 124
Mexikó 43
Miami 144
Miami-Dade megye 45

N

native americans 130
német nyelv 65
New Deal 99
nyelvi zárvány 23, 55, 72

O

Office of English Language Acquisition 129

Official English 78
Ohio Administrative Code 148
Ohio Revised Code 148

P

plain language 100
PPJNE-ICCPR 19
Puerto Rico 28, 45, 104, 130, 137

R

Reguláris migráció 49
Roosevelt, Theodore 68, 69, 99, 124

S

stop-and-frisk policy 93, 94

Sz

származási nyelv 23, 157

T

Trump, D. J. 36

U

United States Code 20, 97

Ü

ügyész 110

V

Voting Rights Act 71

W

wet foot / dry foot 49

A kiadvány a Pázmány Péter Katolikus Egyetem támogatása
keretében valósult meg:
Központi Alapok Program KAP19-11003-1.1-JÁK azonosítószámon.